

สถาบันนโยบายศึกษา
INSTITUTE OF PUBLIC POLICY STUDIES

สนับสนุนโดย

Konrad
Adenauer
Stiftung

มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์

ศาสตร์การสอน ความเป็น นักประชาธิปไตย

Pedagogy of the Democrat

วิชัย ตันศิริ

ศาสตร์การสอน
ความเป็นนักประชาธิปไตย
Pedagogy of the Democrat

วิชัย ตันศิริ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

วิชัย ตันศิริ.

ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย Pedagogy of the Democrat.

-- กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา, 2557.
172 หน้า.

1. ประชาธิปไตย--การศึกษาและการสอน. I. ชื่อเรื่อง.

321.8

ISBN: 978-616-91578-2-3

ชื่อหนังสือ	ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย
ผู้เขียน	วิชัย ตันศิริ
ปีที่พิมพ์	พ.ศ. 2557
จำนวนพิมพ์	1,000 เล่ม
เจ้าของ	สถาบันนโยบายศึกษา ภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา 99/146 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทร. 0 2941 1832-3 โทรสาร 0 2941 1834 e-mail: ipps_fpps@yahoo.com www.fpps.or.th
ออกแบบปก	ชัยวุฒิ แก้วเรื่อน
พิมพ์ที่	บริษัท พี.เพรส จำกัด โทร. 0 2742 4754-5
สนับสนุนโดย	มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์
ราคา	200.- บาท
ผู้จัดจำหน่าย	ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330 โทร. 0 2218 9872 โทรสาร 0 2254 9495 Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0 2255 4433 http://www.chulabook.com

คำนิยม

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าวัฒนธรรมการเมืองเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย วัฒนธรรมการเมืองเป็นเรื่องที่เรียนรู้ได้ โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกิจกรรมเป็นหลัก หน่วยสำคัญในการเรียนรู้คือ คน ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและค่านิยม ดร.วิชัย ตันศิริ ได้ให้คำอธิบายและวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในทุกแง่มุม นับเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาทางการเมืองที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญของการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตยไว้อย่างครบถ้วน ที่สำคัญก็คือ ดร.วิชัยชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ของพลเมือง โดยได้เสนอให้มีกิจกรรมภาคปฏิบัติไว้ด้วย ดร.วิชัยเน้นว่า การศึกษาด้านนี้ควรกระทำตั้งแต่ในวัยเด็กและวัยรุ่น อีกทั้งยังได้ให้ความสำคัญต่อการสร้างประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า คือ ระดับหมู่บ้าน อีกด้วย

ผู้สนใจและผู้มีหน้าที่โดยตรงในการปฏิรูปการเมืองควรอ่านหนังสือนี้ ในระยะเวลาที่มีการปฏิรูปการเมือง หนังสือนี้จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจกระบวนการสร้างประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

2 กันยายน 2557

คำนิยม

หนังสือเรื่อง “ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมธรรมาธิปไตย”

ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือ ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมธรรมาธิปไตย ของ ดร.วิชัย ตันศิริ จบลงอย่างรวดเร็วด้วยความชื่นชม ความรู้สึกประการแรก คือ อยากขอบคุณท่านอย่างยิ่งที่เขียนขึ้นมาเพื่อเป็นคู่มือการเรียนการสอนในวิชาธรรมาธิปไตย

ในการเรียนวิชานี้ นักศึกษาทั้งมวลของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้น นอกจากจะเป็นผู้บุกเบิก ได้เรียนรู้ก่อนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยอื่นๆ เกือบทุกมหาวิทยาลัย ในการฝึกฝนตนเองให้เป็นพลเมือง เพื่อจะได้ร่วมสร้างหรือร่วมจรดธงประชาธิปไตยไทยให้เป็นธรรมาธิปไตยแล้ว ยังจะมีโอกาสได้ใช้หนังสือที่มีคุณค่าของ ดร.วิชัย มาอ่านประกอบ

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นโดยนักการศึกษาและนักรัฐศาสตร์อาวุโสที่ได้รับการศึกษาอย่างดีเลิศจากอังกฤษและอเมริกา ไม่เพียงเท่านั้น ดร.วิชัย ผู้เขียน ยังรับราชการในกระทรวงศึกษาธิการจนดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาการศึกษา และหลังจากเกษียณอายุแล้ว ท่านยังลงสมัครและได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่เพียงตำราหรือเอกสารประกอบการสอนเท่านั้น แง่คิดต่างๆ ที่ผู้อ่านจะได้รับจึงไม่ใช่เพียงทฤษฎีหรือนามธรรมที่แห้งแล้ง หากยังจะได้ “จับต้อง” ผลึกความคิดจากประสบการณ์ และปฏิบัติการจริงกว่าครึ่งศตวรรษของผู้เขียนด้วย

หนังสือเล่มนี้อ่านง่าย มีลำดับ กระชับ ไม่เยิ่นเย้อ ยอกย้อน และไม่
ว่าท่านจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้เขียนในตอนใด ท่านจะรู้สึกตลอด
เวลาว่าได้สนทนากับสุภาพบุรุษผู้ทรงภูมิ อาวุโส จริงใจ ตรงไปตรงมา แต่มี
เสน่ห์ยิ่ง ผู้อ่านจะมีความรู้สึก ว่า ดร.วิชัย นำเสนอข้อคิดเห็นโดยไม่บังคับ
หรือเรียกร้องให้เราเชื่อ แต่ให้นำไปคิดและวินิจฉัยด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้
หนังสือเล่มเล็กนี้จึงเป็นคู่มือดียิ่งสำหรับสร้างพลเมือง

ขอทิ้งเป็นเชิงอรรถในที่สุดว่า ในหนังสือนี้ ตอนที่ข้าพเจ้าอ่านอย่าง
เพลิดเพลินที่สุด เห็นจะเป็นเมื่อท่านเล่าอย่างง่าย ๆ สบาย ๆ ว่า ครูของท่าน
ที่อินเดีย นานา ซึ่งข้าพเจ้าเองนิยมท่านเหล่านั้นอยู่ด้วย สอนท่านอย่างไร และ
ท่านได้เรียนรู้อย่างไรจากครูเหล่านั้น อดคิดไม่ได้ว่าครูที่ยิ่งใหญ่นั้นเขาสอน
นักเรียนให้คิดเองให้เป็น มิใช่ให้เพียงให้ความรู้ และอีกตอนหนึ่งที่ซาบซึ้ง
อย่างไม่รู้ตัว คือเมื่อท่านพูดถึงงานวิจัยและวรรณกรรมทางการเมืองต่างๆ
อย่างมีอรรถรส การสร้างพลเมืองนั้น เห็นที่จะต้องสร้างด้วยสุนทรียภาพ
ด้วย นี่คือข้อสรุปอีกข้อที่ผุดขึ้นในใจ

ขอเชิญชวนให้อ่านกันโดยเร็ว ทั้งนักศึกษา ทั้งอาจารย์ ทั้งบุคคล
ทั่วไปผู้มุ่งมั่นสร้างประชาธิปไตยให้เกิดในบ้านเมือง ต่างคนต่างอ่าน ต่างคน
ต่างสรุป อาจจะตรงกันบ้าง ไม่ตรงกันบ้าง แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน
อย่างเป็นประชาธิปไตยและมีประชาธิปไตยกันเถิด

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา

ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย - The Pedagogy of the Democrat เป็นหนังสือที่สานต่อแนวคิดและการทำงานของผู้เขียนที่ได้ร่วมทำงานกับสถาบันนโยบายศึกษาในเรื่องการปฏิรูปการเมือง-การกระจายอำนาจ โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้เกิดความก้าวหน้าและความต่อเนื่องจากการวางรากฐานของการมีวัฒนธรรมประชาธิปไตยในตัวของพลเมืองในประเทศไทย ซึ่งได้ปรากฏในงานตั้งแต่เล่มแรก “วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป” ตีพิมพ์ในปี 2538 เพื่อเป็นคู่มือแก่ครูมัธยมศึกษาทั่วประเทศให้เข้าใจการเมืองประชาธิปไตย และการปฏิรูป เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองในปี 2540 ซึ่งผู้เขียนได้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรตลอดทั้ง 4 ภูมิภาคทุกครั้ง และเล่มที่ 2 “วัฒนธรรมพลเมือง” ตีพิมพ์ในปี 2551 ภายหลังจากการปฏิรูปปี 2540 มาครบทศวรรษเพื่อกระตุ้นสังคมไทย โดยเฉพาะการศึกษาของชาติ ให้มีความเข้าใจต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่คนไทยยังเข้าไม่ถึง และยังไม่มีการสอนในหลักสูตรการศึกษาใดๆ ซึ่งจำเป็นต้องวางรากฐานตั้งแต่เด็กเล็ก โดยมีสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสื่อให้การสนับสนุนไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งผู้เขียนได้ชี้ไว้ในหนังสือเล่มนี้ว่า พลเมืองต้องรู้ทันนักการเมือง การสอนประชาธิปไตยจึงต้องสอนเรื่องการเมืองให้เกิดการ “คิดเป็น” ทางการเมืองด้วย การอาศัยวัฒนธรรมพลเมืองจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตย และทำได้ด้วยการสอนความเป็นพลเมืองซึ่งต้องใช้วิธีการของการเป็นนักประชาธิปไตย ดังปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ที่จะช่วยให้นักการศึกษา

ได้เข้าใจวิชาการที่นำไปสู่การสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก หรือผู้เรียน ให้เติบโตทางความคิด มีพฤติกรรมและปฏิบัติตนให้เหมาะสมที่จะอยู่ใน พหุสังคม และเป็นพลังสำคัญของสังคม ในหนังสือ “ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย” เล่มนี้ ผู้เขียนได้แสดงจุดยืนและพร้อมจะผลักดันให้เกิดพลเมืองในแบบของสังคมไทย เข้าใจหลักคิดและวิธีการประชาธิปไตย โดยมีคุณค่าของธรรมในพุทธศาสตร์เป็นสำคัญ อันเป็นรากวัฒนธรรมของสังคมไทยที่มีพัฒนาการอย่างยาวนาน ดังนั้น ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย จึงเป็นประเด็นดังคู่มือครูและนักการศึกษาได้เข้าใจแนวคิด ทักษะ และแนวทางปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การสร้างพลเมืองให้เกิดขึ้นในหน้าที่และความรับผิดชอบในแบบของสังคมไทย คือพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ระหว่างทางของการปฏิรูปประเทศครั้งสำคัญในปี 2557 นี้เป็นต้นไป

สถาบันฯ ขอขอบคุณ ดร.วิชัย ตันศิริ ที่ได้สร้างความต่อเนื่องอย่าง มุ่งมั่น ด้วยงานคิด งานเขียน และการพูดในโอกาสต่างๆ ร่วมกับสถาบันฯ เพื่อผลักดันแนวคิดนี้ให้เกิดเป็นนโยบายและการยอมรับแก่สาธารณชนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงประเทศครั้งสำคัญนี้ และขอขอบคุณมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ที่ให้การสนับสนุนการพิมพ์ในครั้งนี้ด้วย

สถาบันนโยบายศึกษา

สิงหาคม 2557

คำนำจากผู้เขียน

ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย

เป็นปณิธานของผมมาหลายปีแล้วที่อยากจะเห็นการฝึกหัดครูของ
ไทยมีองค์ประกอบของวิชา “รัฐศึกษา” หรืออาจเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า
“Political Literacy” เพื่อที่ครูไทยทั่วประเทศจะได้มีพื้นฐานความรู้ในการ
ที่จะไปอบรมบ่มนิสัยเยาวชนคนไทยทั่วราชอาณาจักรให้เป็นพลเมืองดีมี
วิจรรณญาณที่เหมาะสมในการดำรงตนในสังคมประชาธิปไตยในอนาคต

ปณิธานดังกล่าวไม่ปรากฏในความเป็นจริงและแม้แต่การปฏิรูป
การศึกษาครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2541 – 2542 ซึ่งผมเป็นคนหนึ่งในบรรดา
คณะกรรมการการรัฐสภาที่ร่าง พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผมก็
ไม่สามารถจะกำหนดประเด็นนี้ให้เป็นศูนย์กลางของวาระการปฏิรูปการ
ศึกษาได้ เพราะปัญหาการปรับระบบและโครงสร้างจะต้องดำเนินการแก้ไข
เสียก่อน

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ทางการเมืองหลัง พ.ศ. 2544 โดยเฉพาะ
หลังปี พ.ศ. 2548 เมื่อเกิดวิกฤติทางการเมืองยืดยาวจนกระทั่งทุกวันนี้
ก็ปรากฏชัดแจ้งว่าสังคมไทยเผชิญกับวิกฤติทางความคิดและแนวประพฤติ
ปฏิบัติที่สอดคล้อง หรือไม่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตยหรืออุดมการณ์
ประชาธิปไตย สังคมแตกแยกและแปลความหมายของประชาธิปไตยไป
คนละทิศละทาง ขณะที่คนส่วนหนึ่งสนับสนุนแนวทางการบริหารบ้านเมือง
ไปในทิศทางหนึ่ง ซึ่งคนอีกส่วนหนึ่งเล็งเห็นว่าขัดต่อหลักประชาธิปไตย

และเป็นเผด็จการซ่อนรูป วัฒนธรรมทางความคิดและแนวทางปฏิบัติที่แตกต่างกันแบบสุดขั้วเช่นนี้ รังแต่จะนำสังคมและประเทศชาติไปสู่ความหายนะ

จะโยนความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยไปให้ผู้ได้รับผิดชอบ ถ้ามิใช่ผู้นำของประเทศในแต่ละสมัยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน ผู้นำในแต่ละยุคสมัยคงจะคิดแบบง่ายๆ ว่า ประชาธิปไตยก็เหมือนต้นข้าว หว่านลงไปไถนาข้าวแล้วก็ยอมเจริญเติบโตตามวันเวลา แต่ตามข้อเท็จจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

ประชาธิปไตยนั้นมีโครงสร้างของระบบกฎหมายที่ร่างเสร็จแล้ว ประชาธิปไตยก็องกวม แต่ประชาธิปไตยเป็นระบบคิด และแนวประพฤติกปฏิบัติ หรือวิถีชีวิต ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมการเมือง” เพียงจุดเริ่มต้นในเรื่องความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย ก็แตกต่างจากการเป็นผู้นำในระบอบอำนาจนิยมเสียแล้ว กระบวนการนำ กระบวนการตัดสินใจ ก็แตกต่างกันออกไป ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ก็ต่างไปจากระบอบราชาธิปไตย หรือระบอบเผด็จการ ที่สำคัญระบอบประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่มีวิจรรย์ญาณ และมีความคิดอิสระ ยึดโยงผลประโยชน์ส่วนรวม หรือเข้าใจว่าผลประโยชน์ส่วนรวมคืออะไร

ผู้อ่านคิดหรือครับว่าคุณสมบัติและทักษะความสามารถเหล่านี้ จะเจริญงอกงามโดยปราศจากการอบรมป่มเพาะ โดยปราศจากการกำหนดเป้าหมายและกระบวนการทางการศึกษา วัฒนธรรม และสังคม เพื่อสร้างพลเมืองตามอุดมการณ์ใหม่ และมีรัฐบาลชุดไหนในอดีตที่จะตัดสินใจ แน่วแน่โดยทุ่มเทงบประมาณและกำลังคนเพื่อจุดประสงค์นี้ คำตอบก็ชัดเจนอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความมืดมิดนี้ ก็ย่อมมีแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์อยู่บ้าง สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งเริ่มเห็นความสำคัญของการสอนวิชาพื้นฐานทางวัฒนธรรมการเมือง เพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนมหาวิทยาลัยรังสิต ท่านอธิการบดี ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ ได้กำหนดให้สอนวิชา RSU 101 วิชาธรรมาธิปไตย เป็นวิชาบังคับทั่วไปให้นักศึกษาปีที่ 1 ทุกคนได้เรียน

การตัดสินใจของท่านอธิการบดี ก็เป็นไปตามแบบฉบับของท่านที่มีคุณลักษณะของผู้นำที่ชัดเจน กล่าวหาญ ไม่คลุมเครือ และไม่ตามอย่างใคร ท่านผู้อ่านคงจะจำวิกฤติการเมืองเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 ได้ดีที่ท่านประธานรัฐสภา (คือ ดร.อาทิตย์ ผู้นี้) ได้ตัดสินใจอย่างไร ที่ช่วยแก้ไขวิกฤติการเมืองของไทยในช่วงนั้น หากมิใช่การตัดสินใจของท่านในการกราบบังคมทูล เสนอนายอานันท์ ปันยารชุน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไม่ทราบว่าจะวิกฤติการเมืองจะหันเหไปในทิศทางบวกในช่วงต่อมาหรือไม่ นี่คือตัวอย่างของความกล้าหาญเชิงจริยธรรม ซึ่งสังคมประชาธิปไตยขาดผู้นำที่มีคุณสมบัติเช่นนี้

เมื่อผู้นำของสถาบันอุดมศึกษาได้เปิดเผยกุศโลบายเพื่อนำทางแก่บรรดาคณาจารย์แล้ว ก็เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของท่านอาจารย์ทุกๆ ท่านในสถาบันแห่งนี้ จะช่วยกันสร้างพลเมืองให้มีวัฒนธรรมและบุคลิกนิสัย สอดรับและส่งเสริมสังคมธรรมาธิปไตย ไม่เฉพาะอาจารย์ที่รับผิดชอบวิชา RSU 101 เท่านั้น ที่มีภาระหน้าที่นี้ แต่อาจารย์ทุกท่านก็ควรจะมีบทบาททุกคณะจึงควรวางยุทธศาสตร์ของคณะเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

ผมในฐานะที่ปรึกษาคณะกรรมการที่ดูแลหลักสูตร RSU 101 ก็ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการเรียนการสอน จึงได้สร้างคู่มือนี้ ใช้ชื่อว่า “ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมธรรมาธิปไตย” เพื่อใช้เป็นคู่มือสำหรับ

อาจารย์ 100 กว่าคน ที่ทำการสอนวิชานี้ ที่มหาวิทยาลัยรังสิต

ต่อมา สถาบันนโยบายศึกษา ได้เล็งเห็นว่าหนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในวงกว้าง ควรจะปรับและเพิ่มเติมสาระให้เป็นพื้นฐานทั่วไปในทุกระดับการศึกษา ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน ผู้เขียนจึงเห็นสอดคล้องและได้ปรับเพิ่มเติมในบทแรกที่เรียกว่า **บทนำ บทที่ 9 บทที่ 10 และปัจฉิมบท** เพื่อตอบสนองต่อผู้อ่านในวงกว้าง และเรียกเล่มแก้ไขเพิ่มเติมนี้ว่า “**ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย**” หรือในภาษาอังกฤษเรียกว่า “**Pedagogy of the Democrat**” จากที่ผู้เขียนเคยได้รับแรงบันดาลใจจากหนังสือ “**Pedagogy of the Oppressed**” โดย Paulo Freire นักคิดทางการศึกษาหัวก้าวหน้าจากประเทศบราซิล ซึ่งเป็นหนังสือที่ทำทลายแนวคิดกระแสหลักทางการศึกษาในยุคหลังสงครามเวียดนาม

หากหนังสือเล่มนี้จะสร้างแรงจูงใจให้ครูผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม และ/หรือวิชาวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และเติมเต็มความรู้ทางรัฐศาสตร์-การเมือง ให้แก่บรรดาครู-อาจารย์ และผู้บริหาร ผู้เขียนก็จะขอถือโอกาสแสดงความขอบคุณแก่ทุกๆ ท่านที่ช่วยกันสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็งในสังคมไทยอันเป็นที่รักยิ่งของพวกเราทุกคน

ดร.วิชัย ตันศิริ

สารบัญ

	หน้า
คำนิยาม ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช	iii
คำนิยาม ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์	v
คำนำจากสถาบันนโยบายศึกษา	vii
คำนำจากผู้เขียน	ix
บทนำ การปฏิรูปที่สำคัญ คือการปฏิรูปคน	1
บทที่ 1 วัตถุประสงค์และกระบวนการ (Students Centered Approach)	9
บทที่ 2 วัฒนธรรมพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (หรือธรรมาธิปไตย)	15
บทที่ 3 แนวคิดพื้นฐานของระบบการเมือง-การปกครองแบบ ประชาธิปไตย	31
บทที่ 4 หลักการสำคัญของประชาธิปไตย	43
บทที่ 5 เหตุของความเสื่อมและปัจจัยของความเข้มแข็ง ของระบอบประชาธิปไตย	57
บทที่ 6 กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์	65
บทที่ 7 กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์ (ต่อ)	83
บทที่ 8 กิจกรรมภาคปฏิบัติ	101

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 9 กระบวนการศึกษาอบรมในวัยเด็กและวัยรุ่น	105
บทที่ 10 การสร้างประชาธิปไตยสายตรงระดับหมู่บ้าน	121
ปัจฉิมบท แก่นสาระของการปฏิรูปการเมือง	131
สถาบันนโยบายศึกษา	143
ประวัติผู้เขียน	155
An Abstract of the book	159

บทนำ

การปฏิรูปที่สำคัญ คือการปฏิรูปคน

สังคมไทยกับการรัฐประหารดูจะเป็นของคู่กัน นับตั้งแต่เมื่อมีการปฏิวัติ 2475 เป็นต้นมา เป็นเวลา 82 ปีแล้ว การรัฐประหารและการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ก็ยังเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีวันที่จะจากไปจากสังคมการเมืองของประเทศไทย การร่างรัฐธรรมนูญซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งปัจจุบันนี้ก็กำลังที่จะร่างฉบับที่ 20 ซึ่งไม่มีประเทศไหนในความทรงจำของผู้เขียนที่จะมีรัฐธรรมนูญถึง 20 ฉบับ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น จะเป็นเพราะว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งแปลกปลอม หรืออาจจะเป็นเพราะว่าคนไทยไม่เหมาะกับประชาธิปไตยแบบตะวันตก แต่ทุกๆ ประเทศทั่วโลกก็มีความปรารถนาที่อยากจะเป็นประชาธิปไตยตามแบบของตะวันตก ไม่มีที่ประเทศที่จะปฏิเสธเรื่องนี้ ยกเว้นประเทศที่เคยเป็นคอมมิวนิสต์มาก่อน

ฉะนั้นเรื่องการปฏิรูปการเมืองการปกครอง จึงกลายเป็นปรากฏการณ์หรือเป็นสิ่งที่สังคมเรียกร้องกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย และจากวิกฤติการณ์ของสังคมไทยในช่วงระยะเวลาสิบปีที่แล้ว ซึ่งดูจะเป็นวิกฤติที่หนักที่สุดในประสบการณ์ของชาวไทย ความขัดแย้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และ (คงต้องกล่าวด้วยว่า) ทางวัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดการขัดแย้งที่รุนแรงจนเกือบจะนำไปสู่สงครามกลางเมือง หากไม่มีการยึดอำนาจเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ที่ผ่านมา ฉะนั้นวิกฤติในปัจจุบันนี้จึงเป็นวิกฤติที่ค่อนข้างลึกซึ้ง จะต้องมีการปฏิรูป และน่าจะถูกต้องแล้วที่คณะ

รักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จะต้องมุ่งมั่นที่จะปฏิรูปประเทศไทยในหลายๆ มิติ โดยเฉพาะในเรื่องปฏิรูปการเมือง ซึ่งปัจจุบัน ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ฉบับที่ 19* และได้กำหนดให้มีการตั้งสภาปฏิรูปตลอดจนมีการจัดตั้งคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นมาใหม่ ซึ่งกำหนดว่าควรแล้วเสร็จภายใน 1 ปี เป็นฉบับที่ 20 ฉะนั้นภารกิจของผู้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ตลอดจนภารกิจสภาปฏิรูป คงจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปสถาบันทางการเมืองที่สำคัญของประเทศ การปฏิรูปดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ เป็นสิ่งที่ต้องทำเป็นการบ้าน และเป็นโจทย์ที่สำคัญอันดับที่ 1 อย่างไม่รู้ผิด ตามแนวคิดของผู้เขียนเองนั้น หากการปฏิรูปสถาบันการเมืองไม่ได้คำนึงถึงการปฏิรูปวัฒนธรรมการเมืองของประชาชนแล้วไซ้ หากปฏิรูปเฉพาะตัวบทกฎหมาย จะไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงได้ คงจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองได้อีกในอนาคตก็เป็นไปได้

ควรจะได้บันทึกไว้ด้วยว่า ในขบวนการที่จะปฏิรูปการเมืองการปกครองของไทยครั้งนี้ เริ่มมีการเคลื่อนไหวของสื่อสารมวลชนไปในทิศทางที่ถูกต้อง เช่น บทความของนายชื้อตรง รักเมืองไทย ที่เขียนในหนังสือพิมพ์แนวหน้า วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2557 จำหัวข้อเรื่องว่า **พลเมือง โจทย์ใหญ่ของ คสช.** นับว่าเป็นบทความที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ และตรงประเด็นที่สุด โดยที่นายชื้อตรงได้กล่าวถึงความมุ่งมั่นของคณะ คสช. ที่จะปฏิรูปประเทศไทยในหลายๆ มิติ โดยหยิบยื่นประชาธิปไตยของประชาชนให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง แต่คำถามที่นายชื้อตรง รักเมืองไทย ได้ทิ้งท้ายไว้ก่อนจะจบบทความนั้น ก็คือ ข้อความหรือคำถามที่สำคัญมาก **“อย่างไรเสียทุกอย่างก็ต้องกลับไปสู่ระบบการเลือกตั้ง เพราะฉะนั้นจะอย่างไรให้ประชาชน**

* ประกาศใช้เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2557

คิดเป็น คิดถูก ไม่ครอบงำ และมีความสามัคคีในทางเดียวกัน” ซึ่งหมายความว่าไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยสถาบันการเมืองอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะร่างรัฐธรรมนูญฉบับที่ 20 ออกมาแล้วก็ตาม แต่ถ้าประชาชนไม่เปลี่ยนแปลงไม่คิดเป็น ไม่คิดถูก ยังถูกครอบงำ ในที่สุทธระบอบอุปถัมภ์ ระบบการซื้อเสียง ระบบการทุจริตคอร์รัปชันก็คงกลับมาอย่างที่เคย และนี่คือข้อสังเกตที่แหลมคมมากของนายชื้อตรง รักเมืองไทย ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง จึงต้องขออนุญาตนำมากล่าวอ้างไว้ ณ ที่นี้

แน่นอนที่สุด ผู้เขียนไม่ได้เห็นขัดแย้งกับนักรัฐศาสตร์ โดยเฉพาะนักรัฐศาสตร์ตระกูลโครงสร้าง ที่เรียกว่า Structuralism ที่มีแนวคิดที่ว่าสรรพสิ่งทุกอย่างมีสาเหตุมาจากเรื่องโครงสร้างทางสังคม โดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด แนวคิดดังกล่าวสืบสานมาจากปรัชญาทางการเมืองเศรษฐกิจของคาร์ล มาร์กซ์ ซึ่งเป็นต้นธารของหลักสังคมวิทยาของตระกูลนี้ ซึ่งก็มีประโยชน์สำหรับการคิดวิเคราะห์สังคมปัจจุบันนี้ในระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม แนวคิดของตระกูลโครงสร้างก็ไม่ใช่ว่าจะสมบูรณ์แบบเสมอไป ยกตัวอย่างเช่น แนวคิดของนักรัฐศาสตร์สหรัฐอเมริกาที่มีชื่อเสียงโด่งดังชื่อว่าซีมัวร์ มาร์ติน ลิปเซท (Seymour Martin Lipset) เขียนเรื่อง **Political Man** เป็นหนังสือที่ดังมากในสมัยที่ท่านเขียน และโดยย่อแนวคิดของ Seymour Martin Lipset นั้น ก็กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยแบบตะวันตกเจริญเติบโตหรือดำเนินต่อไปได้ หรือมีเสถียรภาพความมั่นคง ปัจจัยสำคัญก็คือเรื่องของฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนส่วนใหญ่ โดยสรุป Lipset ก็เชื่อว่าหากชนชั้นไม่เปลี่ยนแปลง คือยังมีชนชั้นล่างที่ประกอบด้วยเกษตรกรและกรรมกรจำนวนมาก โดยเฉพาะเกษตรกร ชาวนาที่อยู่ในชนบท ถ้าหากมีจำนวนมาก เกิน 60% โอกาสที่สังคมจะเป็นประชาธิปไตยนั้น ค่อนข้างยาก Lipset จึงเสนอแนวคิดที่ว่าควรจะต้องมี

การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของประชากรที่จะให้มีชนชั้นกลางมากยิ่งขึ้น และสัดส่วนชนชั้นเกษตรกรให้เหลือเพียงประมาณไม่เกินร้อยละ 21%

นี่คือตัวอย่างหนึ่งของแนวคิดของ Seymour Martin Lipset ที่ใกล้เคียงกับแนวคิดของกลุ่มโครงสร้างนิยม นอกจากการเปลี่ยนแปลงของชนชั้นดังกล่าวแล้ว ก็ยังพูดถึงเรื่องการขยายตัวของเมือง แนนอนเรื่องการขยายตัวของเมืองก็มาจากการเปลี่ยนแปลงในชนชั้นนั้นแหละ เมื่อเมืองขยายตัวมากขึ้น และชนบทมีพื้นที่น้อยลง ชนชั้นกลางหรือชนชั้นกรรมกรก็ย่อมที่จะมีจำนวนมากขึ้น และอาศัยอยู่ในเมืองดังกล่าว หากขาดศูนย์กลางที่เป็นเมือง ทั้งเมืองหลวงและเมืองบริวารทั้งหลายก็ยากที่จะทำให้กระบวนการประชาธิปไตยดำเนินการต่อไปได้สำเร็จ

ประการที่สาม ก็คือ เรื่องการศึกษา ซึ่งนี่ไม่พ้นที่จะต้องยกระดับการศึกษาของประชาชนส่วนใหญ่ ปัจจัยตัวแปรเหล่านี้ผู้เขียนเองก็เห็นด้วยอย่างยิ่งว่าเป็นพื้นฐานสำคัญมากที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจัยตัวแปรดังกล่าวนี้ไม่เพียงพอแน่นอนที่จะทำให้เกิดระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพและมีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนจะต้องมีวัฒนธรรมการเมืองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วย ซึ่งวัฒนธรรมการเมืองนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะกำกับความประพฤติ หรือวิถีทางของประชาชนในการที่จะเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกผู้แทนราษฎร หรือแสดงความคิดเห็นต่อนโยบายสาธารณะ หรือการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งต่างๆ วัฒนธรรมการเมืองเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญมาก และในทางรัฐศาสตร์ก็ได้ชี้ประเด็นดังกล่าวนี้ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ตั้งแต่ยุคทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ผู้เขียนจึงคิดว่าการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเมืองจึง

เป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูป

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนทางวัฒนธรรมการเมือง ซึ่งถ้าหากจะเปลี่ยนแบบถอนรากถอนโคน อย่างที่สาธารณรัฐประชาชนจีนได้เคยกระทำมาแล้ว ที่มีชื่อว่าการปฏิวัติวัฒนธรรม ช่วงที่ท่านเหมาเจ๋อตุงเป็นใหญ่ นั่นจะเป็นเรื่องที่ล่อแหลมและอันตราย เพราะวัฒนธรรมนั้นเปลี่ยนแปลงได้ยาก ยิ่งเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมยิ่งเป็นสิ่งที่นอกจากจะเกิดขึ้นได้ยากแล้วยังอาจจะเกิดการต่อต้านจากผู้คนที่นิยมแนวคิดอนุรักษนิยมดั้งเดิม ทุกสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานของสังคมมาก่อนแล้ว ประเทศจีนก็มีวัฒนธรรมของขงจื้อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงคนจีนให้มีแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน การที่จะล้มล้างลัทธิขงจื้อจึงเป็นสิ่งที่ไม่ง่าย และนำไปสู่ปฏิกริยาในการต่อต้านดังที่เห็นมาแล้ว ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำด้วยความระมัดระวัง ขณะเดียวกันถ้าหากเรามีความพอดี ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมใน ส่วนที่ดี ส่วนที่เป็นประโยชน์ ส่วนที่ทำให้เกิดความเจริญของสังคม ทำให้เกิดสันติภาพ และความอยู่เย็นเป็นสุขก็จะเป็นส่วนที่ดี ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมที่ทำให้สังคมเราก้าวไปข้างหน้าโดยตามหลักการที่ควรจะยึดถือ เพื่อให้เกิดความสุจริต ยุติธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการบริหารของงานราชการ และงานการเมือง เพื่อให้เกิดความสุขหรือผลประโยชน์ส่วนรวม มากกว่าผลประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ฉะนั้น ถ้าหากเรายึดทางสายกลางที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ เกื้อหนุนให้เกิดความเจริญเติบโตของสังคม บนพื้นฐานของความยุติธรรม ถ้าหากเราสามารถตกลงหรือมองเห็นเส้นทางเช่นนั้นได้แล้วก็คิดว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระดับหนึ่งย่อมเป็นประโยชน์อย่างมหาศาล ต่อการที่จะปฏิรูปการเมืองการปกครองต่อไป ผู้เขียนยึดทางสายกลางของ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นธงนำของการกำหนดเป้าหมายที่ย่อมที่จะต้องชูประเด็นที่ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จของการดำเนินงาน จุดยืนของผู้เขียนปัจจุบันนี้ก็คือควรจะร่วมกันพิจารณาไตร่ตรองว่าอะไรคือ**วัฒนธรรม ระบบคุณค่าที่เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต** โดยตั้งเป้าหมายไว้ว่าเราควรจะได้ระบบการปกครองประชาธิปไตยที่เป็นสายกลาง ที่มี**ธรรมาภิบาล** นำหน้า อาจจะใช้**ธรรมาภิบาล**ก็อาจจะเป็นไปได้ หรืออย่างน้อยกระบวนการเมืองการปกครองของเราก็ควรมีการใช้**ปัญญา และความ**รู้ เป็นปัจจัยตัวนำมากกว่าผลประโยชน์อันแคบของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งเป็นหลัก ปัจจุบันในการสอนความเป็นประชาธิปไตยนั้นเราสอนผ่านวิชาที่เรียกว่าหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม อันที่จริงวิชาดังกล่าวนี้อยู่ในวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลาย ปัจจุบันนี้กระทรวงดูเหมือนจะรื้อฟื้นวิชานี้ขึ้นมา ปัจจุบันนี้กระทรวงก็จะตอกย้ำให้วิชานี้มีความสำคัญมากขึ้น โดยแยกส่วนออกมาให้เป็นอิสระ แต่จริงๆ แล้วจะแยกส่วนหรือไม่แยกส่วนในความคิดเห็นของผู้เขียน ก็ไม่สำคัญเท่ากับว่าให้การคิดวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนการสอนวิชาดังกล่าวจึงจะช่วยให้เราสามารถบรรลุเป้าหมายเป็นส่วนสำคัญของทางด้านการพัฒนาประชาธิปไตยได้ และถ้าจะให้ตรงประเด็นควรจะปรับปรุงเป้าหมายของวิชานี้เป็นวิชาที่เรียกว่า**วัฒนธรรมพลเมืองเพื่อประชาธิปไตย** ที่มี**คุณธรรมนำหน้า** เพราะ**วัฒนธรรมพลเมือง**จะครอบคลุมทุกมิติ ตั้งแต่เรื่องของ**องค์ความรู้**ที่เกี่ยวข้องกับระบบการปกครองในระบบ**ประชาธิปไตย** ที่เกี่ยวข้องเป็นเรื่องระบบ**คุณค่า** **อุดมการณ์** **ทัศนคติ**ที่ควรเกิดขึ้น ตลอดจนเรื่อง**ทักษะภาคปฏิบัติ** โดยมีทั้งมิติด้าน**ปัญญา** **ด้านอารมณ์และจิตใจ** และการ**ประพฤติปฏิบัติ** ขณะเดียวกันเป้าหมายก็คือ

เรื่องการทำความเข้าใจให้เกิดขึ้น ให้เกิดความคิดที่ถูกต้อง ที่ควรจะเป็นให้ แก่เยาวชน ตลอดจนผู้หลักผู้ใหญ่ที่อยู่นอกโรงเรียน เพราะฉะนั้นเป้าหมาย ของการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่มีธรรมะเป็นธงนำก็ควรจะต้อง มุ่งหมายที่จะพัฒนาการศึกษาดังกล่าวนี้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ระดับ โรงเรียนนั้นทางศาสตร์การศึกษาเรียกว่า Pedagogy คือการจัดการศึกษา สำหรับเด็กวัยรุ่นและวัยเรียน ตั้งแต่อนุบาลจนกระทั่งถึงอุดมศึกษา ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ก็ชื่อว่า Andragogy ซึ่งมีวิธีการแตกต่างออกไป แนวคิดของผู้เขียนเห็นว่าควรจะต้องดำเนินการไปทั้ง 2 ยุทธศาสตร์ ทั้งการจัดการศึกษาในโรงเรียนและนอก โรงเรียน

สำหรับการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะมีความสำคัญมากในปัจจุบันนี้ เพราะผู้ใหญ่ในวันนี้จะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ที่มีอิทธิพล ต่อการศึกษาของลูกหลานของท่านอย่างยิ่ง ถ้าหากผู้ใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง ยังคงยึดแนวคิดอย่างดั้งเดิมแน่นอนว่าการเมืองในอีกหนึ่งปีข้างหน้าก็คงจะไม่เปลี่ยนแปลงเช่นกัน เพราะฉะนั้นเพื่อให้เกิดผลสำเร็จจึงจำที่จะต้อง ให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ Andragogy ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งใน บทสุดท้ายก็จะได้กล่าวถึงเรื่องนี้เช่นกัน แต่สำหรับบทที่ 1 ถึงบทที่ 9 นั้น เป็นการเขียนคู่มือในการเรียนการสอนสำหรับเด็ก ปีที่ 1 ปีที่ 2 ของ อุดมศึกษา ตลอดจนระดับของ ม.ปลาย ทั้งสองระดับนี้อยู่ในกลุ่มวัยรุ่นที่ ใกล้เคียงกัน แนวการสอนก็ไม่น่าจะแตกต่างกันมากนัก อาจจะแตกต่างกัน บ้างในความลึกซึ้ง และในการเน้นย้ำในบางประเด็น เพื่อให้เกิดความ เหมาะสมกับวัย หรือเพศที่แตกต่างกันไป ฉะนั้นที่ยกตัวอย่าง หรือที่เสนอ แนะนำตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 9 นั้น จึงเป็นการเสนอโดยยึดถือว่าหากจะต้อง สอนวิชานี้จริงๆ ควรจะต้องสอนอย่างไร ในระดับปีที่ 1 ของอุดมศึกษา หรือ

อาจจะนำมาใช้ในระดับ ม.ปลายก็ได้ และเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการเสนอแนะของหนังสือเล่มนี้ จึงได้เพิ่มเติมในบทที่ 9 กระบวนการศึกษาอบรมในวัยเด็กและวัยรุ่น และบทที่ 10 การศึกษาผู้ใหญ่ภายใต้ชื่อว่า “การสร้างประชาธิปไตยสายตรงระดับหมู่บ้าน” ตลอดจนบทสุดท้าย ซึ่งเป็นการสรุปโดยย่อ แนวคิดและข้อเสนอแนะในการปฏิรูปการเมือง รายละเอียดจะเป็นอย่างไรนั้น ท่านผู้อ่านก็อาจจะสามารถติดตามได้ตั้งแต่บทที่ 1 จนกระทั่งถึงบทสุดท้าย โดยหวังว่าแนวคิดของผู้เขียนจะเป็นประโยชน์อยู่บ้างเพื่อให้เกิดการพิจารณาร่วมกัน และหากมีประเด็นใดที่เป็นประโยชน์ และตรงกับผู้อ่าน และท่านมีโอกาสที่จะนำไปสู่การปฏิบัติก็จะเป็นพระคุณอย่างยิ่งแก่สังคมไทยตลอดไป

บทที่ 1

วัตถุดิบประสงค์และกระบวนการ (Students Centered Approach)

“การพัฒนาไปสู่ความหายนะ” เป็นบทความของผู้ใช้นามปากกาว่า “ลมเปลี่ยนทิศ” ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันเสาร์ที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2556 เป็นความหายนะที่ศิลปินเข้ามาสู่สังคมสมัยใหม่ที่บ้ำคั้งกับการเร่งการผลิตเพื่อส่งออก ที่บ้ำคั้งกับขนาดความเจริญเติบโตของ “GDP” โดยมีเงินฝิ่นแผ่นดินใหญ่เป็นตัวนำ หมอกควันที่พ่นมลพิษแห่งความหายนะเข้ามาปกคลุมมหานครปักกิ่งอย่างที่ไม่เคยปรากฏก่อน กระตุ้นให้ผู้นำจีนนายกฯ เหวิน เจีย เปา ต้องออกมาแถลงในที่ประชุมว่า “ประเทศจะต้องสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม”

ความหายนะดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นเฉพาะสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่เกิดขึ้นทั่วโลกและประเทศไทย เป็นความหายนะซึ่งลมเปลี่ยนทิศลงความเห็นว่า “เกิดจากการพัฒนาประเทศด้วย ความโลภ หรือ “จี ดี พี” แทนที่จะเดินทางสายกลางด้วย “ระบบเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ “ในหลวง” ทรงค้นพบ โดยถือเอา “ความสุขของประชาชน” เป็นหลัก

สำหรับประเทศไทย “ความหายนะ” มิได้จำกัดอยู่เพียงสิ่งแวดล้อม เป็นพิษเท่านั้น แต่เผชิญกับวิกฤติรอบด้าน ที่สำคัญที่สุดคือวิกฤติการณ์การเมือง ซึ่งเกิดจากความทะเยอทะยานของบุคคลที่ปรารถนาจะได้ครอง

อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในสังคมการเมืองไทยด้วยอุดมการณ์ “ประชาธิปไตย” อันจอมปลอม โดยใช้นโยบาย “ประชานิยม” เป็นเหยื่อล่อและวาทกรรมของการแบ่งแยกชนชั้นของลัทธิมาร์กซิสต์เป็นตัวเร้านำไปสู่การขัดแย้งและวิกฤติของการเผชิญหน้าในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ถึงปัจจุบัน

ความอ่อนแอของสังคมการเมืองที่ขาด “พลเมือง” ซึ่งรู้ทันนักการเมืองและรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะ เป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของความฉ้อฉลเช่นนั้นได้ ความยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษา และสื่อสารมวลชนที่ช่วยชี้ทางสว่างก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ช่วยซ้ำเติมสภาวะของความอ่อนแอของภาคพลเมือง ซึ่งอยู่ใต้ระบบอุปถัมภ์และการทุจริตคอร์รัปชันที่แพร่สะพัดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

ทางออกที่เป็นประเด็นหลักของวิกฤตินี้คงหนีไม่พ้นยุทธศาสตร์การสร้างพลเมืองที่จะมีอุปนิสัยและระบบคุณค่าสอดคล้องกับระบอบและวิถีชีวิตของประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การสร้างพลเมืองดังกล่าว ยังไม่เคยได้รับการพิจารณาอย่างเอาจริงเอาจังจากรัฐบาลชุดต่างๆ นับตั้งแต่การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เพียงการกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ 4 ปี หรือต่อมา 6 ปี และปัจจุบัน 9 ปี และการมีวิชาหน้าที่พลเมืองก็ถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว แต่ที่จะมุ่งหน้าหายุทธศาสตร์การพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขสาธารณะ ดูจะไกลความเป็นจริง จนกระทั่งเมื่อเกิดวิกฤติการเมืองขึ้นแล้วจากปี พ.ศ. 2548-2551 พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งกลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้งจึงได้พุดถึงมาตรการการสร้างพลเมืองในนโยบายการปฏิรูปการศึกษารอบที่สองในปี พ.ศ. 2551

แต่การกำหนดนโยบายโดยไม่มียุทธศาสตร์ที่เหมาะสม และการระดมสรรพกำลังที่เพียงพอ คงจะไม่นำไปสู่ความสำเร็จแน่นอน มหาวิทยาลัย

รังสิตด้วยความคิดริเริ่มของท่านอธิการบดี ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ และโดยความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัยได้จัดให้มี**วิชาธรรมาธิปไตยเป็นวิชาบังคับ**สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทุกคน ด้วยความคาดหวังว่าวิชานี้จะเป็นบันไดขั้นต้นของการสร้างความเป็นพลเมือง และความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม

กระบวนการเรียนการสอนวิชาธรรมาธิปไตยจะเป็นกระบวนการที่นักศึกษาเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Students centered pedagogy) โดยจะไม่เน้นการป้อนเนื้อหาสาระเป็นหลัก แต่เนื้อหาสาระจะเป็นองค์ประกอบในการคิดวิเคราะห์ จะไม่มีการประเมินผลเรื่องความรู้, ความจำของนักศึกษา แต่จะประเมินผลงานของนักศึกษาที่เกิดจากการจัดกิจกรรมในชุมชนหรือในแคมปัสและผลงานจากการทำรายงาน และ/หรือการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ของสังคมตามความถนัดและความสนใจของนักศึกษา

กล่าวในทางปฏิบัติเป็นรูปธรรม จะแบ่งกิจกรรมเป็น 3 ลักษณะได้แก่

1. จัดให้มี “Thematic lectures” – การบรรยายโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีชื่อเสียงระดับชาติ ประมาณ 3-4 ครั้งต่อภาคเรียน (16 สัปดาห์) เช่น อาจเลือกหัวข้อ “เศรษฐกิจพอเพียง ตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” โดย... เป็นหัวข้อหนึ่ง หัวข้ออื่นๆ ก็อาจจะเป็น “การดำเนินชีวิตของนักศึกษา” (หรือการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จในอนาคต) เป็นต้น

นักศึกษาปีที่หนึ่งที่ลงทะเบียนเรียนวิชานี้ จะต้องเข้าห้อง “Thematic lectures” นี้ครบทุกประการ และบันทึกความคิดเห็นของตนเอาไว้โดยย่อในสมุดรายงาน

2. จัดให้มี “tutorial grouping” โดยมีอาจารย์ประจำกลุ่มแต่ละ

กลุ่มควรมีนักศึกษาประมาณ 100 คน ซึ่งจะต้องแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้อีก ภายใต้อาจารย์ผู้ช่วย กลุ่มละ 1 คน

ในกลุ่มนักศึกษากลุ่มละ 100 อาจารย์จะทำหน้าที่เป็นผู้กำกับและอำนวยความสะดวกการเรียนของนักศึกษา โดยตั้งประเด็นและ/หรือให้นักศึกษาคิดตั้งประเด็นเพื่อศึกษาค้นคว้า กระบวนการหลักของกลุ่มก็คือการอภิปรายและซักถาม อาจารย์จะช่วยตอบเท่าที่จะสามารถตอบได้ และให้นักศึกษาไปค้นคว้าต่อไป

ข้อสำคัญควรมีความต่อเนื่องระหว่างการบรรยายหัวข้อหลัก (Thematic lecture) กับชั่วโมง tutorial ของแต่ละกลุ่ม

นอกจากนั้นอาจารย์ประจำกลุ่มสามารถที่จะกำหนดหัวข้อหรือประเด็นที่นักศึกษาควรสนใจเพิ่มเติม

อาจารย์และนักศึกษาควรใช้ประโยชน์จากบทความวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาของบ้านเมือง จากหนังสือพิมพ์รายวันเป็นต้น รวมทั้งประเด็นหลักที่อาจนำมาจากหนังสือวัฒนธรรมพลเมือง โดย ดร.วิชัย ตันศิริ การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง โดย ทิพย์พาพร ตันติสุนทร ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ธรรมิกสังคมนิยม โดย พุทธทาส เป็นต้น

3. จัดให้มีการดำเนินการภาค “กิจกรรม” โดยแบ่งนักศึกษาจากกลุ่มละ 100 เป็นกลุ่มละ 20 (5 กลุ่ม) เพื่อจัดกิจกรรมตามที่กลุ่มจะพิจารณาที่สำคัญคือกิจกรรมในชุมชนทั้งด้านการบริการชุมชน (Community service) และการพัฒนาชุมชน เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาของชุมชน ภาคปฏิบัติเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน การเสียสละ การตรงต่อเวลา การเป็นผู้นำที่ดี

นอกจากกิจกรรมชุมชนกลุ่มก็อาจพิจารณากิจกรรมอื่นๆ ภายในแคมปัสของมหาวิทยาลัย เช่น การจัดตั้งชมรม การโต้วาที การแสดง

ละคร ชมรมการอ่านหนังสือ ชมรมด้านการศาสนา ชมรมอนุรักษวัฒนธรรม ชมรมสิทธิสตรี เป็นต้น

อาจารย์ประจำกลุ่มขนาดเล็ก (20 คน) นี้จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม แนะนำการจัดกิจกรรม ตลอดจนประเมินพฤติกรรมและผลงานของนักศึกษา ซึ่งจะต้องทำรายงานเป็นกลุ่ม

จุดมุ่งหมายสำคัญของหลักสูตรธรรมาธิปไตยนี้คือ การสร้างอุปนิสัยของเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม ดำรงตนตามหลักของทางสายกลาง มีสติที่จะใช้เวลาให้เหมาะสมกับภารกิจของการเป็นนักศึกษา ตลอดจนมีนิสัยรักการอ่าน/การค้นหาค้นหาความจริง มีทักษะการคิดวิเคราะห์ ตลอดจนเข้าใจปัญหาของมนุษย์และสังคม

ฉะนั้นกระบวนการการศึกษาอบรมหรือ “Socialization” จึงสมควรผสมผสานระหว่าง **Action** และ **Conceptualization** (ภาคปฏิบัติและภาคความนึกคิด) ภาคปฏิบัติเกิดจากการปฏิบัติการณ์ในพื้นที่ภาคสนาม ภาคความนึกถึง เกิดจากการมอบหมายให้นักศึกษาได้อ่านหนังสือที่มีคุณค่า เช่น หนังสือนวนิยายทางการเมือง หรือทางปัญหาของสังคม การนำเสนอปัญหาทางการเมือง หรือปัญหาทางสังคมผ่านรูปแบบของนิยาย เป็นวิธีการที่แยบยลที่สุดและได้ผลดีที่สุด ผู้อ่านจะสัมผัสกับปัญหาและวิธีการแก้ไขจากเรื่องหนึ่งที่สะท้อนปัญหาของสังคม เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม (**Holistic**) จากตัวอย่างใกล้ของจริง จากปัญหาที่เกิดขึ้น หนังสือนวนิยายที่สะท้อนปัญหาทางการเมืองหรือของบ้านเมืองมีไม่มากนัก หรือหากมีก็ไม่มีวัตถุประสงค์ในเชิงอุดมการณ์โดยตรง จึงหาอ่านได้ยาก แต่เท่าที่ประสบการณ์ของผู้เขียนพอจะมีบ้าง บัญชีที่แนบท้ายบทความนี้เป็นบัญชีหนังสือนวนิยายที่อาจารย์ควรจะมีมอบหมายให้นักศึกษาได้อ่านอย่างน้อยคนละ 1 เล่ม ในโอกาสที่ได้เข้ามาเรียนหลักสูตรนี้ รวมทั้งหนังสือสารคดี

(Non-fiction) ที่เสนอชุดความคิดที่ค่อนข้างก้าวหน้า เช่น ธรรมิกสังคมนิยม ของท่านพุทธทาสภิกขุ เพชรฆาตเศรษฐกิจ (Economic Hitman) ของ John Perkins ซึ่ง ไพรัตน์ พงศ์พานิชย์ แปล และ Profile in Courage โดย John F.Kennedy

การมอบหมายหนังสือให้นักศึกษาอ่าน ควรเป็นความดำริของอาจารย์ประจำกลุ่มที่จะเลือกหนังสือตามความถนัดและรสนิยมของแต่ละท่าน แต่ควรจะต้องเป็นหนังสือที่ช่วยให้นักศึกษาเจริญเติบโตทางความคิดที่มีต่อสังคม

บทที่ 2

วัฒนธรรมพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย (หรือธรรมาธิปไตย)

การสอน “Civic Education” อันที่จริงก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมานานแล้วในลักษณะต่างๆ กัน บางประเทศก็ให้ความสำคัญ บางประเทศก็มีแนวคิดแตกต่างกันออกไป สำหรับประเทศที่ยึดถือลัทธิคอมมิวนิสต์อาจจะให้ความสำคัญมาก แต่จุดมุ่งหมายคงจะเป็นคนละเรื่องกับสังคมประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม

สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญกับ “Civic Education” มากในครั้งหลังของศตวรรษที่ 19 เพราะได้มีการอพยพผู้คนจากยุโรปเข้าไปอยู่ในสหรัฐอเมริกานานมาก จึงมีความจำเป็นต้องหลอมรวมผู้คนจากต่างวัฒนธรรม ต่างภาษาให้กลายเป็นพลเมืองอเมริกา มีอุดมการณ์ และศรัทธาไปในทิศทางเดียวกัน

อังกฤษค่อนข้างแตกต่างจากสหรัฐฯ หลังจากได้เริ่มจัดการศึกษาภาคบังคับให้พลเมืองตั้งแต่ ค.ศ. 1871 จนกระทั่งถึงปัจจุบันไม่มีการจัดวิชานี้เป็นการเฉพาะ อาจมีวิชารัฐธรรมนูญอังกฤษเป็นวิชาเลือกในมัธยมศึกษาตอนปลาย (ระดับ A level) แต่ในโรงเรียนพับบลิกสกูล เช่น อีตัน แฮร์โรว์ รัทบี วินเชสเตอร์ การศึกษาอบรมเยาวชนเหล่านี้จากครอบครัวของชนชั้นสูงกลับมุ่งหมายเป็นการสร้างผู้นำให้เตรียมตัวไปเป็นนักปกครอง ปัญญาชน ทั้งในราชอาณาจักร และอาณานิคม และเนื่องจากระบอบ

ประชาธิปไตยอังกฤษยึดโยงกับชนชั้นสูงมาเป็นเวลานาน การศึกษาอบรมอย่างเป็นทางการของผู้คนระดับล่าง จึงไม่สำคัญ เท่ากับกระบวนการกลมกลืนเอาอุปนิสัยและระบบคุณค่า ซึ่งเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติในสังคมชนชั้นของอังกฤษ วัฒนธรรมทางการเมืองของพลเมืองอังกฤษจึงสอดคล้องกับระบอบการปกครองโดยรัฐไม่ต้องออกแรงมากนัก

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน นับตั้งแต่ โทนี แบลร์ เข้ามารับผิดชอบตั้งแต่ ค.ศ. 1997 ถึง ค.ศ. 2006 รัฐบาลพรรคเลเบอร์ ได้ริเริ่มให้มีวิชา Civic Education ในระดับการศึกษาภาคบังคับ

สำหรับสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงมากมายมหาศาลจากสังคมศักดินา (แบบไทย-ซึ่งต่างจากฝรั่ง) มาสู่สังคมสมัยใหม่ แต่เปลี่ยนที่เปลือกนอกมากกว่าเปลี่ยนภายใน เปลี่ยนตามกรอบของกฎหมายและโครงสร้าง แต่จิตวิญญาณ ระบบคุณค่าเกี่ยวกับการสร้างพลเมืองตามระบอบและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยก็ไม่มีประสิทธิภาพแต่อย่างใด เพราะมุ่งสอนให้เยาวชนเข้าใจบทบาทของตนเองตามที่กฎหมายกำหนด และแม้ว่าการศึกษภาคบังคับจะขยายมาถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่การสอนวิชาหน้าที่พลเมืองก็จะสอนให้เข้าใจโครงสร้างการปกครองตามกรอบของรัฐธรรมนูญมากกว่าจะมุ่งสร้างทัศนคติ ทักษะ ความสามารถที่เหมาะสมกับระบอบและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย นัยหนึ่งเรายังไม่สามารถสอนพฤติกรรมให้เยาวชนของเราได้ ขณะที่ตัวอย่างของจริงที่เกิดขึ้นในสังคมการเมือง กลับสอนบทเรียนที่เป็นมิฉฉาพิรุณ เช่น สอนให้เยาวชน เชื่อว่า “คนโกงแต่เก่ง” น่าจะยอมรับได้ หรือการรับสินบนก็เป็นเรื่องปกติ ดังนี้ เป็นต้น

แนวทางที่น่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าการสอนแบบท่องจำ ก็คือ แนวทางการปลูกฝังบุคลิกนิสัย ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาธิปไตย หรือที่จะเรียกว่า “สังคมประภคิต” – Socialization

หรือกระบวนการกรล่อมเกลาและผลลัพธ์ ได้แก่ “วัฒนธรรมการเมือง” Political Culture ซึ่งศาสตราจารย์อัลมอนต์ และศาสตราจารย์เวอร์บา ได้เป็นผู้บุกเบิกในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลงานของท่านทั้งสอง เรื่อง “Civic Culture” ได้เป็นต้นแบบของการศึกษาค้นคว้าในแนวทางนี้ เพื่อเปรียบเทียบระบบการเมืองต่างๆ ทั่วโลก

ตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์อัลมอนต์ และ เวอร์บา วัฒนธรรมการเมืองก็เป็นเพียง “Subset” หรือ ส่วนย่อยของ วัฒนธรรมทางสังคม วัฒนธรรมทางสังคมมีลักษณะเป็นเช่นไร วัฒนธรรมการเมืองของสังคมนั้นๆ ก็จะสามารถรับ เช่น หากสังคมยังคงมีวัฒนธรรมศักดินา มีระบบอุปถัมภ์แบบศักดินา มีความสัมพันธ์แบบเจ้านายและบ่าวไพร่ จะให้วัฒนธรรมการเมืองปรับเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมอย่างอื่นที่ขัดแย้งกับศักดินาได้อย่างไร ก็เป็นไปได้ยาก

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อหล่อหลอม วัฒนธรรมการเมืองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์และวิถีชีวิตของระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายอย่างที่คิด แต่ก็ไม่สุดวิสัยที่จะทำไม่ได้ เพียงแต่ต้องเข้าใจกระบวนการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ A ถึง Z

อัลมอนต์และเวอร์บา กล่าวถึง 3 มิติของการเรียนรู้ ได้แก่

1. มิติของความรู้หรือทางปัญญา ที่ฝรั่งเรียกว่า Cognitive Domain
2. มิติด้านอารมณ์ – ระบบคุณค่า – อุดมการณ์ เรียกว่า Affective Domain
3. มิติด้านการปฏิบัติ เรียกว่า Psycho-motor

ทั้งสามมิตินี้เป็นไปตามหลักการเรียนรู้ของศึกษาศาสตร์ ฉะนั้นกระบวนการเรียนรู้และกล่อมเกลาด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมการเมือง

ก็คือ กระบวนการเรียนรู้เรื่องระบบการเมือง สถาบันการเมือง กระบวนการทางการเมือง นโยบายทางการเมือง ผู้นำทางการเมือง พรรคการเมือง เป็นต้น ส่วนที่เป็นเรื่องของความรู้/ความเข้าใจคงไม่ยากนักที่ผู้สนใจใคร่รู้สามารถเรียนรู้ได้ภายในเวลาอันสั้น แต่ส่วนที่เป็นวิถีชีวิต ระบบคุณค่า **อุปนิสัย** จะเป็นส่วนที่ยากที่สุด ขณะที่ส่วนที่เป็นภาคปฏิบัติก็คงไม่ยากจนเกินไปนัก ตั้งแต่จัดให้มีโอกาสฝึกหัดการกระทำ ในบทความนี้จะกล่าวถึงการสร้างอุปนิสัย ระบบคุณค่า อุดมการณ์เป็นอันดับแรกและจะกล่าวถึงมิติทางด้านความรู้ ความคิด หรือปัญญาในอันดับต่อไป

การสร้างอุปนิสัย ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ของเยาวชน

การสร้างอุปนิสัย ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ของพลเมืองเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมประชาธิปไตย ศาสตราจารย์ฮาโรลด์ ลาสเวล (Harold Lasswell) ตั้งคำถามที่เด็ดไว้อย่างน่าสนใจว่า “Is there a democratic personality?” มีใครบ้างที่มีบุคลิกภาพเป็นประชาธิปไตย? สังคมประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่เป็นนักประชาธิปไตย แต่จะมีพลเมืองมากน้อยแค่ไหนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย

ศาสตราจารย์ลาสเวล ถามคำถามขึ้นมาในลักษณะท้าทายต่อสังคมอเมริกัน เพราะท่านเชื่อว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น คือบุคลิกภาพที่ พร้อมที่ให้ผู้อื่นมามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ และมีใช้เป็นผู้ต้องการจะเก็บอำนาจไว้ให้แก่ตนเอง มีนักการเมืองสักกี่คนที่เมื่อมีอำนาจแล้วจะยอมสละอำนาจเพื่อให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมใช้อำนาจบ้าง จะมีกี่คนที่เป็แบบนายพลฮอร์จ วอชิงตัน ที่ไม่ยอมรับที่จะเป็นประธานาธิบดีสมัยที่สาม

อำนาจนั้นมีมันต์ขลัง ดังสุภาษิตเก่าของชาวอังกฤษที่ว่า

“Authority intoxicates
 The fume of it invades the brain,
 Makes men proud, giddy and vain (Samuel Butler)
 “อำนาจทำให้คนมึนเมา
 ใครสัมผัสกลิ่นอายเข้า
 ย่อมลุ่มหลงและหยิ่งผยอง” (ผู้เขียน)

ในบรรดาระบบคุณค่าทั้งปวงของโลกมนุษย์ เช่น ความรัก ทรัพย์สิน เงินทอง และอำนาจ ไม่มีปัจจัยใดๆ ที่จะมีพลังขับเคลื่อนเท่ากับอำนาจ เพราะเมื่อได้อำนาจแล้วก็จะเหมือนได้ทุกอย่างทุกอย่าง และอำนาจเป็นศัตรูตัวสำคัญของวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งต้องการการแข่งขัน ความเสมอภาค และเสรีภาพจากการถูกบังคับกดขี่

ศาสตราจารย์ลาสเวล เป็นนักจิตวิทยาทางการเมือง ท่านจึงมุ่งมั่นที่จะเสนอวิธีการจัดการศึกษา การกล่อมเกลากุลกลินนิสัยของเยาวชนให้มีความเป็นนักประชาธิปไตย ซึ่งท่านคิดว่าควรประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. Open ego (อัตตาเปิด) ไม่ซ่อนเร้น หรือเก็บกด แต่ค่อนข้างเปิดเผย ให้ความอบอุ่นต่อผู้อื่น
2. Sharing/Caring แบ่งปันคุณค่ากับผู้อื่น
3. มีแนวโน้มที่จะยึดระบบคุณค่าที่หลากหลาย นัยหนึ่งไม่มีทัศนคติคับแคบ พร้อมที่จะเข้าใจหรือยอมรับระบบคุณค่าของผู้อื่น ที่มาต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา
4. ให้ความไว้วางใจ และเชื่อมั่นในสิ่งแวดล้อม (Trust)
5. เป็นอิสระจากความกระวนกระวายใจ (Anxiety)

จะเห็นได้ว่าผู้เผด็จการทั้งหลายมักจะเป็นบุคคลที่มีปมด้อยตั้งแต่เด็ก เช่น ฮิตเลอร์ เด็บโตมาในครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เขาไม่ไว้วางใจผู้ใด ระบบการเลี้ยงดูในครอบครัวจึงมีความสำคัญอันดับแรกในการสร้างบุคลิกภาพของเยาวชน ครอบครัวชาวไทยหรือระบบการเลี้ยงดูแบบไทยๆ มีข้อดีข้อเสียอย่างไร น่าจะเป็นประเด็นที่นักจิตวิทยาทางสังคมควรจะได้อภิปรายถกเถียงกัน แต่ที่พอจะแน่ใจบ้างก็คือระบบที่ดีนั้น พ่อแม่ต้องทำตัวเป็น Role-model ที่ดี ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ของเด็กน่าจะมีอิทธิพลสำคัญอันหนึ่ง การจัดระเบียบภายในครอบครัวแบบฝรั่งที่รับประทานอาหารเช้าร่วมกัน ตรงเวลา ดูจะฝึกอบรมอุปนิสัยของการรักษา วินัย และความตรงต่อเวลา ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์บนโต๊ะอาหารก็มีอิทธิพลสำคัญต่อการเสนอความคิดเห็นที่หลากหลาย สร้างการยอมรับความคิดที่แตกต่างกัน

ระบบอนุบาลการศึกษาที่ไพรเบล นักปรัชญาการศึกษาเยอรมัน ได้นำเสนอเรียกว่า “Kindergarten” แปลว่า “สวนเด็ก” ในศตวรรษที่ 19 ก็ได้รับความนิยมนทั้งในสหรัฐอเมริกาและยุโรป และแพร่มาถึงสังคมไทย ดังที่เรารู้จักกันก็ได้ นำเอาปรัชญาการศึกษาของนักปรัชญาเมธี ฌ็องฌาคส์ รูสโซ มาประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างบุคลิกนิสัยของเยาวชนให้รู้จัก “Sharing & Caring” และรักธรรมชาติ เรียนจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์

โรงเรียนระดับประถมศึกษาในฝรั่งเศส เท่าที่ผลการวิจัยด้านสังคมวิทยาได้นำเสนอ ก็ส่งเสริมให้เด็กได้เสนอความคิดเห็นและการโต้แย้ง ตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งนักศึกษาฝรั่งเศสเชื่อว่า การส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออก เช่นนี้จะป้องกันมิให้เด็กใช้ความรุนแรงในการขัดแย้งกัน และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันตั้งแต่วัยเด็ก

ที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างของกระบวนการเรียนการสอนและสังคม ประกิต ที่ส่งเสริมบุคลิกภาพประชาธิปไตย ดังที่ศาสตราจารย์ลาสเวล ได้นำเสนอ โรงเรียนในประเทศของเราได้ตื่นตัวในการจัดการศึกษาทั้งระดับอนุบาลและระดับอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้เด็กประพฤติดี มีความสุข รักเรียน แต่อาจจะไม่ได้พุ่มเทกับการสร้างบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยโดยตรง ขณะที่กิจกรรมลูกเสือซึ่งก็เป็นกิจกรรมสำคัญในการสร้างผู้นำก็อาจจะนำมาใช้เพื่อสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตยได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการฝึกให้เยาวชนได้มีประสบการณ์เป็นผู้นำและผู้ตามสลับกันไป ฝึกให้มีวินัย เคารพกติกาของกลุ่ม เสียสละเพื่อส่วนรวม สถานศึกษาในประเทศไทย ควรจะต้องให้ความสำคัญกับการฝึกลูกเสือและเนตรนารีให้มากยิ่งขึ้น ต้องถือเป็นนโยบายต่อเนื่อง ไม่ว่าจะใครจะมารับผิดชอบการเป็นผู้บังคับบัญชาของกระทรวงศึกษาธิการ

อย่างไรก็ตาม ระบบคุณค่า และบุคลิกนิสัยพื้นฐานของความเป็นพลเมือง ไม่ว่าจะอยู่ในระบอบการเมืองใด คงหนีไม่พ้นที่จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการดังนี้

1. จะต้องมีความเชื่อในวิถีของการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง (Non-violence)
2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในรัฐ หรือชุมชนการเมือง (Body politic) เดียวกัน แม้จะมีความขัดแย้งกันก็ควรจะต้องปฏิบัติต่อกันเยี่ยงสุภาพชน (Politeness)
3. พลเมืองในรัฐหรือชุมชนการเมืองเดียวกัน ควรจะใฝ่หาสันติมากกว่าสงคราม (Peace-loving)

การดำรงอยู่ของแต่ละรัฐขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 3 ประการนี้ พลเมืองของแต่ละรัฐหรือ Body-politics อาจขัดแย้งกันได้เสมอและในเกือบทุกเรื่อง

ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม แต่ตราบไต่ที่ความขัดแย้ง ไม่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง การใช้อาวุธมาประหัตประหารกัน ตราบนั้น รัฐก็ยังคงดำรงอยู่ได้ หรือหากกลุ่มคนใดหรือผู้ใดละเมิดกติกาขึ้น โดยใช้ความรุนแรง ก็จะต้องมีการใช้ความรุนแรงของพลเมืองส่วนใหญ่ ซึ่งมอบอำนาจให้แก่ผู้บริหารรัฐ เป็นผู้ใช้แทน

นอกจากนั้น “พลเมือง” ซึ่งโดยนัยเป็นพลเมืองอย่างแท้จริง ก็ควรจะเป็นผู้ที่ประพடுத்தต่อสมาชิกอื่นๆ ในสังคมเยี่ยงสุภาพชน” ไม่ใช่แบบอันธพาล และที่สำคัญที่สุด “พลเมือง” ควรเป็นผู้ใฝ่สันติมากกว่า “ใฝ่สงคราม” สำหรับความสัมพันธ์ภายในรัฐ ส่วนความสัมพันธ์กับรัฐอื่นๆ จะใฝ่สันติภาพ หรือสงครามก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง

โดยสรุป คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเบื้องต้นของความเป็นพลเมืองในแต่ละรัฐหรือ Body-politic คือจะต้องไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งกับบุคคลอื่นๆ ภายในรัฐ จะต้องประพடுத்தปฏิบัติต่อผู้อื่นภายในรัฐแบบสุภาพชน ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของความเอื้ออาทรอื่นๆ และประการสุดท้าย ควรจะต้องใฝ่สันติภาพและรักความสงบ

คุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดังกล่าว กำลังเป็นปัญหาใน 3 จังหวัดภาคใต้ และอาจเป็นเจตนารมณ์ของกลุ่มคนที่ก่อความรุนแรงที่จะทำลายความเป็น “รัฐไท” ส่วนกลุ่มบุคคลที่เดินขบวนด้วยสาเหตุทางการเมืองและเข้าบุกทำลายการประชุมอาเซียนที่พญา ปี พ.ศ. 2552 และบุกทำลายทรัพย์สิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่กระทรวงมหาดไทย ปี พ.ศ. 2552 ก็เป็นเหตุการณ์ที่องค์กรรักษาความสงบของรัฐ จะต้องเข้าไประงับเหตุ และจับกุม ความไร้ความสามารถของรัฐที่จะจัดการเรื่องนี้เป็นตัวชี้วัดสภาพความล้มเหลวของความเป็น “รัฐไทย” และอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามกลางเมืองในอนาคต หากต้นเหตุของความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่และ

รุนแรงขึ้น

ความเป็นพลเมืองนั้น อันที่จริงมีหลายระดับ มีทั้งระดับเบื้องต้น ซึ่งเป็นพลเมืองทั่วไปที่ อัลมอลด์ และเวอร์บา เรียกว่า “Subjects” อาจแปลว่า “ราษฎร” คือเพียงรับทราบว่ารรัฐทำอะไรให้บ้าง และตนเองก็มีหน้าที่ที่เคารพกฎหมายและเสียภาษี แต่ก็มี “พลเมือง” ที่มีส่วนร่วมมากขึ้นในกิจกรรมสาธารณะ อาจเป็นหัวคะแนน เป็นผู้นำระดับชุมชน เข้าร่วมในองค์กรทางสังคมต่างๆ และร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ

ความเป็นพลเมืองในความหมายที่สองนี้ เป็นยอดพึงปรารถนาในสังคมประชาธิปไตย หากขาด “พลเมือง” ที่สนใจกิจกรรมสาธารณะ ระบบประชาธิปไตยต้องดำเนินต่อไปด้วยความยากลำบาก คติของชาวกรีกโบราณไปไกลยิ่งกว่ายุคสมัยของเรา ชาวเอเธนส์ที่เป็น “พลเมือง” นั้นเป็นกลุ่มบุคคลที่มี “เอกลิทธิ” หรือ “สิทธิ์” มากกว่าคนทั่วไป เพราะเขาเหล่านี้จะต้องมีบทบาทในภารกิจการบริหารบ้านเมืองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เข้าประชุมสภาประชาชน เป็นกรรมการสภาห้าร้อยเป็น “ลูกขุน” (Jury) ซึ่งมีหน้าที่ทั้งการบริหารและตุลาการในระดับต่างๆ ชาวกรีกแต่โบราณถือว่า **ชีวิตที่ดี หรืออุดมการณ์ของชีวิตของชาวกรีกคือ การมีชีวิตที่มีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะในนครรัฐ** เกียรติยศชื่อเสียงมิได้มาจากการมีทรัพย์สมบัติมากมาย แต่อยู่ที่บทบาทในกิจการสาธารณะ**ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีเวลาแสวงหาสัจธรรม คุณธรรม มีความพอดี (Temperance) ยึดทางสายกลาง**

ประเด็นหลักของความเป็นพลเมือง ตามคติของชาวกรีกแต่โบราณ หรือคตินิยมสมัยใหม่ของประชาธิปไตย ก็คือ**การมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะและการเสียสละเพื่อส่วนรวม** และในภารกิจนี้ **ดุลยพินิจ** ของ

พลเมืองในประเด็นเรื่อง “ผลประโยชน์ส่วนรวม” (Common interest) กับผลประโยชน์ส่วนตัว (Private interest) คงต้องมีความชัดเจนในระดับหนึ่ง

หลักการสำคัญของฌักฌากส์ รูสโซ (J.J.Rousseau) นักปรัชญาเมธีในยุคของเหตุผล คือหลักที่ว่า “เจตนารมณ์ทั่วไป” “General will” ของประชาชนและอำนาจอธิปไตยนั้น เป็นของประชาชน และเป็นอำนาจที่มอบหมายให้แก่คณะบุคคลใดมิได้ ระบบตัวแทนไม่สามารถใช้อำนาจอธิปไตยแทนประชาชนได้ อำนาจอธิปไตยยังคงอยู่กับประชาชนทั้งปวงอยู่เสมอ ขณะที่เจตนารมณ์ทั่วไป ก็มีผลประโยชน์ของเจตนารมณ์เฉพาะของแต่ละบุคคล หรือของกลุ่มคน

“General will” ดังกล่าวนี้อันที่จริงก็คือ “Public goods” นั่นเอง หรือผลประโยชน์ส่วนรวมที่มีใช้ผลประโยชน์ส่วนตัว/ส่วนกลุ่ม/ส่วนภาคที่นำมารวมกัน ผลประโยชน์ส่วนรวมที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Public goods” คืออะไร

Public goods ผลประโยชน์สาธารณะ ครั้งหนึ่งในสังคมอังกฤษเรียกว่า “Common weal” สมัยใหม่ใช้คำว่า “Common wealth” น่าจะแปลว่า ความสมบูรณ์พูนสุขของสังคม และอะไรเล่าคือ ความสมบูรณ์พูนสุขของสังคม คงไม่ใช่เพียงการเพิ่มแต่ GDP ซึ่งมีผลให้คนกลุ่มหนึ่ง (จำนวนน้อย) กลายเป็นผู้มั่งคั่งมหาศาล แต่คนส่วนใหญ่กลับอดอยากหิวโหย หรือนำไปสู่ความขัดแย้งกับธรรมชาติ และการทำลายทรัพยากรทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทางวัฒนธรรม ความสมบูรณ์พูนสุขคงจะไม่เกิดขึ้นแน่หากชุมชนเต็มไปด้วยขยะ หนองบึงเต็มไปด้วยน้ำเน่า เมืองกลายเป็นสลัม และถนนหนทางรกรุงรังด้วยหาบเร่แผงลอย ซึ่งนับวันจะแผ่ขยายไปทั่วนครหลวง

ประโยชน์สาธารณะคืออะไร? คงไม่ใช่นโยบายหรือมาตรการที่นำเงินภาษีของประชาชนไปช่วยกลุ่มหนึ่ง ขณะที่ก่อให้เกิดผลร้ายต่อสังคมส่วนรวม **ประโยชน์สาธารณะ** คงไม่ใช่นโยบายการขยายสงครามเพื่อให้เกิดการซื้ออาวุธ เพื่อช่วยค้าอาวุธสงครามของนายทุน ขณะเดียวกัน ก่อให้เกิดความไม่มั่นคง หรือปลอดภัยต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

การวิเคราะห์ศึกษาประเด็นเรื่องประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์เฉพาะตน เฉพาะกลุ่ม จึงมีความสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย และการฝึกให้เป็นพลเมืองมีจิตสาธารณะ คือทำเพื่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว จึงเป็นการสร้างคุณภาพของพลเมืองในระดับสูง

การวิเคราะห์แยกแยะระหว่าง “ผลประโยชน์สาธารณะ” กับ “ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม” คงต้องการความรู้และสติปัญญาในการศึกษาวิเคราะห์ ส่วนการสร้าง “จิตสาธารณะ” คงต้องการการฝึกฝนอบรม การจัดประสบการณ์ให้เยาวชนได้สัมผัสกับปัญหาชีวิตจริงในชุมชน รวมทั้งการสร้างแรงบันดาลใจผ่านวรรณกรรม (นวนิยายที่มีคติธรรมทางการเมือง) หรือชีวประวัติของบุคคลสำคัญ รวมทั้งดนตรีประเภทชีวิต และคำสอนของพ่อ ดังจะได้ขยายความต่อไป

ควบคู่ไปกับ “จิตสาธารณะ” และการแยกแยะระหว่าง “ผลประโยชน์ส่วนรวม” กับ “ผลประโยชน์ส่วนตัว/และเฉพาะส่วน” ก็คือคุณธรรม 3 ประการ ซึ่งสังคมในอุดมคติให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ได้แก่

1. **ความพอดี หรือทางสายกลาง (Temperance)** ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาพุทธ และเป็นคุณธรรมของชนชาวกรีกโบราณที่อริสโตเติลและเพลโตยกย่องว่าเป็นลักษณะนิสัยที่พึงปรารถนาของสังคมประชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นวิถีชีวิตของ

ชาวไทย ซึ่งพระองค์ท่านได้พระราชทานชื่อว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือ การดำเนินชีวิตแต่พอเพียงทุกระดับ

ความพอเพียงดังกล่าวนี้จะมีส่วนสำคัญรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อม จะลด ช่องว่างระหว่างกลุ่มคน กระจายทรัพยากรได้ทั่วถึง ลดทอนวิกฤติทาง เศรษฐกิจและการเมือง ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วในประเด็นเรื่องการแบ่งปันและการเอื้ออาทรซึ่งกันและ กัน และการลดอัตรา ตลอดจนความพอดีในการใช้อำนาจและติดขัดกับ อำนาจ

สังคมพุทธ รวมทั้งศาสนาอื่นๆ ควรจะเป็นศูนย์กลางของการศึกษา อบรมในระดับนี้ การศึกษาไทยจึงต้องมีธรรมของศาสนาเป็นหลักสำคัญการ สร้างวิถีชีวิตที่ยึดทางสายกลาง

2. ความกล้าหาญ (Courage)

เป็นคุณธรรมที่หาได้ยากในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ความกล้าหาญในที่นี้มิใช่ความกล้าหาญในความหมายของการสู้รบใน สงครามเท่านั้น แต่หมายถึง ความกล้าหาญทางจิตวิญญาณที่จะเผชิญกับ วิกฤติด้วยจิตว่างและสง่างาม เรียกว่า “Grace under pressure”

ในทางการเมือง การแสวงหาความนิยมเป็นคุณลักษณะทั่วไป ของนักการเมืองทุกคนในบริบทของการเมืองในระบบเลือกตั้ง นักการเมือง แสวงหาแนวร่วม และต้องการที่จะวางนโยบายของตนให้เป็นที่ยอมรับของคน จำนวนมาก ฉะนั้นบ่อยครั้งจึงไม่กล้าพูดความจริง เพราะกลัวจะเสียคะแนน นิยม จุดอ่อนนี้เป็นจุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตยที่ทำให้การเมืองเป็น เรื่องของนักประชาสัมพันธ์ และผู้มีสติปัญญาปานกลาง

การที่จะยกระดับการเมืองแบบประชาธิปไตยให้สูงขึ้นเป็น ระบอบธรรมาธิปไตย ซึ่งได้แก่ ประชาธิปไตย + การตัดสินใจที่ใช้ปัญญา

โดยมีเจตนาที่เป็นธรรม จึงต้องการนักการเมืองและผู้นำที่มีความกล้าหาญ
เชิงจริยธรรม ที่กล้าจะพูดความจริง ตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องแม้ว่าจะเสีย
คะแนนนิยม

จอห์น เอฟ. เคนเนดี (J.F. Kennedy) อดีตประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา
ให้ความสำคัญกับ “ความกล้าหาญเชิงจริยธรรม” เป็นอย่างมาก และก่อน
ได้รับการเลือกตั้งได้เขียนหนังสือชื่อ “Profile in Courage” (คุณลักษณะ
ของความกล้าหาญ) โดยวิเคราะห์ศึกษาชีวประวัติของนักการเมืองอเมริกา
ในอดีตที่แสดงคุณสมบัตินี้ เช่น Quincy Adams, John Calhoun, Daniel
Webster เป็นต้น และตัวท่านเองในสมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดี
ค.ศ. 1961-1963 ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความกล้าหาญในการตัดสินใจ เช่น
กรณีวิกฤติการณ์คิวบา เป็นต้น

เราจะสอนบทเรียนดังกล่าวให้เยาวชนของเราได้อย่างไรให้มี
จิตสำนึกในเรื่องความกล้าหาญเชิงจริยธรรมนี้ การได้สัมผัสกับชีวประวัติของ
ผู้ที่มีคุณลักษณะนี้ อาจเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษา เช่น กรณีของ
ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ สมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภา ช่วงปี พ.ศ. 2535
ก็ได้แสดงความกล้าหาญเชิงจริยธรรม ที่ได้ตัดสินใจเสนอชื่อคุณอานันท์
ปันยารชุน เพื่อดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้จะขัดต่อความประสงค์ของ
พรรคการเมืองที่มีเสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎรขณะนั้น การตัดสินใจ
ของท่านอดีตประธานสภา มีส่วนสำคัญที่แก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมืองใน
ช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 และได้รับการแซ่ซ้องสรรเสริญจาก
นักวิชาการ ปัญญาชน และประชาชนโดยทั่วไป

3. ความรอบคอบ (Prudence)

ความรอบคอบ เป็นคุณธรรมที่จะต้องมีความคู่กับความกล้าหาญ
มิฉะนั้นลำพังแต่กล้าหาญ หากปราศจากความรอบคอบ ก็อาจนำไปสู่ความ

หายณะได้ ผู้นำทางการเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมจึงควรที่จะต้องมีคุณธรรมนี้

ความรอบคอบ คือ การพิจารณาพิจารณาผลได้ผลเสียของการกระทำ หรือแผนของการกระทำ และแม้ว่าการตัดสินใจที่จะกระทำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งดูเหมือนจะได้รับแต่ผลดี ก็ไม่ควรละเลยที่จะวางแผนป้องกันไว้ล่วงหน้า หากการดำเนินการไม่สำเร็จตามแผน คือ พิจารณาทางหนีทีไล่ไว้ก่อน นี่คือการรอบคอบ

ขงเบ้ง ซึ่งในตำนานสามก๊ก คือ ยอดนักยุทธศาสตร์การสงคราม และสามารถสร้างอาณาจักรเสฉวนให้พระเจ้าเล่าปี่ได้ด้วยสติปัญญาล้วนๆ แต่ในความพยายามที่จะปราบก๊กฝ่ายเหนือโดยเฉพาะสุมาอี้ให้สิ้นซาก ขงเบ้งก็ยังผิดพลาดได้ ความผิดพลาดเกิดจากยุทธศาสตร์ที่ดูเหมือนจะสมบูรณ์แบบที่สุด กล่าวคือ หลอกล่อให้กองทัพของสุมาอี้เข้ามาติดกับอยู่ในซอกเขา โดยฝ่ายของขงเบ้ง ได้เตรียมการที่จะปล่อยลูกไฟจากยอดเขาลงมาครอกกองทัพของสุมาอี้ให้สิ้นซาก และเหตุการณ์ก็เกิดขึ้นตามแผน สุมาอี้และแม่ทัพนายกองของเขากำลังเข้าตาดจน ถูกล้อมกรอบด้วยไฟรอบด้าน และทหารฝ่ายของขงเบ้งที่ตีกระหนาบ แต่แล้วเหมือนฟ้าไม่เต็มใจเกิดฝนฟ้าใหญ่ “นอกฤดูฝน” ซึ่งขงเบ้งได้คำนวณดวงดาวไว้หมดแล้วว่าไม่มีทางเกิดขึ้นได้ แต่ฝนจากสวรรค์ก็ตกลงมาอย่างไม่มีปี่มีขลุ่ยช่วยให้สุมาอี้และทหารคนสนิททั้งหลายแหวกวงล้อมของข้าศึกไปสู่ชีวิตที่ปลอดภัยได้ เหตุการณ์ครั้งสำคัญนี้เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ขงเบ้งตัดพ้อต่อโชคชะตาของตนเอง ที่ฟ้าดินไม่เข้าข้าง และเป็นต้นเหตุของการถอยร่นของฝ่ายจ๊กก๊กในที่สุด

ความกล้าหาญและความรอบคอบ จึงควรเป็นคุณธรรมคู่กัน ขงเบ้งมีคุณสมบัติทั้งสองประการ ขณะที่สุมาอี้จะมีความรอบคอบ แต่ขาดความกล้าหาญ

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในแต่ละยุคสมัยมีความกล้าหาญและความรอบคอบแตกต่างกันไป ในสมัยปัจจุบันที่เกิดปัญหาระหว่างไทยกับกัมพูชาในกรณีเขาพระวิหาร เพราะฝ่ายไทยขาดความรอบคอบ (จะไม่ขอขยายความ) หรือกรณีปัญหาสามจังหวัดภาคใต้ก็มีส่วนหนึ่งจากความไม่รอบคอบของรัฐบาลไทยนั่นเอง

ในการสร้างพลเมือง โดยเฉพาะผู้นำในสังคมประชาธิปไตยเราจึงควรจะให้ความสำคัญต่อคุณสมบัติหรือคุณธรรม 3 ประการดังกล่าว คือ **ความพอดีหรือมัชฌิมาปฏิปทา ความกล้าหาญ และความรอบคอบ** ประเทศชาติ และแน่นอนแม้แต่มวลมนุษยชาติก็จะเจริญรุ่งเรืองและสงบสุขเท่าที่มวลมนุษย์จะสงบสุขได้ **ประชาธิปไตย** ซึ่งปกติก็จะอ่อนแอ สับสนวุ่นวาย ก็จะมีคามเข้มแข็งและมั่นคง

โดยสรุป วัฒนธรรมการเมืองที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตยก็คือ วัฒนธรรมการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง (รวมถึงการไม่ใช้วิถีทางของการรัฐประหาร) วัฒนธรรมของความเป็นสุภาพบุรุษ (politeness) ในความสัมพันธ์กันในสังคมและใฝ่สันติสงบสุข ส่วนบุคลิกภาพของนักประชาธิปไตยซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยได้ก็คือ บุคลิกภาพ ดังที่ศาสตราจารย์ ฮาโรลด์ ลาสเวล ได้กล่าวไว้ 5 ประการ หรือจะเพิ่มมิติอื่นๆ อีกก็ยิ่งจะสมประโยชน์ ที่สำคัญที่สุดคือการไม่ใฝ่อำนาจหรือหวงแหนอำนาจ “Democratic personality” จึงตรงกันข้ามกับ “Authoritarian personality” และนักจิตวิทยามักจะสนใจใคร่รู้ว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบใด จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างบุคลิกภาพที่ค่อนข้างตรงกันข้ามดังกล่าว

นอกจากวัฒนธรรมและบุคลิกลักษณะที่เป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมการเมืองแบบประชาธิปไตยดังกล่าวแล้ว **คุณธรรมที่สำคัญ**ซึ่งจะส่งเสริมให้

สังคมประชาธิปไตยมีความเจริญรุ่งเรืองสมเป็นสังคมอารยะก็คือ การสร้าง “จิตสาธารณะ” และการแยกแยะระหว่างผลประโยชน์ส่วนตน ส่วนกลุ่ม ส่วนย่อย กับผลประโยชน์สาธารณะที่เป็นองค์รวม ผลประโยชน์ที่เป็น “Common wealth” หรือความมั่งคั่งร่วมกันของทุกคน ซึ่งได้แก่ ความร่มเย็นเป็นสุข ความมั่นคงปลอดภัย ความพอเพียงของชีวิต ตลอดจน ความสมดุลของสภาวะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากพลเมืองและบรรดากลุ่มผู้นำทางการเมืองสามารถแยกแยะระหว่าง “ผลประโยชน์สาธารณะ” กับ ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม เฉพาะตน และดำเนินนโยบายเพื่อรักษาไว้ซึ่ง ผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนพรรคพวก สังคมไทย-และรัฐไทยก็คงเจริญรุ่งเรืองอย่างไม่ต้องสงสัย และหากประกอบ ด้วยผู้รับผิดชอบที่มีคุณธรรม 3 ประการ ได้แก่ Temperance, Courage, และ Prudence แน่นอนที่สุด ประเทศของเราคงจะฟื้นตัวมาอยู่แถวหน้า ของสังคมอารยะ และไม่ย่อหน้าใคร หรือถูกขนานนามว่า “คนป่วย” ของอุษาคเนย์

กระบวนการสร้างวัฒนธรรมดังกล่าวตามหลักสูตรจะได้รวบยอดไป กล่าวไว้ในบทท้ายๆ

แต่ก่อนอื่นจะต้องชี้แจงส่วนที่สองของการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย ที่ว่าด้วยภาคความรู้ ความเข้าใจในความคิดรวบยอดของระบอบนี้เสียก่อน

บทที่ 3

แนวคิดพื้นฐานของระบบการเมือง-การปกครอง แบบประชาธิปไตย

ในการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรการศึกษาไทย เรามักจะสอนตามกรอบของรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจทำให้น่าเบื่อ หรืออาจจำกัดแนวคิด และในที่สุดก็มักจะเรียนแบบท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ นักรัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ในปัจจุบันจึงเสนอให้นำปัญหาของบ้านเมืองเป็นตัวตั้ง และพยายามอธิบายปัญหาเหล่านี้ตามแนวทางและหลักการของการเมืองในระบบประชาธิปไตย แนวทางดังกล่าวอาจจะยืดหยุ่นมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการหยิบประเด็นปัญหาในสังคมขึ้นเป็นตัวตั้ง หรือเป็นโจทย์ในเบื้องต้น แต่ครู-อาจารย์ ก็ควรที่จะต้องมึทิศทางการดำเนินการ หรือมีเข็มทิศสำหรับการเดินทาง เพื่อชี้แนะให้นักศึกษาบรรลุถึงเป้าหมาย ฉะนั้นครู-อาจารย์ หรือจะเรียกว่าผู้เป็น facilitators ก็ควรจะมีกรอบของหลักการและความคิดทางรัฐศาสตร์ที่พอจะเป็นมาตรฐานทางวิชาการได้

เบอร์นาร์ต คริก (Bernard Crick) เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบาย การสอนความเป็นพลเมืองของอังกฤษเสนอว่า แนวทางของ “Political literacy” น่าจะเป็นคำตอบ โดยชี้ให้เห็นว่าแนวทาง “Political literacy”

เป็นแนวทางที่จะให้ความเข้าใจขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับระบบการเมือง-การปกครองทั่วไปในยุคสมัยใหม่ การเรียนการสอนตามแนวทางนี้ เหมาะสมกับเยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือแม้แต่ว่าระดับปีที่ 1 ในมหาวิทยาลัย ส่วนการเรียนรัฐธรรมนูญอังกฤษนั้นยากเกินไปสำหรับนักศึกษาระดับมัธยมปลาย และอาจจะน่าเบื่อ

แนวทาง “Political literacy” (การอ่านออกเขียนได้ทางรัฐศาสตร์) น่าจะแตกต่างบ้างจากแนวทาง “Political education” ซึ่งเบอร์นาร์ด คริค เห็นว่าแนวทางหลังนี้อาจกินความกว้างไกล และอาจรวมไปถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งหากผู้สอนขาดคุณธรรม หรือความเป็นกลาง อาจนำไปสู่การ “ล้าสมอง” ได้ หรือสอนเอนเอียงไปทางลัทธินิยมฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวา ฉะนั้นนักวิชาการบางท่านจึงไม่สนใจที่จะใช้แนวทาง “Political education” เป็นแนวทางการสอน แต่จะพอใจกับแนวทาง “Political literacy” ซึ่งในแนวปฏิบัติ จึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจ และคุณธรรมของครู-อาจารย์

ในการสอน “Political literacy” เบอร์นาร์ด คริค มีความเห็นว่าน่าจะสอนความคิดรวบยอด (Concepts) เป็นอันดับแรก ความคิดรวบยอดดังกล่าวมักจะเป็นความคิดที่เป็นกรอบของระบบการเมือง และมีทั้งหมด 12 ความคิด แบ่งออกเป็น ความคิดรวบยอด **ที่เกี่ยวกับรัฐบาล** (ฝ่ายบริหาร) 4 ความคิด **เกี่ยวกับพลเมือง** 4 ความคิด **เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองอีก** 4 ความคิด รวมทั้งหมด 12 ความคิด ดัง Diagram ต่อไปนี้

Diagram ความคิดรวบยอดพื้นฐานของระบบการเมือง

<u>รัฐบาล (Government)</u>			
อำนาจ (Power)	พลังอำนาจ (Force)	อำนาจหน้าที่ (Authority)	ระเบียบ (Order)
<u>ความสัมพันธ์ (Relationships)</u>			
กฎหมาย (Law)	ความยุติธรรม (Justice)	การเป็นตัวแทน (Representation)	การกดดัน (Pressure)
<u>พลเมือง (People)</u>			
สิทธิทางธรรมชาติ (Natural Rights)	ปัจเจกชน (Individuality)	เสรีภาพ (Freedom)	สวัสดิการ (Welfare)

ความคิดรวบยอดทั้งหมด 12 หัวข้อนี้แบ่งเป็น 4 หัวข้อ ที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล 4 หัวข้อ ที่เกี่ยวข้องกับพลเมือง และ 4 หัวข้อ ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพลเมือง นับว่าครอบคลุมระบบการเมืองได้ดี กระนั้นก็ตาม ก็ใคร่จะเสนอให้เพิ่มความคิดรวบยอดที่เรียกว่า “ชุมชน” (Community) ไว้เป็นอีกความคิดหนึ่ง ดังจะชี้แจงต่อไป

กระบวนการเรียนการสอนความคิดรวบยอดนี้ อาจจะเริ่มต้นที่ปัญหาของบ้านเมืองในปัจจุบัน เช่น อาจจะหยิบยกคำถามขึ้นมาว่า ปัญหาทางการเมืองปัจจุบันน่าจะเป็นปัญหาอะไร ให้นักศึกษาระดมความคิดเห็นสักชั่วครู่หนึ่ง (อาจ 10-15) นาที ซึ่งอาจจะมีหลากหลายประเด็นตามความคิดที่ได้ระดมสมอง เช่น อาจมีปัญหาปากท้องของประชาชน ปัญหา

เรื่องการใช้อำนาจรัฐ ปัญหาการเดินขบวน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาเรื่องความยุติธรรม (เรื่องสองมาตรฐานที่มักจะกล่าวกัน) ปัญหาเหล่านี้สามารถนำมาอภิปรายในชั้นเรียน ทั้งระดับห้องเรียน หรือระดับกลุ่มขนาดเล็กได้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับวิธีการจัดของอาจารย์

สมมติว่าอาจารย์และนักศึกษาตกลงกันว่าจะหยิบยกประเด็นการใช้อำนาจรัฐขึ้นมาก่อน ก็คงจะต้องให้เวลาวิเคราะห์และอภิปรายกันอย่างน้อย 45 นาที หรือนานกว่านั้น ขึ้นอยู่กับความสนใจของนักศึกษา

ส่วนที่อาจารย์จะต้องเตรียมการไว้ คือ **ความรู้ ความเข้าใจ ความหมายของคำ 3 คำ** ให้พอเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย สามคำดังกล่าวคือ **อำนาจ พลังอำนาจ และอำนาจหน้าที่หรืออำนาจที่ประชาชนยอมรับ**

จุดเริ่มต้นของการเสวนา (Dialogue) น่าจะเป็นการหยิบประเด็นเรื่อง **“พลังอำนาจ”** ขึ้นมาก่อน **ให้นักศึกษาทุกคนอภิปราย** ซึ่งคงจะไม่ยึดเยื้อ เพราะแทบทุกคนคงจะเห็นตรงกันว่า **“พลังอำนาจ”** น่าจะอิงเข้ากับการใช้กำลัง ไม่ว่าจะเป็นการกำปั้น อาวุธสังหารทุกชนิด ซึ่งผู้ใช้นามาช่มชู่ใครก็ตามที่จะขัดขืนคำสั่งของตน ฉะนั้นการเคลื่อนรถถังออกมาจากค่ายทหาร เพื่อเป็นเครื่องมือบังคับผู้อื่นให้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน ก็คือตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการใช้ **“พลังอำนาจ” (Force)**

ประเด็นสรุป คือ รูปแบบของอำนาจนี้เป็นที่ยอมรับหรือไม่? และ **มีกรณีใดที่อาจจะยอมรับกันได้** การอภิปรายในประเด็นหลังนี้ก็น่าสนใจ ไม่ควรจะปล่อยเลยไป เพราะจะสะท้อนให้เห็นถึง **“วัฒนธรรมทางความคิด”** ของผู้คนในแต่ละสังคม และหากอาจารย์กำกับการอภิปรายได้ดีอาจจะนำไปสู่ประเด็นที่สำคัญในสังคมที่พูดถึง **“The end justifies the means”** เป้าหมาย (ที่สูงส่ง) ย่อมล้าบบาบให้แก่วิธีการ (ที่ผิดศีลธรรม) เหมือนเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว เคยมีสโลแกนว่า **“ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป”** เฉกเช่น

ในสงครามครูเสด ศตวรรษที่ 13-14 ที่อัครวินฝ่ายคริสต์ก็เข้าห้ำหั่นทหารของชาวมุสลิม หรือตรงกันข้ามทหารมุสลิมของกองทัพซาราดีนก็เข้าห้ำหั่นชาวคริสต์ แต่การใช้กำลังเข้าประหัตประหารกันเพื่อบังคับอีกฝ่ายให้ยอมจำนนนั้นอาจจะยอมรั้งกัน **ในปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ แต่** **ถ้าหากเป็นการขัดแย้งภายในประเทศ การใช้กำลังเช่นนี้ไม่เป็นที่ยอมรับ**

เมื่อได้อภิปรายและวิเคราะห์ “พลังอำนาจ” แล้ว อาจารย์ผู้กำกับก็จะต้องหยิบยกประเด็น “อำนาจ” (Power) ขึ้นมาเปรียบเทียบ “อำนาจ” (Power) ดังกล่าวหมายความว่าอย่างไร ให้นักศึกษาได้อภิปราย เกิดขึ้นโดยทั่วไปไหม? ทุกระดับในสังคมไหม? มีผลดีหรือผลร้าย ถูกหรือผิด?

อาจารย์ผู้ทำหน้าที่กำกับการอภิปราย ควรศึกษาความหมายของคำนี้ไว้ล่วงหน้า แต่ไม่พึงเปิดเผยให้นักศึกษาจนกว่าจะได้ฟังการถกแถลงรอบด้านเสียก่อน ให้ระดมสมองกันว่า **อำนาจที่ไม่ใช่พลัง เกิดขึ้นได้อย่างไร และหมายความว่าอย่างไร**

เบอร์ทรอล รัสเซล (Bertrand Russell) นักคณิตศาสตร์ นักปรัชญา อังกฤษเคยกล่าวไว้ว่า อำนาจหมายถึง “The production of intended effects” แปลว่า “การทำให้เกิดผลตามที่คาดหมาย” ท่านคิดแบบนี้ นักวิทยาศาสตร์สาขาฟิสิกส์ ท่านเปรียบ “Power” ว่า เหมือน “Energy” -พลังงาน ในวิชาฟิสิกส์ที่สามารถผลักดันให้เกิดผลต่างๆ ได้

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของรัฐศาสตร์ “อำนาจ” เกิดจากความสัมพันธ์ 3 ฝ่าย ระหว่าง นาย ก. ผู้มีและสามารถจะบันดาลคุณค่าบางอย่าง ซึ่งเป็นที่ต้องการของ นาย ข. โดยสั่งการให้ นาย ข. ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของ นาย ก.

ระบบคุณค่าที่มีความสำคัญในความสัมพันธ์ทางอำนาจนั้นก็อาจเริ่มตั้งแต่ทรัพย์สินเงินทอง ความรัก ชื่อเสียงเกียรติยศ สถานภาพ และอำนาจ

เป็นต้น

ฉะนั้น ครู-อาจารย์ จึงมี “อำนาจ” เหนือลูกศิษย์ โดยท่านสามารถสั่งให้ลูกศิษย์ทำรายงานเรื่องที่กำลังศึกษาอยู่ เพราะท่านมีระบบคุณค่าบางประการ (เกรต) ที่ลูกศิษย์แสวงหา

และอำนาจอื่นๆ อีก ควรให้นักศึกษาได้ยกตัวอย่างและหาคำอธิบายประกอบ เช่น อำนาจของ “ความรัก” ซึ่งผูกใจและสยบจอมเผด็จการของโลกมานักต่อนักแล้ว แม้แต่จูเลียส ซีซาร์ ผู้ตั้งตนเป็นจักรพรรดิคนแรกแห่งกรุงโรม หรือ มาร์ค แอนโทนี ทหารเอกของจูเลียส ซีซาร์ ก็ต้องมายอมสยบใต้อำนาจมนต์ขลังของเสน่ห์ของพระนางคลีโอพัตรา แห่งอียิปต์

“อำนาจ” ดังที่กล่าวนี้ เป็นปรากฏการณ์ทั่วไปในทุกๆ สังคมและทุกๆ กลุ่มคนในสังคม แม้แต่ในครอบครัว ก็มีการใช้อำนาจดังกล่าว

แต่ที่น่าสนใจในลำดับต่อไปคือ “อำนาจที่ชอบธรรม” หรือ “อำนาจหน้าที่” หรือ “อำนาจตามกฎหมาย” อำนาจประการหลังนี้แตกต่างจาก 2 ประการแรกอย่างไร? ความเข้าใจเรื่องอำนาจที่ชอบธรรมเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจเรื่องรัฐ และรัฐศาสตร์

อาจารย์ผู้นำการระดมความคิด ก็คงต้องทำหน้าที่หยาบยกประเด็นคำนี้ให้นักศึกษาได้คิดและอภิปรายถกเถียงกันเสียก่อน ข้อถกเถียงเหล่านี้บ่อยครั้งก็อาจจะนำทางไปสู่แสงสว่างได้บ้าง

อาจหยาบยกประเด็น “อำนาจที่ชอบธรรม” ขึ้นมาถกเถียงกันเป็นประการแรกก็ได้ หมายความว่าอย่างไร? “อำนาจ” ที่เราได้อธิบายกันไปสักครูนั่น ไม่ชอบธรรมหรือ? คงตอบไม่ได้ชัดเจนแล้วแต่กรณี แต่ “พลังอำนาจ” คงจะไม่ชอบธรรมแน่ เพราะใช้ “พลัง” บังคับ เป็นการข่มขืนอยู่ในนี้

“อำนาจที่ชอบธรรม” แปลตามความหมายของคำก็คงเป็นอำนาจ

ที่สอดคล้องกับหลักการของเหตุผล และมีความเป็นธรรม มนุษย์ทุกคนนาม ที่มีเหตุผลและอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ยอมรับการใช้อำนาจนั้น เช่น บิดามารดาเมื่อเห็นบุตรหรือธิดาเจ็บป่วยไม่ยอมรับประทานยาหรืออาหารก็จะต้องบังคับให้บุตรหรือธิดารับประทานยาหรืออาหาร เพราะมิฉะนั้นคงจะต้องเสียชีวิต บิดามารดาดังกล่าวน่าจะมี “อำนาจอันชอบธรรม” ที่จะทำเช่นนั้น เพราะสอดคล้องกับเหตุผลและทำเพื่อผลประโยชน์ของบุตรธิดา

ในทางตรงกันข้าม หากบิดามารดาบังคับให้บุตรต้องขายตัว กลายไปเป็นทาสรับใช้ผู้อื่น อำนาจดังกล่าวไม่น่าจะเป็นอำนาจอันชอบธรรม

ตรรกะดังกล่าวนี้ เป็นตรรกะที่คล้ายคลึงกับตรรกะที่จอห์น ล็อก (John Locke) ได้ใช้ในเหตุผลของการที่ประชาชนจะยอมรับให้มีอำนาจรัฐมาปกครองสังคม โดยที่การปกครองนั้นเกิดขึ้นตามพันธสัญญาที่ผู้ปกครองจะต้องประกันความปลอดภัยของชีวิต ทรัพย์สิน และสิทธิเสรีภาพของประชาชน นัยหนึ่ง อำนาจอธิปไตยของรัฐเกิดขึ้นตามพันธสัญญาดังกล่าว และหากผู้เป็นองค์อธิปัตย์ ไม่รักษาไว้ซึ่งพันธสัญญาดังกล่าว ประชาชนก็มีสิทธิ์ที่จะต่อต้านและกบฏได้

ที่ยกตัวอย่างมานี้ก็เป็นกรณีหนึ่งของการสร้าง “อำนาจอันชอบธรรม” หรือที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Legitimate Power”

จากฐานอำนาจอันชอบธรรมดังกล่าว อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เรียกว่า “อำนาจหน้าที่” ก็ตามมาและมีการออกกฎหมายเพื่อบังคับใช้โดยอ้างอำนาจขององค์อธิปัตย์เบื้องต้น ฉะนั้นผู้ที่ทักษ์สันติราชกุมารก็มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของการพิทักษ์สันติราช กระทั่งวงการคลังก็มีอำนาจหน้าที่เก็บภาษีจากราชกุมาร โดยอ้างอิงอำนาจขององค์อธิปัตย์ดังกล่าว

ปัจจุบันตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ รัฐบาลซึ่งได้รับการเลือกตั้งมีเสียงส่วนใหญ่ในสภาผู้แทนราษฎร ก็เปรียบเหมือนผู้ที่ได้รับความยินยอมเห็น

ชอบของประชาชนให้มาใช้อำนาจหน้าที่ในการปกครอง

อย่างไรก็ตาม หลักของความยินยอมเห็นชอบของประชาชนก็เป็นเงื่อนไขสำคัญอันหนึ่งของระบบการปกครอง หรือการใช้อำนาจที่ชอบธรรม แต่ยังมีหลักการอื่นอีก ที่สำคัญคือหลักของ “Rule of Law” ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในโอกาสต่อไป

กล่าวโดยสรุป ความคิดรวบยอด 12 ตัวนี้ เป็นกรอบหลักของระบบการเมืองและครู-อาจารย์หยิบยกแต่ละตัวขึ้นมาอภิปรายถกเถียงกันได้เสมอ ทั้งในเรื่องความหมายและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน เช่น กฎหมายกับความยุติธรรม ระบบการเป็นตัวแทนกับ “การกดดัน” (Pressure) เสรีภาพ (Freedom) กับระเบียบ (Order) ลองตั้งคำถามดูว่าหากไม่มีระเบียบ (Order) ก็จะมีเสรีภาพได้ไหม? และสิทธิทางธรรมชาติ (Natural Rights) มีความหมายกว้างขวางแค่ไหนโดยเฉพาะที่พูดถึง “**ความเสมอภาค**” (ในหนังสือ “วัฒนธรรมพลเมือง” ผู้เขียนได้อธิบาย Concept ไว้พอสังเขป ดูหน้า 45)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ขอบเขตการเรียนการสอนหลักสูตรนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ใครขอเพิ่มอีกหนึ่งความคิดรวบยอดได้แก่ “**Community**” – ชุมชน หรือความเป็นชุมชน **ความเป็นชุมชน**ดูจะมีพลวัตมากกว่า ทำไมจึงควรศึกษาเรื่อง “**ความเป็นชุมชน**”?

Community ในภาษาอังกฤษมาจากคำว่า “**Communication**” – การสื่อสาร มนุษย์จะสื่อสารกันรู้เรื่องก็เพราะเริ่มต้นด้วย**รู้ภาษาเดียวกัน** แต่นอกเหนือจากนั้น ยังมีระบบคุณค่าบางประการคล้ายกัน มี “**Core values**” ร่วมกัน เช่น ชาวคริสเตียนก็นับถือพระเยซู และพระเจ้าองค์เดียวกัน ชาวพุทธก็บูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เชื่อในอริยสัจสี่เช่นเดียวกัน ตลอดจนกฎแห่งกรรม

เพราะมี “Shared values” นี้แหละ จึงเกิดมีวัฒนธรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน จึงเป็นชุมชน (Community) ชุมชนอธิบายถึงความหมายเชิงนามธรรมของความเป็นหมู่บ้านเดียวกัน แต่ทุกวันนี้เราอาจอยู่หมู่บ้านเดียวกัน แต่เริ่มจะแตกแยกกันไม่เป็นชุมชนเดียวกันแล้วก็ได้ ดังจะเห็นตัวอย่าง 3 จังหวัดภาคใต้ที่มีการใช้ความรุนแรงทำลายกันหรือหมู่บ้านอื่นๆ ที่ดูจะสงบแต่ก็สงบแต่เพียงผิวเผิน ลึกๆ อาจมีปัญหที่สร้างความแตกแยก เช่น มีใครบางคนอาจก่อตั้งโรงขยะขึ้นมา ทำให้เกิดปัญหาภายในหมู่บ้าน เป็นต้น หรือเกิดการลักลอบค้าขายเสพติดภายในหมู่บ้าน ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการล่มสลายของชุมชนนั้นๆ

ความเป็นชุมชนเป็นหัวใจของการปกครองตนเอง และการพึ่งตนเองของหมู่บ้าน และตำบล รัฐบาลมีนโยบายที่จะกระจายอำนาจไปสู่หมู่บ้านและตำบล การสร้างประชาธิปไตยให้เข้มแข็งต้องเริ่มต้นที่หมู่บ้าน ควรต้องเป็นประชาธิปไตยสายตรง และปัจจัยที่จะทำให้เกิดความสำเร็จก็คือการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งหมายความว่า **ความเป็นปัจเจกชนจะต้องลดลงบ้างในระดับหนึ่ง เพื่อให้ประโยชน์ส่วนรวม ประโยชน์สาธารณะ มาก่อนประโยชน์ส่วนตัว** ความเป็นปัจเจกชนของเราเพิ่มมากขึ้นในยุคปัจจุบัน เพราะกระแสวัตถุนิยมและเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นกระแสที่เชี่ยวกราก หากไม่นำทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง**ความพอเพียง** และทางสายกลางของชีวิตมาใช้บ้าง ตลอดจนการ**ตอกย้ำประโยชน์สาธารณะ ประโยชน์ส่วนรวม** ให้สมดุลกับประโยชน์ของแต่ละบุคคล เราคงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการสร้างสังคมที่อารยะและเป็นธรรม มีความสงบร่มเย็น มีความเป็นประชาธิปไตยและที่มีธรรมนำหน้าได้สำเร็จ

ประการสุดท้าย ที่ใครจะกล่าวในบทนี้ก็คือ เป้าหมายของหลักสูตรนี้ คือ **“ธรรมาธิปไตย”** ฉะนั้นเราควรได้พิจารณาประเด็นความหมายของ **“ธรรมาธิปไตย”**

ในหนังสือ **ธรรมาธิปไตยไม่มา** จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ พระพรหมคุณาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง **“ธรรมาธิปไตย”** ว่าเป็น **“หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น”** **ธรรมาธิปไตยมิใช่ระบบการปกครอง แต่เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ** และเนื่องจากประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่อำนาจการตัดสินใจเป็นของประชาชน การตัดสินใจของประชาชนจึงมีความสำคัญมาก

การตัดสินใจของประชาชนนั้น หากคำนึงถึงผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก ท่านเรียกว่า **“อัตตาธิปไตย”**

แต่ถ้าการตัดสินใจนั้นเป็นไปตามกระแส ไม่มีหลักของตัวเองท่านเรียกว่า **“โลกาธิปไตย”**

แต่ถ้าหากการตัดสินใจยึดถือประโยชน์ส่วนรวม ยึดถือความถูกต้อง ดีงาม **ใช้ปัญญา**กลั่นกรอง ท่านเรียกว่า **“ธรรมาธิปไตย”**

ฉะนั้น โดยสรุป **ธรรมาธิปไตย** ก็คือ **เกณฑ์การตัดสินใจที่ใช้ปัญญา โดยมีเจตนาที่เป็นธรรม** และหากเรายึดถือ**ประชาธิปไตย**เป็นระบอบการปกครองของเรา เราจึงควรจะต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนส่วนใหญ่ให้**ใช้ปัญญาในการตัดสินใจ** ทั้งในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และในการพิจารณานโยบายที่นำเสนอโดยแต่ละพรรคการเมือง ตลอดจนจะต้องเฝ้าดูการทำงานของรัฐบาลว่า ได้ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมโดยรวมได้หรือไม่

ธรรมาธิปไตยมิใช่ระบบการเมือง แต่เป็นคุณภาพของการตัดสินใจ
ของประชาชนที่ใช้ปัญญาเป็นหลัก และยึดถือธรรมะเป็นเป้าหมาย
การพัฒนา “ปัญญา” และ “จิตใจ” เป็นกระบวนการใช้เวลา และเป็น
วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของโครงการนี้ หลักสูตรนี้และบทความนี้
และในจุดเบื้องต้นหรือขั้นตอนต่อไปก็คือ การทำความเข้าใจกับหลักการ
และรูปแบบของ “ประชาธิปไตย” พอเป็นสังเขป

บทที่ 4

หลักการสำคัญของประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของระบอบประชาธิปไตย น่าจะประกอบด้วย หลักการต่อไปนี้

1. สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค
2. นิติรัฐ (Rule of Law)
3. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (Sovereignty)
4. การปกครองโดยเสียงข้างมาก และสิทธิการค้านของเสียงส่วนน้อย (Majority Rule and Minority Rights)

นักรัฐศาสตร์ส่วนมากเห็นด้วยกับ 4 หลักการนี้ว่าเป็นหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย แต่ในกระบวนการเรียนการสอนอาจนำเสนอใจว่า หากครู-อาจารย์ ตั้งคำถามให้นักศึกษาได้พิจารณาและอภิปรายถกเถียงกันในเบื้องต้นว่า ประชาธิปไตยควรประกอบด้วยหลักการอะไรบ้าง

นักศึกษาอาจหยิบยกหลักการใดหลักการหนึ่งขึ้นมาก่อน และบางหลักการก็อาจจะอยู่นอกกรอบ 4 ข้อนี้ได้ ยังไม่มีคำตอบใดผิดหรือถูกควรให้เกิดการอภิปรายถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง ถ้าผู้อ่านสังเกตให้ดีจะเห็นว่าทั้ง 4 หลักการนั้น หลักการที่ 4 เป็นหลักการที่ดูจะแตกต่างไปจาก 3 หลักการแรก หลักการที่ 4 กล่าวถึงการปกครองโดยเสียงข้างมาก หรือการใช้วิธีการตัดสินโดยเสียงข้างมาก (คือลงคะแนน) หลักการนี้ดูจะเป็น

หลักการที่นักวิชาการมักเรียกว่า **วิธีการ (Method) หรือ “Procedural rule”** เป็นหลักการที่เกี่ยวกับ**กรรมวิธี** แต่หลักการ 3 ประการแรก จะเรียกว่า **“Substantive rules”** หลักการเบื้องต้น หรือหลักการที่เป็น**สาระหลัก** ฉะนั้นจึงมักถือว่ามี**ความสำคัญ**มากกว่าหลักการ “Procedural” ซึ่งเป็น**กรรมวิธี**ที่อาจปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ บ่อยครั้งที่ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เราไม่จำเป็นต้องลงคะแนนเสียง แต่ใช้วิธีการประนีประนอมระหว่างความคิดเห็นที่แตกต่าง และหาจุดลงตัวได้ ซึ่งน่าจะ**ทำให้**แทบทุกคน “พอใจ” ในภาษา Game theory ก็คือทุกคนได้ Win-Win คือไม่มีผู้แพ้

การตัดสินใจด้วยเสียงส่วนใหญ่โดยไม่ “ยี่พระ” หรือคำนึงถึงเสียงส่วนน้อยเลย หากกระทำกันจนเป็นนิสัย ก็**จะ**เกิดความรู้สึกว่าเป็น **“เผด็จการของเสียงส่วนใหญ่”** และ**ก็**จะมีผลเกิดความแตกแยก แยกสามัคคี การต่อสู้ทางการเมืองแบบ Zero-sum game ดังที่เรา**กำลัง**เห็นในปัจจุบัน

สำหรับหลักการที่เป็นแก่นของ**สาระ 3 ประการ**ที่หยิบยกขึ้นมา ได้แก่ 1. สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค 2. นิติรัฐ (Rule of Law) และ 3. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน เป็นประเด็นที่**ครู-อาจารย์** อาจ**ให้**โอกาสนักศึกษาถกเถียงกันว่า**หลักการใดสำคัญกว่า**หลักการใด และ**คง**ต้องให้นักศึกษานิยามความหมาย หรืออธิบายความหมายของแต่ละหลักการด้วย

นักศึกษาส่วนหนึ่งอาจได้ยินได้ฟังเรื่องเหล่านี้มาบ้างตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา หรือจากสื่อสารมวลชน แต่**ครู-อาจารย์**ก็**ไม่ควร**วิตกนักว่าจะมีผู้ใดเข้าใจเรื่องเหล่านี้ได้ถ่องแท้หรือไม่ เพราะ**ประเด็น**เหล่านี้เป็น**เรื่อง**ของกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบ

ยกตัวอย่างหลักการเรื่อง **“สิทธิเสรีภาพความเสมอภาค”** ของ

มวลมนุษยชนักปรัชญาเมธีตระกูล “สัญญาประชาคม” เช่น ฌ็องฌากส์ รูสโซ จะกล่าวคำคมซึ่งไม่ค่อยจะมีใครเข้าใจว่า “Man is born free, but everywhere he is in chain”

- มนุษย์เกิดมาเป็นอิสระเสรี, แต่ทุกหนทุกแห่งมนุษย์ก็ติดอยู่ในโซ่ตรวน คำกล่าวเช่นนั้นกลายเป็นคำถามข้ามศตวรรษ แม้ทุกวันนี้ก็ยังถกเถียงกันอยู่ คำถามก็คือ มีประโยชน์อะไรไหมที่จะตั้งคำถามเช่นนั้น และถ้ามีประโยชน์จะมีในลักษณะไหน?

หรือที่ **จอห์น ล็อก (John Locke)** นักปรัชญาเมธีอังกฤษรุ่นก่อนรูสโซ ก็ได้ประกาศกึ่งก้องราชอาณาจักรอังกฤษตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 มาแล้วว่า ทุกคนเกิดมาด้วยสิทธิทางธรรมชาติ ที่ไม่มีผู้ใดจะพรากไปจากมนุษย์ได้ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ **สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สินสมบัติ (Life, liberty and property)**

สิทธิในทรัพย์สินสมบัติ ซึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 17 หมายถึง ที่ดินส่วนใหญ่่นั้น ในสายตาของรูสโซ ก็คงจะไม่ค่อยเห็นด้วยนักว่าเป็นสิทธิทางธรรมชาติ เพราะรูสโซก็พูดในอีกที่หนึ่งว่า มนุษย์คนแรกที่คิดจะล้อมรั้วที่ดินผืนหนึ่งไว้และเรียกว่าเป็นของตนเอง มนุษย์ผู้นั้นคือโจรคนแรกของโลก

ประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ จึงเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันมิรู้จบ แต่กำเนิดของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ก็กำเนิดมาจากหลักเรื่องสิทธิเสรีภาพ

กลุ่มนักปรัชญาเมธีที่เรียกว่า กลุ่มทฤษฎีสัญญาประชาคม (Contract theory) เช่น จอห์น ล็อก โทมัส ฮอบส์ และ ฌ็องฌากส์ รูสโซ เป็นกลุ่มนักคิดที่พูดถึงกำเนิดรัฐและผู้ปกครองรัฐ จากพื้นฐานของการทำสนธิสัญญา (โดยอุปมา) ระหว่างผู้ปกครองและประชาชน รัฐ/ผู้ปกครองรัฐ

หรือที่เรียกว่า องค์อธิปัตย์ จะประกันชีวิต สิทธิเสรีภาพ และทรัพย์สินของประชาชน และเป็นที่มาของหลักการสำคัญที่ว่า “ระบบการปกครองโดยความเห็นชอบของประชาชน” ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของประชาธิปไตยในยุคสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม หลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค มิใช่หลักเดียวที่เป็นต้นกำเนิดของระบอบประชาธิปไตยในยุคสมัยใหม่ ที่สำคัญควบคู่กันคือ **หลักอำนาจอธิปไตย** ซึ่งในยุโรปตั้งแต่จุดกำเนิดของอาณาจักรต่างๆ ภายหลังจากวรรดิโรมัน (ตะวันตก) ล่มสลายในคริสต์ศตวรรษที่ 5 อิทธิพลของความคิดที่ปกครองยุโรปมีอยู่ 2 กระแสหลัก กระแสแรก คือ หลักของศาสนาคริสต์ ซึ่งสอนให้มนุษย์เคารพในพระเจ้า **อำนาจอศักดิ์สิทธิ์** **ทั้งปวงมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ** จาก**สรวงสวรรค์** กษัตริย์ทรงเป็นเพียงตัวแทนบนโลกมนุษย์เท่านั้น กระแสที่สอง คือ หลักการของ**ระบบศักดินาที่เจ้าของที่ดินมีอำนาจหน้าที่บางประการบนที่ดินของตนเอง** และพระมหากษัตริย์ในฐานะเจ้าของที่ดิน ก็คือ “Lord” หรือ เจ้านาย ที่ปกครองผู้คนที่ทำมาหากินบนพื้นที่ดินของท่านในฐานันดรต่างๆ กัน อำนาจการปกครองของกษัตริย์จึงมาจาก 2 แหล่งนี้ ยังไม่เคยมีการอ้างกันเรื่องอำนาจเป็นของประชาชน จนกระทั่งนักคิดในศตวรรษที่ 14 มีชื่อว่า **มาร์ซิริโอ เดอ ปาดัว** (Marsilio de Padua) เป็นชาวอิตาลี ที่ได้กล่าวถึง **อำนาจอธิปไตยทั้งปวงมาจากประชาชน มิใช่มาจากเทวบัญชาของพระเจ้า** ต่อมาอีกฉับ โบแดง นักคิดชาวฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 16 ก็ได้เสนอหลักการสำคัญของอำนาจอธิปไตยที่เรียกว่า **“อำนาจอธิปไตย”** ซึ่งเป็นอำนาจอธิปไตยที่ครอบคลุมทุกประการ ซึ่งในอดีตไม่มีผู้ใดได้ไปไกลถึงขนาดนี้ อำนาจอธิปไตยตามนิยามของโบแดง เป็นอำนาจอธิปไตยสูงสุด ไม่มีอำนาจอธิปไตยสูงกว่า หากอำนาจอธิปไตยหมดไป รัฐก็เสื่อมสลาย ต่อมาในศตวรรษที่ 17 โทมัส ฮอบส์ นักคิดชาวอังกฤษ

ได้ขยายความว่า อำนาจอธิปไตยดังกล่าวเกิดจากการตกลงระหว่างประชาชน ซึ่งยินยอมมอบอำนาจนี้ให้แก่ผู้ปกครอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์และความมั่นคงที่จะเกิดแก่ประชาชน เป็นลักษณะของสัญญาประชาคมแบบไม่มีเงื่อนไข ส่วนแนวคิดของจอห์น ล็อก จะถือว่าเป็นสัญญาประชาคมที่มีเงื่อนไขที่ผู้ปกครองต้องเคารพและประกันสิทธิเสรีภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน และเงื่อนไขของความยินยอมเห็นชอบของประชาชนอยู่เสมอ

โดยสรุป อาจกล่าวได้กระมังว่า หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักอำนาจอธิปไตยเป็นหลักฝาแฝดที่ค้ำชูระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

แต่ก็ยังมีคำถามเกิดขึ้นอีกเช่นเคยว่า เราจะพิจารณาอย่างไรกับหลัก Rule of Law หลักการนี้หมายความว่าอย่างไร บางท่านอาจคิดได้ว่า ถ้าไม่มีหลัก Rule of Law แล้วจะมีประชาธิปไตยได้อย่างไร? นักปราชญ์ 3-4 ท่าน ที่กล่าวมาแล้วเคยได้คิดในประเด็นนี้หรือไม่?

หลัก “Rule of Law” หรือที่แปลว่า “นิติรัฐ” มีความหมายตรงไปตรงมาว่า มนุษย์ที่อยู่ในสังคม (เดียวกัน) ก็ต้องใช้กฎหมายมาปกครองคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ จะมอบอำนาจให้ใครคนใดคนหนึ่งมาปกครองโดยไม่มีกฎหมายหรือยึดหลักกฎหมายไม่ได้ เพลโต นักปราชญ์ชาวกรีกแต่โบราณ ผู้ให้กำเนิดวิชารัฐศาสตร์แก่ชาวตะวันตก ได้เสนอทฤษฎีการปกครองโดยกษัตริย์-นักปราชญ์ (Philosopher-Kings) มาแล้วในหนังสือ “The Republic” (อูทมรัฐ) โดยยึดมั่นว่า นักปราชญ์ผู้ทรงศีลจะสามารถปกครองนครรัฐด้วยความเป็นธรรม และสร้างความสงบร่มเย็นได้ แต่ศิษย์คนหนึ่งของท่าน คือ อริสโตเติล (Aristotle) และแม้แต่บางครั้ง เพลโตเอง ภายหลังก็ต้องยอมรับว่า ตามสภาพข้อเท็จจริงและธรรมชาติของสังคมมนุษย์คงจะหานักปราชญ์เช่นนั้นไม่ถ้ายัก และตราบไต่ที่ “มนุษย์ยังคงเป็นมนุษย์”

โมหาคติ โทสาคติ ภัยาคติ ก็มีโอกาสนจะครอบงำจิตใจได้เสมอ ฉะนั้น ระบบการปกครองที่ดีเลิศรองลงมา แต่ปฏิบัติได้ง่ายกว่า ก็คือระบบการปกครองที่ยึด “กฎหมาย ปกครอง” หรือ “การปกครองภายใต้กฎหมาย” The Rule of Law

ในอังกฤษ ระบบการปกครองที่ยึดกฎหมายเป็นสำคัญ อาจจะค่อยๆ วิวัฒนาการไปตามเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เช่น การขัดแย้งระหว่างพระเจ้าจอห์น กับขุนนาง นำไปสู่การประท้วงของขุนนาง และการลงนามในกฎหมายบัตร – Magna Carta ปี ค.ศ. 1215 ซึ่งนักกฎหมายรัฐธรรมนูญอังกฤษมักถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของอังกฤษ กฎหมายบัตรนี้เป็นสัญญาผูกพันระหว่างพระเจ้าจอห์น กับขุนนางและราษฎร ว่า พระมหากษัตริย์จะต้อง **เคารพสิทธิ** (บางประการตามขนบธรรมเนียมของระบบศักดินา) ของขุนนางและไพร่ และขุนนางและไพร่ก็มีหน้าที่ปฏิบัติ เช่น ช่วยทำสงครามให้แก่พระเจ้าแผ่นดิน และจ่ายภาษีให้แก่คลังหลวง เป็นต้น

อันที่จริง พันธสัญญาที่ผูกพันระหว่าง Lords (ผู้เป็นนาย) กับ Vassals (ผู้เป็นลูกน้อง) ได้เกิดขึ้นอยู่แล้วตามขนบธรรมเนียมของระบบศักดินา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 กฎหมายบัตรเป็นการประมวลระเบียบ กฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียมเหล่านั้นให้ชัดเจนขึ้น โดยเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ผลของการกระทำเช่นนี้ทำให้ **Magna Carta** กลายเป็นรัฐธรรมนูญแม่บทของอังกฤษ เพราะภายหลังจะมีการขยายความกฎเกณฑ์ใน Magna Carta นี้ โดยข้อตกลงอื่นๆ ตามมา

อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายอังกฤษเมื่อกล่าวถึงหลัก “Rule of Law” จะต้องอ้าง “Habeas Corpus Act” ค.ศ. 1679 เป็นหลักเบื้องต้น ซึ่งหมายความว่า “**คนอังกฤษทุกคนมีตัวตน**” การจะจับกุมคุมขังจะทำได้หากไม่มีการกระทำผิดตามที่ระบุไว้ในกฎหมาย และต้องมีหมายจับที่

ออกโดยผู้มีอำนาจตุลาการ

พระราชบัญญัติฉบับนี้จึงเป็นหลักการพื้นฐานของการปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน นั่นก็คือ ทุกคนในราชอาณาจักรอังกฤษมีสิทธิจะทำอะไรก็ได้ หากไม่ขัดกับกฎหมาย

หลักประการที่สอง ในความหมายของ “Rule of Law” ก็คือ ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ในสายตาของกฎหมาย กระบวนการตุลาการ การไต่สวนความผิด จะยกเว้นให้คนหนึ่งผู้ใดมิได้ แม้นายกรัฐมนตรีก็ต้องได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกับประชาชนทั่วไป กฎหมาย หรือกระบวนการตุลาการจะยกเว้นให้มิได้ นัยหนึ่ง ทุกคนในสังคมที่ใช้หลัก Rule of Law มีความเสมอภาคกันทางกฎหมายและการพิจารณาโทษ

หลักประการที่สาม ของ Rule of Law ก็คือ ตุลาการหรือผู้พิพากษาจะต้องมีอิสระ จะต้องไม่อยู่ใต้อาณัติของหนึ่งผู้ใด หรือจะถูกก้าวก่ายจากฝ่ายบริหารมิได้ ประวัติศาสตร์ของตุลาการอังกฤษ เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของศาล จากอำนาจการแทรกแซงของฝ่ายบริหาร (กษัตริย์) เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งได้มาซึ่งความเป็นอิสระอย่างแท้จริง

ความเป็นอิสระของสถาบันตุลาการจึงเป็นเสาหลักที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย หากทำลายความเป็นอิสระนี้ เช่น ฝ่ายบริหารมีอำนาจที่จะโยกย้ายแต่งตั้งผู้พิพากษา ต่อไปผู้พิพากษาก็จะเกรงออกเกรงใจไม่กล้าตัดสินคดีความตามหลักของความยุติธรรม ฉะนั้นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยทุกระบอบ จึงให้ความสำคัญต่อความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

การกีดกันศาลรัฐธรรมนูญตามที่กลุ่มเดินขบวนดำเนินการ จึงเป็นการกระทำที่ทำลายระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การอ้างอำนาจของประชาชนเป็นการอ้างแบบผู้โง่เขลาเบาปัญญา

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า พื้นฐานสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอาจมาจากหลักการเรื่องสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค และหลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน แต่ถ้าหากสังคมขาดพื้นฐานของหลักการปกครองภายใต้กฎหมายดังที่อธิบายมานี้ ระบอบการปกครองใดๆ ก็ดำรงอยู่ไม่ได้ และระบอบประชาธิปไตยแน่นอนจะอ่อนไหวที่สุด หรือล่มสลายได้เร็วที่สุดหากขาดหลัก “Rule of Law” เป็นฐานที่มั่นคงแข็งแรง

นอกจากประเด็นเรื่องหลักการของระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็อาจจะศึกษาเรื่องรูปแบบของการปกครองซึ่งมีหลากหลาย ที่ต้องเสนอให้เห็นหลากหลายรูปแบบ ก็เพื่อเปิดประเด็นทางความคิด ความเข้าใจของนักศึกษา จะได้ไม่ยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งโดยไม่ได้เห็นภาพรวม และเห็นความหลากหลายของแนวคิด และในที่สุดก็จะต้องถามตนเองว่าทำไมจึงเลือกรูปแบบนี้มากกว่ารูปแบบนั้น

รูปแบบที่เป็นที่รู้จักและอ้างอิงกันทั่วไป ก็คงจะมี 2 รูปแบบ และบวกอีก 1 รูปแบบที่เป็นแบบผสมผสานระหว่าง 1 กับ 2 ดังนี้

1. รูปแบบของระบบรัฐสภา (ของอังกฤษ) – Parliamentary Democracy
2. รูปแบบของระบบประธานาธิบดี (ของสหรัฐอเมริกา) – Presidential Democracy
3. รูปแบบผสมผสาน 1 + 2 (แบบสาธารณรัฐที่ 5 ของฝรั่งเศส)

1. ระบบรัฐสภา (อังกฤษ) เป็นรูปแบบที่อำนาจอธิปไตย รวมศูนย์ อยู่ที่รัฐสภา

ดังที่นายเบเซอท กล่าวไว้ เมื่อกษัตริย์ประทับอยู่ในรัฐสภาซึ่งรวมทั้งสภาขุนนาง สภาสามัญ รัฐสภาสามารถดำเนินการได้ทุกอย่างของกฎหมาย ไม่มีอำนาจอื่นใดในราชอาณาจักรจะมาคัดค้านได้ ยกเว้นอำนาจทางการเมืองของประชาชน อำนาจอธิปไตยในที่นี้จึงมักหมายถึงอำนาจนิติบัญญัติ

ขณะเดียวกัน ฝ่ายบริหาร คือ คณะรัฐมนตรี ก็ถือกำเนิดมาจากรัฐสภา ดำรงอยู่ได้ด้วยความยินยอมเห็นชอบของรัฐสภา ฝ่ายบริหารมิได้แยกเด็ดขาดออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ เหมือนกับระบอบประธานาธิบดีของสหรัฐ

ส่วนฝ่ายตุลาการของอังกฤษนั้น ก็มีความเป็นอิสระจากฝ่ายบริหาร ในแง่ที่ฝ่ายบริหารจะไม่เข้าไปแทรกแซงในกระบวนการตุลาการ แต่ตุลาการกับสภาขุนนางกลับมีความเชื่อมโยงกันในแง่ที่ขุนนางประเภท Law Lords (ขุนนางฝ่ายกฎหมาย) มีอำนาจตุลาการด้วย และสามารถพิจารณาคดีความที่ส่งมาจากศาลอุทธรณ์หรือคดีความเกี่ยวกับเครื่องจักรภาพ

แม้ว่าโดยหลักการระบบรัฐสภาแบบอังกฤษ อำนาจจะรวมศูนย์ และการคานอำนาจอาจจะไม่ปรากฏชัดเจนในรูปของสถาบัน แต่อังกฤษเป็นสังคมที่มีการคานอำนาจกันมาแต่โบราณ คือ การคานอำนาจระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับขุนนาง ระหว่างชนชั้นขุนนางกับสามัญชน และแม้ว่ารัฐสภาตามกฎหมายมีอำนาจสูงสุด แต่ในภาคปฏิบัติ วัฒนธรรมการเมืองอังกฤษช่วยเนี่ยรว้งมิให้รัฐสภาคำเนินการในทิศทางที่ขัดแย้งกับความประสงค์หรือเจตจำนงหลักของประชาชน อาจเรียกว่ามีบันยะบันยังในการใช้อำนาจ มีความเกรงใจ และไม่ละเมิดต่อศีลธรรมของนักการเมือง ที่มีบ่อยครั้งที่นายกรัฐมนตรีลาออก มิใช่เพราะแพ้โหวตในสภา แต่เพราะเล็งเห็นว่า

คะแนนนิยมของตนเริ่มตกต่ำ นโยบายที่สำคัญที่ตนรับผิดชอบไม่ปรากฏผลสำเร็จดังคาดหวัง

อีกประการหนึ่งในสภาสามัญ ฝ่ายค้านมีฐานะเป็นฝ่ายค้านในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ ฉะนั้น กระบวนการในสภาสามัญ จึงมีการตรวจสอบและการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสม่ำเสมอ

อันที่จริง รูปแบบการปกครองแบบรัฐสภาอังกฤษเป็นรูปแบบที่เลียนแบบได้ยาก หากไม่มีวัฒนธรรมการเมืองแบบอังกฤษ ประเทศที่ประยุกต์ใช้รูปแบบรัฐสภาอังกฤษมักไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ

2. ระบบประธานาธิบดี แบบสหรัฐอเมริกา

ระบบการปกครองแบบสหรัฐอเมริกาลักษณะหนึ่งเป็นระบบสหพันธรัฐ (Federal System) หมายความว่า มีการแบ่งอำนาจปกครองเป็น 2 ระดับ ระดับมลรัฐ มีอำนาจการบริหารตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้ไว้ค่อนข้างชัดเจน เช่น อำนาจการจัดการศึกษา สาธารณสุข การรักษาความสงบเรียบร้อย สิ่งแวดล้อม และการคมนาคมภายในมลรัฐ เป็นต้น ส่วนอำนาจระดับชาติ หรือระดับสหพันธรัฐ จะเกี่ยวข้องกับต่างประเทศ การป้องกันประเทศ การคลัง การพาณิชย์ระหว่างรัฐ ฯลฯ

แต่คุณลักษณะสำคัญของระบบประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาที่แตกต่างจากอังกฤษ (นอกจากความเป็นสหพันธรัฐ) ก็คือ ระบบการแยกอำนาจและการคานอำนาจ การแยกอำนาจ เป็นการแยกอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร คือ ประธานาธิบดี กับฝ่ายนิติบัญญัติ คือ สภาองเกรส ivo อย่างชัดเจน ประธานาธิบดีได้รับเลือกตั้งโดยประชาชน เป็นอิสระจากสภาองเกรส มีระยะเวลาบริหารประเทศสมัยละ 4 ปี สามารถสมัครเลือกตั้งได้อีกเป็นสมัยที่ 2 แต่ไม่เกินนั้น สภาองเกรสไม่มีอำนาจที่จะปลดประธานาธิบดี และประธานาธิบดีก็ไม่มีอำนาจจะยุบสภาองเกรส

สำหรับการคานอำนาจ มีกลไกที่ซับซ้อนมาก เพื่อให้เกิดการคานอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ กล่าวคือ

1. แม้ว่าสภาคองเกรสจะมีอำนาจหน้าที่ในการร่างกฎหมาย แต่อำนาจในการให้ความเห็นชอบขั้นสุดท้าย คือประธานาธิบดี
2. ในการแต่งตั้งข้าราชการระดับสูง เช่น ประธานศาลสูงสุด เอกอัครราชทูต อัยการสูงสุด ประธานาธิบดีต้องไปขอความเห็นชอบจากสภาคองเกรส (ส่วนที่เป็นวุฒิสมาชิก) รวมทั้งเรื่องการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศและการประกาศสงคราม
3. ประธานาธิบดีมีอำนาจในการเสนอแต่งตั้งประธานศาลสูงสุด แต่ศาลสูงสุดก็มีอำนาจ “ทบทวนกฎหมาย” (Judicial Review) ที่สภาคองเกรสได้ให้ความเห็นชอบแล้ว และศาลสามารถวินิจฉัยว่ากฎหมายผิด ขัดต่อรัฐธรรมนูญ

ระบบการแยกอำนาจและการคานอำนาจ ตลอดจนระบบสหพันธรัฐดังกล่าว ทำให้ระบบสหรัฐฯ ได้รับขนานนามอีกประการหนึ่งว่า **ระบบประชาธิปไตยพหุนิยม (Pluralist Democracy)** ประชาธิปไตยที่ศูนย์อำนาจกระจัดกระจาย

3. ระบบผสมผสานระหว่าง 1+2 (ฝรั่งเศส)

ฝรั่งเศส สาธารณรัฐที่ 5 นับตั้งแต่ ค.ศ. 1958 ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งปรับระบบการปกครองของฝรั่งเศส เป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างรูปแบบประธานาธิบดีสหรัฐ กับรูปแบบรัฐสภาอังกฤษ กล่าวคือ ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน มีอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งต้องมาจากรัฐสภา ซึ่งได้รับเลือกตั้งมาตามครรลองของการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอชื่อคณะรัฐมนตรี

เพื่อให้ประธานาธิบดีเห็นชอบ คณะรัฐมนตรีรับผิดชอบต่อรัฐสภา

อำนาจการบริหารส่วนใหญ่เป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี ประธานาธิบดีมีเอกสิทธิ์ที่จะเข้ามาดูแลบางเรื่อง เช่น วัฒนธรรมและการต่างประเทศ ตลอดจนมานั่งเป็นประธานในคณะรัฐมนตรีในบางโอกาส

นี่คือระบบผสมผสาน ซึ่งคงไม่ค่อยมีปัญหาในช่วงที่ประธานาธิบดีและเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภามาจากพรรคการเมืองเดียวกันหรือกลุ่มเดียวกัน แต่หากประธานาธิบดีมาจากพรรคหนึ่ง ส่วนนายกรัฐมนตรี ซึ่งจำเป็นต้องเลือกจากพรรคที่มีเสียงส่วนใหญ่สนับสนุน ก็อาจมีปัญหาในการบริหาร และการประนีประนอมระหว่างประธานาธิบดีกับนายกรัฐมนตรีจึงเป็นทางออกที่ช่วยแก้ปัญหาคัดแย้งนี้ได้

อย่างไรก็ตาม การจำแนกรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อาจจะมีได้หลากหลายความคิด ที่กล่าวมา 3 แบบข้างต้น ก็เป็นเพียงแนวคิดหนึ่ง ผู้อื่นอาจเสนอความคิดที่แตกต่างออกไป บาร์เบอร์ (Barber) คืออีกท่านหนึ่งที่มีแนวคิดค่อนข้างแตกต่างจากตำราเดิม บาร์เบอร์เรียกระบบรัฐสภาอังกฤษว่า “Authoritative Democracy” – ประชาธิปไตยที่มีอำนาจรวมศูนย์ และเรียกแบบประธานาธิบดีสหรัฐว่า “Pluralist Democracy” – ประชาธิปไตยพหุนิยม อำนาจกระจัดกระจาย นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึง “Juridical Democracy” ซึ่งผู้เขียนไม่แน่ใจว่าหมายถึงประเทศใด แต่ในประเทศไทยซึ่งมีการปรับแก้รัฐธรรมนูญใน พ.ศ. 2540 และต่อมา พ.ศ. 2550 จัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อตรวจสอบการทุจริตของฝ่ายบริหารหลายคณะ (ป.ป.ช., ผู้ตรวจการรัฐสภา, ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาฯ) นักวิชาการได้ขนานนามการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวว่า “ตุลาการภิวัตน์” ซึ่งน่าจะเข้าเกณฑ์ “Juridical Democracy” – ของบาร์เบอร์

อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่บาร์เบอร์ เห็นว่าน่าจะเป็นทางเลือกของผู้รักประชาธิปไตย ก็คือรูปแบบ “Strong Democracy” ซึ่งในคำนิยามของบาร์เบอร์ คือ **ประชาธิปไตยสายตรง** โดยมีการกระจายอำนาจไปถึงชุมชน และให้ความสำคัญต่อการดำเนินการทางการเมืองภาคประชาชน

ที่สำคัญที่สุดในบทความนี้ ก็ใคร่จะเสนอรูปแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแบบของเรา และอาจจะเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ธรรมาธิปไตย” รูปแบบนี้ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทรงมีบทบาทบางประการที่ไม่แตกต่างจากพระมหากษัตริย์ในสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ทรงอยู่เหนือการเมือง และมีบทบาทดังที่เบซอท (Baghot) ได้กล่าวไว้ ที่เป็น **ทั้งศักดิ์ศรี และสัญลักษณ์** ของราชอาณาจักร เป็นส่วนของความสง่างาม และศุนย์รวมใจของผู้คนทั้งแผ่นดิน และที่สำคัญ ทรงมีบทบาทซึ่งพระมหากษัตริย์อังกฤษและประเทศอื่นๆ ไม่มี นั่นคือ ทรงเป็นบรมครูของแผ่นดิน บรมครูของพสกนิกรทั่วราชอาณาจักร ทั้งด้านการครองชีวิต การอาชีพ ด้านศีลธรรมและหลักธรรมของชีวิต และยังทรงเป็นที่พึ่งของผู้ยากไร้ทั้งหลาย ทรงเป็นทั้งปัญญาและสติให้แก่สังคมไทยยามวิกฤติตลอดมา นอกจากนั้น บทบาทของพระมหากษัตริย์ไทยยังผูกโยงกับวิวัฒนาการของความเป็นชาติไทยในแผ่นดินแหลมทองนี้ และผูกโยงกับศาสนาพุทธนิกายเถรวาท นัยหนึ่ง ทั้งองค์พระมหากษัตริย์หรือสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันศาสนาพุทธเถรวาท เป็นสถาบันที่หล่อหลอมความเป็นไทยที่เรารู้จักกันในปัจจุบัน ความเชื่อมโยงของ 3 สถาบันนี้ คือฐานสำคัญของราชอาณาจักรไทย

ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองอาจเกิดขึ้นได้เสมอ แต่จะต้องไม่กระทบกระเทือนถึงความเป็นเอกภาพของสามเสาหลักอันนี้ แต่ถ้าหากสามเสาหลักนี้คลอนแคลน ระบบการเมืองซึ่งไม่สเถียรอยู่แล้ว ก็คงแตกสลายในที่สุด

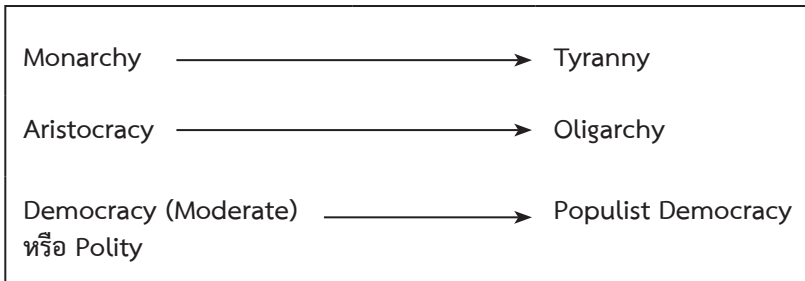
บทที่ 5

เหตุของความเสื่อมและปัจจัยของความเข้มแข็ง ของระบอบประชาธิปไตย

เป็นที่ทราบกันดีในแวดวงวิชาการทั้งอดีตและปัจจุบัน ว่าระบอบการปกครองของประเทศต่างๆ ทั่วโลก มีวัฏจักรของความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อม ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นสัจธรรมของสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่สามารถจะหลุดพ้นจากความเป็นอนิจจัง

ทั้งเพลโตและอริสโตเติล บรมครูทางรัฐศาสตร์ของชาวตะวันตกตระหนักดีถึงวัฏจักรนี้ และได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองจากระบอบกษัตริย์นิยมไปสู่ระบอบทรราชย์ จากทรราชย์ไปสู่ระบอบอภิชนาธิปไตย จากอภิชนาธิปไตยไปสู่คนาธิปไตย และไปสู่ประชาธิปไตยแบบสายกลาง และจบลงที่ประชาธิปไตยแบบประชานิยม ดังตาราง ก

ตาราง ก วัฏจักรของระบอบการปกครอง

อริสโตเติล กำหนดระบอบการปกครองด้วยเกณฑ์จำนวนผู้คนที่มิ อำนาจทางการปกครอง และเป้าหมายของการปกครอง

หากผู้มิอำนาจปกครอง คือบุคคลคนเดียว ท่านเรียกว่ากษัตริย์นิยม (Monarchy) ซึ่งควรมีอุดมคติและเป้าหมายที่จะปกครองเพื่อประโยชน์ของพสกนิกร

แต่ถ้าหากผู้ปกครองหลงไหลในอำนาจมากเกินไป และข่มเหงรังแกราษฎร ก็จะเรียกว่า ระบบทรราชย์ (Tyranny)

หากจำนวนผู้มิอำนาจการปกครองมีหลายคน ก็จะเรียกว่าระบอบอภิชนาธิปไตย และก็จะกลายเป็น คณาธิปไตยได้ หากผู้มิอำนาจการปกครองเหล่านี้ทำเพื่อชนชั้นของตนเอง และสร้างความไม่ยุติธรรมให้แก่คนหมู่มาก

ในการทำงานเดียวกัน หากประชาชนมีส่วนในการปกครอง ก็จะเรียกว่าระบอบนั้นว่า ประชาธิปไตย ซึ่งก็อาจจะกลายเป็นประชาธิปไตยแบบประชานิยมหรือประชาธิปไตยแบบสุดโต่ง ได้ หากไม่ยึดทางสายกลางและความพอดี

โดยสรุป นักปราชญ์แต่โบราณได้ค้นพบสภาวะของความเป็นจริงของธรรมาธิการเมื่อมาหลายศตวรรษแล้ว อำนาจมักจะทำให้คนเสื่อม ผู้มิอำนาจแทบทุกคนจึงมักหลงไหลในอำนาจ และใช้อำนาจเกินขอบเขตของความพอดี ไม่ยึดโยงกับหลักของความยุติธรรมและประโยชน์สุขของประชาชน ระบอบการปกครองจึงมักไม่เสถียร แต่จะแปรผันไปตลอดเวลา จากกษัตริย์นิยมสู่ทรราชย์ สู่อภิชนาธิปไตย สู่คณาธิปไตย และประชาธิปไตย จนกระทั่งประชาธิปไตยสุดชั่วในที่สุด และอาจจะหวนกลับไปตั้งต้นใหม่ด้วยระบอบกษัตริย์ ซึ่งอาจจะไม่ได้ชื่อนานนามเช่นนั้น แต่อาจจะใช้ชื่ออื่น เช่น ผู้พิทักษ์ประชาราษฎร์ ฯลฯ เป็นต้น

ความผันแปรหรือวัฏจักรดังกล่าว อาจสะท้อนภาพของธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ด้านคุณธรรมและอธรรม และนักปราชญ์ยุคคลาสสิกทั้งสองท่าน ได้แก่ โสเครติส และเพลโต จึงใฝ่ฝันถึงการสร้างคุณธรรม ความยุติธรรม ใฝ่ฝันอยากจะเป็นผู้เป็นปราชญ์ได้เป็นผู้ปกครอง และได้สร้างผลงานอันเป็นอมตะ ที่ชาวยุโรปในปัจจุบันยังจะต้องศึกษาในระดับอุดมศึกษา หนังสือดังกล่าวชื่อว่า **The Republic** ซึ่งนักวิชาการไทยได้แปลว่า “**อุดมรัฐ**” เป็นตำราสำคัญเล่มหนึ่งที่กล่าวถึงรัฐในอุดมคติที่กษัตริย์-นักปราชญ์ เป็นผู้ปกครอง และอธิบายถึงหลักการศึกษาระยะบวกรสร้างนักปราชญ์-นักปกครองเหล่านั้น ตลอดจนจัดระเบียบความเป็นอยู่ของชนชั้นผู้ปกครอง ให้ดำรงชีพอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะโดยไม่มีระบบครอบครัว

The Republic หรืออุดมรัฐของเพลโต อาจเป็นภาพของความใฝ่ฝันที่อยากจะเป็นนครรัฐในอุดมคติ ซึ่งอาจจะไม่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ฉะนั้น เพลโต จึงต้องเขียนตำราอีกเล่มหนึ่งชื่อว่า “**The Law**” ที่กล่าวถึงภาคปฏิบัติ ซึ่งต้องประนีประนอมกับความเป็นจริงของสังคมมนุษย์ ฉะนั้นระบอบที่ใกล้เคียงกับระบอบที่ดีที่สุดก็คือ **ระบอบรัฐธรรมนูญที่ผสมผสานระหว่าง กษัตริย์นิยม อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย** อริสโตเติลศิษย์ของเพลโต ได้ยึดรูปแบบผสมผสานนี้เป็นเป้าหมายสำคัญของหนังสือ “**The Politics**” ซึ่งโด่งดังไม่แพ้ “**The Republic**” ของอาจารย์

ในหนังสือ “**The Politics**” อริสโตเติล ได้เสนอรูปแบบการปกครองที่ผสมผสานระหว่างหลักการและรูปแบบของ “**อภิชนาธิปไตย**” กับหลักการและรูปแบบของ “**ประชาธิปไตย**” โดยท่านเห็นว่าในระบอบอภิชนาธิปไตย กลุ่มบุคคลชั้นสูง (ขุนนาง) ซึ่งมีจำนวนน้อย มักจะมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ ตลอดจนคุณธรรมที่จะเป็นผู้บริหารที่มี

ประสิทธิภาพ ในขณะที่ในระบอบประชาธิปไตย คนชั้นล่างที่ขาดการศึกษา และขาดประสบการณ์การบริหารแต่เป็นเสียงส่วนใหญ่ ก็ควรจะเข้ามา มีบทบาทในฐานะปากเสียงของคนจำนวนมาก นัยหนึ่ง ทำหน้าที่ในสภาประชาชน ขณะที่ชนชั้นสูงทำหน้าที่บริหาร นี่คือรัฐธรรมนูญรูปผสม (Mixed Constitution) ซึ่งอริสโตเติลกล่าวถึงและเสนอแนะให้เป็นทางออกในภาคปฏิบัติที่ดีอันดับสอง (Second best) รองจากรัฐธรรมนูญในอุดมคติของเพลโต ผู้เป็นอาจารย์

ข้อเสนอของปรมาจารย์จากยุคคลาสสิก ได้กลายมาเป็นข้อเสนอในยุคปัจจุบันในรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ระบบการแยกอำนาจและการคานอำนาจ ของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ผู้นำทางความคิดในสภาร่างรัฐธรรมนูญสหรัฐฯ ในช่วงของการร่างปี ค.ศ. 1786 เช่น เจมส์ เมดิสัน (Madison) เจฟเฟอร์สัน และแฮมิลตัน ฯลฯ มักมีความคิดเห็นตรงกันว่า ระบอบประชาธิปไตยแบบที่ชาวอเมริกันสมัยนั้นเข้าใจ เป็นระบอบที่ส่งเสริมให้เกิดการเดินขบวน (Mob) และมักนำไปสู่อนาธิปไตย (Anarchy) จึงไม่ไว้วางใจให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอำนาจ โดยไม่มีการคานอำนาจจากอีกองค์กรหนึ่ง ดังที่เจมส์ เมดิสัน ได้กล่าวไว้ว่า ความทะเยอทะยานของมนุษย์มีไม่สิ้นสุด และมักจะครอบงำจิตใจที่สูงและความมีเหตุผลของมนุษย์ เราจึงต้องกำหนดให้มีการสกัดกั้นความทะเยอทะยานอยากของมนุษย์ด้วยความทะเยอทะยานของมนุษย์ นัยหนึ่ง นำเอา “อำนาจ” มาคานกับ “อำนาจ” และแบ่งอำนาจเพื่อมิให้สถาบันใดสถาบันหนึ่งรวมอำนาจไว้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด นี่คือปรัชญาของรัฐธรรมนูญนิยมของสหรัฐฯ ซึ่งกลายเป็นหลักปฏิบัติของอีกหลายๆ ประเทศในสมัยต่อมา

อย่างไรก็ตาม การออกแบบระบบและโครงสร้างของอำนาจการปกครอง มิใช่เป็นปัจจัยเดียวที่จะทำให้เกิดสังคมประชาธิปไตยที่มั่นคงและ

เจริญรุ่งเรือง ปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ที่จะต้องเกิดขึ้นคือ ความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การขยายตัวของเมือง (urbanization) สื่อมวลชนที่เข้มแข็งและมีอุดมการณ์ ยึดหลักความถูกต้อง ตลอดจน การศึกษาและการพัฒนาวัฒนธรรมการเมือง ดังจะขออธิบายแต่ละหัวข้อ พอสังเขป

1. **ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ** การขยายตัวของชนชั้นกลาง และการขยายตัวของเมือง แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นักสังคมศาสตร์ นามอูโฆซาวเยอร์มัน และโจเซฟ ชัมปีเตอร์ (Joseph Schumpeter) นักคิดร่วมสมัยและร่วมชาติ ได้กล่าวเป็นหลักการสำคัญทางสังคมว่า ประชาธิปไตยจะกำเนิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เฉพาะในสังคมอุตสาหกรรม เท่านั้น หากปราศจากการขยายตัวของอุตสาหกรรม สังคมที่ยังคงเป็นสังคม เกษตรจะไม่สามารถสร้างระบอบประชาธิปไตยได้ แนวความคิดของแมกซ์ เวเบอร์ และชัมปีเตอร์ ต้นศตวรรษที่ 20 ได้รับการขานรับในปัจจุบัน มาร์ติน ซีมัวร์ ลิบเซท (Martin Seymour Lipset) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้นำหลักคิดนี้มาขยายความในหนังสือ Political Man และเป็นที่ยอมรับ อย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการอเมริกัน ลิบเซท ถึงกลับเสนอว่า สังคมจะ เป็นประชาธิปไตยได้ สัดส่วนประชากรในภาคเกษตรจะต้องลดลงเหลือเพียง ร้อยละ 21 ขณะที่ประเทศที่มีความเป็นเผด็จการ สัดส่วนของแรงงานภาค เกษตรจะยังคงอยู่ที่ร้อยละ 67

แนวคิดของชัมปีเตอร์ อาจจะมีอุปทานเข้าข้างสังคมตะวันตก ซึ่ง กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมแทบทั้งหมด นักวิชาการบางท่านอาจไม่ สนใจที่จะเชื่อตามแนวคิดนี้ และยังเห็นว่าสังคมเกษตร หากเกษตรกรมี รายได้ดี มีที่ดินเป็นของตนเอง สังคมเกษตรก็น่าจะเป็นพื้นฐานของการ ปกครองตนเองได้ และประชาธิปไตยก็ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเหมือนใน

สังคมตะวันตก ในชนบทของประเทศสวีเดน ชาวนามิเบียมีฐานะดี มีการศึกษาดี และประเทศสวีเดน ก็ใช้ระบบการปกครองแบบสายตรงในระดับหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม โฉมหน้าของการขยายตัวของเมืองและการขยายตัวของอุตสาหกรรม การค้าพาณิชย์และภาคบริการ จะทำให้เกิดชนชั้นกลางซึ่งจะเป็นชนชั้นที่สำคัญในระบบประชาธิปไตย ชนชั้นกลาง โดยนิยาม ก็คือชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ไม่ร่ำรวยถึงขนาดชนชั้นสูงที่มีลีลาของชีวิตที่ฟุ่มเฟือย ชนชั้นกลางโดยธรรมชาติมิใช่ชนชั้นที่จะผูกขาดธุรกิจ แต่เป็นชนชั้นที่ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของกิจการของครอบครัว เป็นธุรกิจขนาดย่อม ขนาดย่อย นอกจากนั้น ในนิยามของชนชั้นกลาง ยังรวมถึงมนุษย์ที่กินเงินเดือนทั้งหลาย รวมทั้งนักวิชาการต่างๆ เช่น แพทย์ วิศวกร นักบัญชี นักกฎหมาย ครู ข้าราชการ ฯลฯ ชนชั้นนี้แหละที่ส่วนหนึ่งเป็นปัญญาชนส่วนหนึ่งเป็นนักธุรกิจและเป็นเจ้าของโรงงานขนาดเล็ก ชนชั้นกลางจึงเป็นแกนหลักของสังคมประชาธิปไตย

2. สื่อสารมวลชนที่เข้มแข็ง และยึดหลักความจริง ความถูกต้อง

สื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญมากในสังคมประชาธิปไตย การคมนาคม สื่อสารเป็นตัวเชื่อมสังคมให้เป็นระบบเดียวกัน เชื่อมให้ประชาชนภาคเหนือ รืออะไรต่างๆ กับประชาชนภาคใต้และภาคกลาง ทำให้เกิดมติมหาชนได้ และมติมหาชนคือตัวกำหนดทิศทางของการบริหารประเทศ

ประเด็นปัญหาของสื่อมวลชนปัจจุบัน คือ โอกาสที่จะมีการครอบงำสื่อโดยนายทุนขนาดใหญ่ หรือกลุ่มทุนนิยมผูกขาด ซึ่งอาจเห็นความจำเป็นต้องมีอิทธิพลต่อนโยบายของรัฐบาลเพื่อรักษาการผูกขาดและการขยายจักรวรรดิทางการเงินและเศรษฐกิจของตนเอง และที่ขำร้ายคือ กลุ่มทุนนิยมผูกขาดได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง นัยหนึ่ง ผู้คุมบังเหียนของรัฐบาล กับผู้ถือหุ้นใหญ่ของทุนเป็นคนคนเดียวกัน หรือกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน

ฉะนั้นก็ต้องก้าวเข้าไปควบคุมสื่อสารมวลชน เพื่อปกป้องผลประโยชน์ตนเอง ผลลัพธ์ก็คือ นโยบายที่สร้างผลกำไรให้แก่กลุ่มทุน แต่มีผลทางลบต่อประเทศชาติโดยรวม ก็ยังคงมีสื่อสารมวลชนออกมาสนับสนุน แสดงความคิดเห็นกลบเสียงของฝ่ายที่ออกมาปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม

ในสถานการณ์เช่นนี้ การออกกฎหมายเพื่อป้องกันมิให้พรรคการเมืองเป็นเจ้าของสื่อ ก็อาจจะไม่สัมฤทธิ์ผล เพราะผู้คุมพรรคการเมืองอาจส่ง “Nominee” ไปคุมสื่อได้

ทางเลือกปัจจุบันก็คือ ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เกิด “สังคม on line” เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะมีผลให้การครอบงำทางความคิดโดยสื่อกระแสหลักทำได้ยากขึ้น และที่สำคัญคือ การส่งเสริมให้จัดการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์อิสระ เช่น IPBS (Independent Public Broadcasting Service) และควรจะมีกองทุนเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลและวิชาการเพื่อสังคมธรรมาธิปไตย เช่น ที่เยอรมันตะวันตก ภายหลังจากการจัดตั้งสหพันธ์สาธารณรัฐ ค.ศ. 1949 ได้มีนโยบายส่งเสริมประชาธิปไตย โดยจัดสรรงบประมาณเพื่อการบริการข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชน โดยจัดให้เป็นมูลนิธิอิสระจากการครอบงำของรัฐบาล

3. การศึกษา และการสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ปัจจัยตัวแปรที่สำคัญที่สุดในการสร้างระบอบประชาธิปไตยให้มีเสถียรภาพ และส่งเสริมความเจริญของสังคม ก็คือ การจัดการศึกษาเพื่อสร้างวัฒนธรรมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 1 - 2 - 3 พลเมืองที่มีสติปัญญา มีความรู้เท่าทันกัน มีความเป็นอิสระทางความคิด รักความจริง ความถูกต้อง ยึดทางสายกลางของการดำเนินชีวิตและความพอเพียง รักสันติภาพ เคารพสิทธิความเสมอภาคและความยุติธรรม

และมีจิตสาธารณะ คือพลเมืองที่ระบบการศึกษาไทยและครอบครัวไทยจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นได้ใน 10 ปีข้างหน้า ด้วยยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาที่ครอบคลุมทุกๆ มิติ ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษาของสงฆ์ ทั้งการศึกษาทางวิชาการ การศึกษาผ่านศิลปวัฒนธรรมและสื่อสารมวลชน ผ่านระบบการอบรมในครอบครัวและโรงเรียนประจำ และการศึกษาในวัด ทุกๆ มิติทางการศึกษาจะต้องระดมสรรพกำลัง เพื่อมาปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยของเยาวชนและผู้ใหญ่ให้มีวิถีชีวิตของสังคมประชาธิปไตย

ด้วยการสร้างคุณลักษณะนิสัย ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ในจิตวิญญาณของพลเมืองไทยดังกล่าวนี้ จึงสามารถต่อต้านโรคร้ายที่บ่อนทำลายวิถีชีวิตประชาธิปไตยสังคมไทย ตั้งแต่การผูกขาดอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ การครอบงำสื่อสารมวลชน และสื่อสารณะ การใช้ระบบอุปถัมภ์และนโยบายประชานิยม เพื่อซื้อเสียงในการเลือกตั้ง การสร้างภูมิคุ้มกันดังกล่าว เป็นเป้าหมายเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการ

บทที่ 6

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์

คงไม่มีสูตรสำเร็จรูปในกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ และ อุดมการณ์ ส่วนหนึ่งคงจะเกิดจากตัวตนของนักศึกษาแต่ละคนซึ่งแตกต่างกันและมีปฏิกริยาต่อสิ่งแวดล้อมที่มากกระทบไม่เหมือนกัน แต่กล่าวโดยทั่วไป ในเมื่อมนุษย์ทุกคนเป็นเวไนยสัตว์เหมือนกัน มีจิตใจที่ครอบงำด้วยอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนความมีเหตุผลคล้ายๆ กัน มนุษย์ก็ไม่ควรจะแตกต่างกันมากนัก และน่าจะมีปฏิกริยาต่อสิ่งเร้าที่มากกระทบไปในทิศทางเดียวกัน เพียงแต่ตีความหนักเบาอาจจะแตกต่างกัน ฉะนั้นในฐานะผู้จัดการศึกษา เราก็ควรจะดำเนินการตามความรู้และหลักคิดเท่าที่เราจะสามารถทำได้ หรือ คิดว่าน่าจะได้ผล

ประการแรก ตัวผู้สอน ควรจะต้องมีบทบาทนำในการสร้าง แรงคลใจ

แม้ว่าสมัยนี้จะพูดกันว่า ครูต้องสอนให้น้อยลง และทำตัวเป็น “facilitator” ให้มากขึ้น แต่บทบาทของ “facilitator” และกัลยาณมิตร นั้นคืออย่างไร?

จริงอยู่ การสอน “แบบป้อนข้อมูล” มีความสำคัญน้อยลง เพราะ การเข้าถึงข้อมูลสมัยนี้เข้าถึงง่าย ตำราและเอกสารมีมากมาย แต่บทบาทในการกระตุ้นให้คิด และชักนำให้นักศึกษาได้เข้าสู่กระบวนการค้นคิดค้นหาใน สายวิชาที่เรียน ตลอดจนสร้างแรงจูงใจให้อยากจะศึกษาในวิชาดังกล่าวให้

ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เหล่านี้เป็นภาระหน้าที่ของครู-อาจารย์

จะขอยกตัวอย่าง อาจารย์ท่านหนึ่งซึ่งมาสอนในวิชาพัฒนาการเมือง ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนนา ซึ่งข้าพเจ้าศึกษาอยู่ระดับปริญญาเอก ท่านมีประสบการณ์การสอนในประเทศลาตินอเมริกา เช่น ประเทศบราซิล อายุท่านประมาณ 40 เศษๆ เรียกว่ายังหนุ่มสำหรับอาจารย์ที่จะมาสอนระดับปริญญาเอก ท่านไว้หนวดเคราแบบ เซกัวร์า นักปฏิวัติคิวบา และดูจะเป็นขวัญใจของคนหนุ่มสาวสมัยนั้น ซึ่งมีบรรยากาศของการต่อต้านสงครามเวียดนาม

อาจารย์เป็นผู้มีพรสวรรค์ในการบรรยาย สามารถเสนอภาพข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย และเสนอทฤษฎีแนวคิดของชาวฝรั่งที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย พร้อมทั้งวิพากษ์วิจารณ์แต่ละแนวคิด ชั่วโมงแล้วชั่วโมงเล่า อาจารย์ก็มักจะเริ่มต้นด้วยการเสนอภาพกว้างๆ และลงลึกในรายละเอียด และจบลงด้วยการวิพากษ์วิจารณ์และตั้งประเด็นปัญหาให้เราได้ขบคิดต่อไป เช่น ตั้งข้อสงสัยว่า การใช้ จีดีพี (GDP) ต่อหัวเป็นตัววัดมาตรฐานระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นสิ่งถูกต้องหรือไม่ เพราะค่าครองชีพแต่ละประเทศแตกต่างกัน ด้วยเงิน 10\$ เราอาจอยู่ได้ด้วยความยากลำบากในนิวยอร์ก แต่คงอยู่อย่างสบายในชนบทของประเทศด้อยพัฒนา

หรือการพัฒนาโดยเลียนแบบตะวันตก ที่เรียกว่า “Modernization” จะสมควรหรือ ในเมื่อกระบวนการ “Modernization” นี้ไม่สามารถแยกแยะจาก “Westernization” ฉะนั้นความเป็นตัวตนของเราอยู่ที่ไหน? ความเป็นเอเชียและมีวัฒนธรรมของชาวตะวันออกจะอยู่ตรงไหน มีหายนะสาบสูญหมดหรือ?

ทุกวันนี้เราพูดถึงบูรพาภิวัตน์ (Easternization) และแม้แต่ GDP

ก็ควรเป็น GDH (Gross Domestic Happiness) แต่อาจารย์ Denis Goulet ซึ่งเป็นชื่อของอาจารย์ท่านนี้ ได้กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ไว้แล้วเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมา และท่านยังเสนอกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในที่เรียกว่า “Endogeneous process” มิใช่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เรียกว่า “Exogeneous process” เพราะกระบวนการจากภายในย่อมรักษาความกลมกลืนกับวัฒนธรรมเดิม และประการสำคัญ กระบวนการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงมิติทางจริยธรรมเสมอ (Ethics of Development) เพราะหากเราพัฒนาทางวัตถุธรรม เช่น เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม แต่จริยธรรมของมนุษย์ล่มสลายจะมีประโยชน์อันใด ในการฟังการบรรยายนั้น ท่านเปิดโอกาสให้ทุกคนยกมือถามได้ตลอดเวลา และอาจารย์ก็จะอภิปรายตามความสนใจของนักศึกษา แต่ท่านก็จะกลับมาสู่ “Theme” ของท่านได้เสมอ ท่านไม่ได้ตั้งใจให้นักศึกษามานั่งจดเลคเชอร์ แต่ได้แนะนำหนังสือ 4-5 เล่มให้อ่าน และวิพากษ์วิจารณ์โดยส่งข้อเขียนเป็นผลงานการประเมิน

การแนะนำหนังสือให้นักศึกษาอ่านและวิเคราะห์ เพื่อส่งเป็นผลงานให้อาจารย์ประเมินนั้น จะเป็นแนวปฏิบัติของอาจารย์แทบทุกคนในระดับการศึกษาปริญญาเอก และที่น่าสังเกตคือหนังสือเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นหนังสือที่มีชื่อ “ตำรา” แต่เป็นหนังสือที่อาจเรียกว่าเป็น “วรรณกรรม” และ “Masterpiece” ของผู้ทรงความรู้ในสาขาวิชานั้น มักเป็นหนังสือที่แสดงจุดยืนทางความคิดที่เฉียบคม ลึกซึ้งและท้าทายต่อปัญหาของสังคมร่วมสมัย

สำหรับอาจารย์ Denis Goulet ได้กำหนดให้นักศึกษาอ่านหลายเล่ม มีเล่มหนึ่งที่ผู้เขียนเลือกที่จะอ่านและวิเคราะห์ ชื่อว่า “The Worldly Philosophers” โดย Heilbroner

เพียงแต่ชื่อหนังสือก็ชวนให้สงสัยเสียแล้วว่า หมายถึงอะไร ทำไมจึงเรียกว่า Worldly Philosophers ซึ่งแปลว่านักปรัชญาโลกีย์ธรรม หรือ

อาจแปลว่า นักปรัชญาพื้นๆ ของมนุษย์ (เดินดิน) แต่พออ่านบทแรกก็จะทราบว่าเป็นวิชาปรัชญาเศรษฐศาสตร์ สำหรับคนธรรมดาสามัญที่ไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์

มีใครสักกี่คนจะอาจหาญเขียนตำราเศรษฐศาสตร์ให้ชาวบ้านอ่าน และที่ไม่ใช่ตำราธรรมดา แต่เป็นปรัชญา หรือที่ไปที่มาของความคิดทางเศรษฐศาสตร์ ที่บรมครูทางเศรษฐศาสตร์ได้คิดค้นและเผยแพร่ ตั้งแต่สมัยอะแดม สมิธ เขียนเรื่อง The Wealth of Nation สืบเนื่องมาถึง Malthus, Ricardo จนกระทั่ง Karl Marx และ Lord Keynes ในศตวรรษที่ 20

Heilbroner ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ แต่มีใช้นักเศรษฐศาสตร์ประเภทที่เรียกว่า “Practitioner” คือ นำหลักเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการวางแผนเศรษฐกิจหรือธุรกิจ แต่เป็นนักคิดทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านเช่นข้าพเจ้าผู้ไม่รู้เศรษฐศาสตร์มาก่อนเลย ได้รู้ความคิดหลักๆ ทางเศรษฐศาสตร์ และความคิดที่แตกต่างกันของบรมครูเหล่านี้ น่าจะเสียดายมากหากผู้เรียนวิชาเศรษฐศาสตร์ไม่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ และอาจารย์ Denis Goulet ได้เลือกหนังสือที่ดีที่สุดในสาขาวิชานี้มาให้นักศึกษาของท่านได้อ่านและวิเคราะห์

ไม่ใช่อาจารย์ Denis Goulet ท่านเดียวที่กำหนดให้นักศึกษาได้อ่านวิเคราะห์หนังสือประเภทความคิด อาจารย์ท่านอื่นๆ ที่คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอินเดียนนา ก็มีวัตรปฏิบัติเช่นเดียวกัน และเท่าที่ผู้เขียนเข้าใจ มหาวิทยาลัย/วิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาถือเป็นภารกิจสำคัญที่นักศึกษาต้องกระทำ

ศาสตราจารย์ Buehrig แห่งแผนกการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ผู้สอนวิชา International Politics ซึ่งผู้เขียนได้ลงทะเบียนเรียน ก็อีกท่านหนึ่งที่กำหนดหนังสือประเภทคลาสสิกให้นักเรียนอ่าน

ศาสตราจารย์ Buehrig เป็นอาจารย์อาวุโสมีประสบการณ์ระดับนานาชาติ ด้วยได้เคยเป็นกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างชาติขององค์การสหประชาชาติในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฉะนั้นจึงมีชื่ออาจารย์ผู้สอนที่จะสอนจากตำราเท่านั้น แต่มีประสบการณ์จริง ท่านเป็นอาจารย์รุ่นผู้ใหญ่ ฉะนั้นแนวทางการสอนเรื่องการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นแนวดั้งเดิม อาจจะเรียกว่าแนวคลาสสิก ขณะที่อาจารย์รุ่นใหม่จะหันเหมาในทิศทางของการวิเคราะห์เชิงคณิตศาสตร์หรือเชิงปริมาณมากขึ้น

เวลาท่านอาจารย์เข้ามาสอน อาจารย์จะเดินมาตัวเปล่า ไม่มีโน้ตบุ๊กหรือตำรา และท่านก็จะมายืนเด่นเป็นสง่าบนแท่นไม้ และเริ่มบรรยาย ขณะที่บรรยายมือหนึ่งของท่านจะจับไว้ที่ลูกกระเดือกเสมอ คล้ายๆ กับว่านั่นคือจุดที่ทำให้ท่านมีสมาธิมากที่สุด

วันหนึ่งท่านเริ่มต้นด้วยการขีดเส้นบนกระดานดำ ท่านเรียกมันว่า “เส้น Spectrum” ของ Fighting Strategy หรือยุทธศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างประเทศ และท่านก็เขียนไว้ด้านขวาสุดว่า “Violence” ดังรูป

Diagram ที่ 1

Fighting Strategy

Violence

ท่านถามนักศึกษาทุกคนว่า หากเส้นตรงนี้เป็นเส้น spectrum ซึ่งจะแสดงยุทธศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างประเทศ และด้านขวาสุดเป็น ยุทธศาสตร์ที่รุนแรงที่สุด เรียกว่า “Violence” ซึ่งก็คือการใช้อำกำลังเข้าประหัตประหารกัน ทางซ้ายสุดของเส้นตรง spectrum นี้ นักศึกษาคิดว่า ควรจะเป็นยุทธศาสตร์อะไร?

ซ้ายสุดของเส้นสเปกตรัม ย่อมตรงกันข้ามกับขวาสุด ซึ่งก็คือ การใช้อาวุธ (ความรุนแรง) ซ้ายสุด ก็ต้องตรงข้ามกับการใช้ความรุนแรง อะไรคือตรงกันข้าม

นักศึกษาส่วนใหญ่ รวมทั้งผู้เขียนก็ตอบไม่ได้ ใช้เวลาอยู่นาน ท่านอาจารย์ก็พยายามให้เงื่อนงำ (Clue) เล่าถึงประวัติการทูตระหว่างจีน สมัยฮ่องเต้กับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะชาวยุโรป ที่เข้ามาติดต่อกับจีนที่ จารีตประเพณีต่างกัน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องการเข้าเฝ้า ขณะที่ ตามจารีตประเพณีของจีนในสมัยก่อน ผู้เข้าเฝ้าต้องเคารพจักรพรรดิ โดยวิธี ที่เรียกว่า เคาเทา คือก้มหน้าลงโขกกับพื้นก็ครั้งก็ตาม แต่ชาวยุโรปยังมีแต่ การยืนค่านับ ความแตกต่างหรือเข้าใจผิดนี้นำไปสู่ความขัดใจกันในเบื้องต้น

โดยสรุป วิธีการอะไรที่เป็นเครื่องมือทางการทูต หรือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ได้ผลลัพธ์ทางบวกโดยไม่ใช้กำลัง

คำตอบในที่สุดก็คือ “มารยาท” (Manners)

เป็นที่ประหลาดใจกันมากในหมู่นักศึกษาอเมริกัน เมื่อคำตอบออกมาเช่นนี้ เพราะในช่วงเวลานั้น พวกเขาเพิ่งกำลังขยายแพร่พันธุ์เรื่องการ แต่งกาย มารยาทเป็นเรื่องที่พวกเขาเพิ่งเห็นว่าสำคัญน้อยที่สุด และค่อนข้าง จะคิดว่า มารยาท (ผู้ดี) เป็นระบบคุณค่าของชนชั้นกระฎุมพีด้วยซ้ำ แต่ อาจารย์คงจะตั้งใจสอนอะไรบางอย่างให้นักศึกษาได้คิด

มารยาท คือ ยุทธศาสตร์แรกที่สำคัญที่สุดในการต่อสู้อะหว่าง ประเทศ การชนะใจคู่ต่อสู้ด้วยมารยาทที่ดี เป็นบันไดขั้นแรกทางการทูต ฉะนั้นจึงมีธรรมเนียมการเลี้ยงต้อนรับ การแสดงน้ำใจไมตรี การมอบของขวัญ ระลึก

ทุกวันนี้ เรายังขมเสมอว่า ชาวญี่ปุ่นทำไมจึงมีมารยาทดี จากการ ทักทายที่ต้องโค้งค่านับหลายครั้งหลายครา ทำไมเราเกลียดชาวญี่ปุ่นไม่ลง

ต่างๆ ที่ชนชาตินี้เคยเข้ามายึดประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2

Diagram ที่ 2

Spectrum of Fighting Strategy for Settlement of conflicts

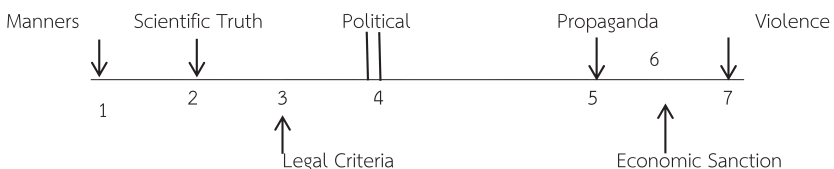
+ Manners Violence –

เมื่อได้ยุทธศาสตร์สุดขั้วทั้งขั้วบวกขั้วลบ และขั้วลบบวกแล้ว คำถามต่อไปก็คือ อะไรควรจะเป็นยุทธศาสตร์ถัดมาจาก “Manners”

ยุทธศาสตร์ในบริบทนี้หมายถึง การอ้างเหตุผลเพื่อสนับสนุนจุดยืนของตนเองในเกมต่อรองระหว่างประเทศ เช่น ในกรณีการขัดแย้งระหว่างไทยกับเขมร กรณีปราสาทบนาเขาพระวิหาร (ตัวอย่างนี้ผู้เขียนขยายความเอง) ถึงจังหวัดนี้นักศึกษาก็เสนอความคิดเห็นกันมากขึ้น จำไม่ได้ว่าเสนอกันไปว่าอย่างไร แต่ในที่สุดอาจารย์ก็คิดว่า **ข้อเท็จจริงตามหลักวิทยาศาสตร์** (หมายถึงข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้) ควรจะเป็นยุทธศาสตร์ที่นำมาสนับสนุนฝ่ายของตน เช่นที่ฝ่ายเขมรอ้างข้อเท็จจริงตามแผนที่ Scale 1 : 200,000 ตารางเมตร และไทยต่อมาโต้แย้งว่า ฝ่ายเขมรผลิตแผนที่ขึ้นมาเอง มีใช้แผนที่ดั้งเดิม

เมื่ออ้างข้อเท็จจริงตามหลักวิทยาศาสตร์แล้ว ก็ยังตกลงกันไม่ได้ ก็อาจจะอ้างจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่เก่าก่อน และในที่สุดก็ต้องหันไปพึ่งกฎหมาย มีสนธิสัญญาหรือไม่ เรื่องของเขตแดน จนในที่สุดก็ต้องให้กระบวนการตุลาการเข้ามาตัดสิน เขียนบนเส้น Spectrum ได้ดังนี้

Diagram ที่ 3

เมื่อใช้กระบวนการกฎหมายและตุลาการไม่สำเร็จ ตกลงกันไม่ได้ ก็คงต้องใช้หลักการของการเมืองเข้าตัดสิน และหากยังหาข้อยุติไม่ได้ ก็คงเริ่มใช้ความรุนแรงด้วยวาจา คือการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) และถัดไปก็คือการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และหากการแข่งขันทางเศรษฐกิจล้มเหลวก็คงต้องใช้กำลังอาวุธเข้าตัดสินข้อพิพาท

นี่คือกรอบหลักของยุทธศาสตร์ การต่อสู้ระหว่างประเทศตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่วิธีการที่นุ่มนวลที่สุด คือ “มารยาท” ด้วยการแสดงออกซึ่งไมตรีจิตด้วยกับปิยะวาจา ซึ่งเป็นอาวุธสำคัญของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ ดังบทกลอนที่ว่า “เป็นมนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา” และ “ทาน ปิยะวาจา” เป็นสองหลักธรรมแรกของสังคหะวัตถุ 4 ซึ่งชาวพุทธทุกคนต้องเรียนรู้ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษา ในวงการทูตจึงต้องระมัดระวังเป็นที่สุดเรื่อง “Etiquette” ทางทูตระหว่างประเทศ แม้แต่การจัดที่นั่งบนโต๊ะอาหารก็พิจารณาแล้วพิจารณาอีก เพื่อรักษาน้ำใจไมตรีของแขกผู้มาเยือน

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยหรือเกณฑ์การตัดสินข้อพิพาทที่สำคัญที่สุดหรือเกือบที่สุด ซึ่งอยู่ตรงกลางของเส้น spectrum นี้ก็คือ “ปัจจัยทางการเมือง” หรือข้อคิดคำนึงด้านการเมือง **“Political Consideration”** ตัวแปรนี้จัดไว้ให้อยู่กึ่งกลางพอดี ระหว่างซีกซ้ายซึ่งเป็นมาตรการนุ่มนวล-สันติ กับซีกขวาซึ่งเป็นมาตรการแข็งกร้าวและรุนแรง การเมืองอยู่ตรงกลาง ท่านอาจารย์ บุริคส์ อธิบายว่า เมื่อพิจารณาทางด้านซ้ายไร้ผล ตกลงกันไม่ได้ในที่สุดก็ต้องต่อรองกัน (ทางการเมือง) การต่อรองทางการเมืองที่เรียกว่า “การเมืองล้วนๆ” ที่ไม่มีข้อพิจารณาอื่นใด เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม เชื้อชาติ กฎหมาย ฯลฯ เป็นเกมส์แห่งอำนาจ ผู้มีอำนาจมากย่อมมีเสียงดัง เช่น ประเทศเล็กต่อรองกับประเทศใหญ่ย่อมเสียเปรียบ **ปัจจัยทางการเมือง**

ล้วนๆ จึงเป็นปัจจัยของอำนาจ เหมือนที่ไทยต่อรองกับฝรั่งเศสเรื่องดินแดน ต้องยอมรับข้อเสนอของฝรั่งเศสโดยยกดินแดนเสียมราช พระตะบอง ศรีโสภณ ให้ฝรั่งเศส ทั้งๆ ที่ไทยปกครองดินแดนเหล่านี้ก่อนฝรั่งเศส ขยายอาณาดินมายังแหลมอินโดจีน ปัจจัยการเมืองบีบบังคับให้เรายอมรับเช่นนั้น

กรอบแนวคิดยุทธศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างชาติดังที่ได้สรุปมานี้ เป็นการสรุปจากความทรงจำของผู้เขียนเอง ซึ่งอาจจะผิดพลาดหรือหลงลืมบางประเด็นไปบ้าง แต่สาระยังคงดำรงอยู่ และกรอบคิดนี้ทำให้ผู้ศึกษาทางการเมืองระหว่างประเทศได้มีเครื่องมือเพื่อช่วยให้วิเคราะห์ปัญหาข้อพิพาท หรือช่วยเป็นหลักของการเจรจาระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี ไม่มีวันลืมนี่สำคัญ กระบวนการที่ได้มาซึ่งกรอบคิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการระดมสมองทั้งห้องเรียน ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ทุกคนมีส่วนร่วมสร้างองค์ความรู้ของตนเอง (Construction of your own knowledge) ตามหลักของวิธีการสอนแบบใหม่ ซึ่ง 40 ปีก่อนยังไม่มีใครพูดถึง

บทเรียนเรื่อง spectrum of fighting strategy อยู่ในความทรงจำของผู้เขียนมาจนทุกวันนี้ ทั้งนี้เพราะอาจารย์ผู้สอนมีกลวิธีสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมการสร้างองค์ความรู้

อาจารย์บุริคส์ ได้กำหนดให้นักศึกษาได้อ่านและทำรายงานหนังสือ 3-4 เล่ม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็น “classic” ในสมัยนั้น เช่น สงครามกรีกที่เรียกว่า Peloponnesian Wars ระหว่างเอเธนส์และพันธมิตร กับสปาร์ตา และพันธมิตร ในช่วง 400 ปีก่อนคริสตวรรษ ผู้เขียนคือ Thucydides ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรก ที่เขียนประวัติศาสตร์ได้อย่างมืออาชีพ มีความเป็น “วัตฤวิสัย” คือ ไม่ลำเอียงเข้าข้างเอเธนส์หรือ

สปาร์ตา และชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่แท้จริงของสงครามคืออะไร

สรุปก็คือ แอ่งความเป็นใหญ่ระหว่างนครรัฐเอเธนส์กับนครรัฐสปาร์ตานั้นเอง และทั้งสองก็มีวิถีชีวิต ประชากร การปกครองแตกต่างกันอย่างขวากับดำ คล้ายๆ กับยุคสงครามเย็นหลัง ค.ศ. 1945 ระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยอเมริกา กับค่ายคอมมิวนิสต์ของโซเวียตรัสเซีย-จีน

การขัดเคี่ยวระหว่างอโยธยากับหงสาวดีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงศตวรรษที่ 24 ก็เป็นการขัดเคี่ยวเพื่อความเป็นใหญ่ในภูมิภาคนี้ ไม่ใช่เพราะการแย่งดินแดนหรือเหตุผลทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

โดยสรุป บทเรียนจากการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศ หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตส่วนตัวของแต่ละคนได้เสมอ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน หรือความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน ที่ต้องรักษามารยาทและสปีริตของการทำงาน ที่จะไม่ทำสงครามเบ็ดเสร็จ เช่น การกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามให้สิ้นซาก หรือก่อกรรมทำเข็ญให้เกิดการอาฆาตมาดร้ายอย่างไม่มีวันสิ้นสุด ฉะนั้นจึงมีคำเตือนไว้เสมอว่า “ให้ถ่อมตนยามชนะ และทำทายเป็นเมื่อพ่ายแพ้ (Be humble in victory, and defiant in defeats) ประชาธิปไตยจะมีเสถียรภาพมากขึ้นหากเราไม่ลืมหบเรียนนี้”

การสอนโดยใช้ชีวประวัติของบุคคลสำคัญเป็นสื่อ

การสร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์ (ทางการเมือง) นั้นปรกติก็ใช้ชีวประวัติบุคคลสำคัญเป็นสื่อ ปรกติหากนักศึกษาได้ทำงานใกล้ชิดกับบุคคลสาธารณะซึ่งมีคุณสมบัติเป็นผู้นำ โอกาสที่จะซึมซับอุปนิสัยใจคอหรืออุดมการณ์ของบุคคลดังกล่าวก็คงจะเกิดขึ้นได้บ้างแต่ก็ไม่แน่นอน ฉิงฉางส์ รุสโซ ในหนังสือ Emile ซึ่งกล่าวถึงวิธีการให้การอบรมเด็กหนุ่ม

เด็กสาว ได้พูดถึงบทบาทที่สำคัญของชีวประวัติบุคคลสำคัญ ในการสร้างคุณภาพและบุคลิกนิสัย ส่วนการสอนคุณธรรมโดยตรงนั้น รุสโซมีความเห็นว่าไม่ได้ผล แต่ควรให้นักเรียนอ่านชีวประวัติของบุคคลจะได้ผลมากกว่า ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวทางนี้

กระทรวงศึกษาธิการ โดยกรมวิชาการในอดีต ก็ต้องการส่งเสริมแนวทางนี้ และในช่วงภายหลังระลอกแรกของการปฏิรูปการศึกษา (หลัง พ.ศ. 2521) ได้มีโครงการผลิตหนังสือประเภทชีวประวัติบุคคลสำคัญที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ผู้เขียนได้เขียนให้ส่วนหนึ่ง แต่ดูเหมือนโครงการนี้ไม่ค่อยจะประสบผลสำเร็จ เพราะขาดการส่งเสริมจริงจังให้นักเรียนได้อ่านหนังสือเพิ่มเติมจากตำราเรียน

โดยส่วนตัว ผู้เขียนจะอ่านหนังสือชีวประวัติทั้งหลายเท่าที่จะผ่านเข้ามาในชีวิต ตั้งแต่ชีวประวัติของประธานาธิบดีลินคอล์น, ยอร์จ วอชิงตัน, เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล, เลดี มาร์กาเร็ต แทตเชอร์ และล่าสุด อัดชีวประวัติของ บิล คลินตัน ซึ่งเล่มนี้เขียนรายละเอียดของชีวิตท่านเอง ผู้ที่ยากทราบว่าการสร้างตัวเองเพื่อเป็นผู้นำทางการเมืองนั้นสร้างอย่างไร ก็ต้องอ่าน “My Life” ของอดีตประธานาธิบดีคลินตัน และจะมีรายละเอียดมากมายที่พอจะเป็นบทเรียนให้แก่ผู้ที่ไฝ่ฝันจะเป็นผู้นำทางการเมือง ทั้งเรื่องการจัดตั้งทีมงานของฝ่ายบริหาร การกำหนดนโยบายของประเทศ และการเจรจาทางการทูตเรื่องปาเลสไตน์

ส่วนประวัติของอดีตประธานาธิบดีลินคอล์นนั้น อาจจะต้องถือว่าเป็นตำราบังคับของเด็กหนุ่มเด็กสาวอเมริกัน ผู้มีความทะเยอทะยานจะประสบผลสำเร็จในชีวิต หนังสือชีวประวัติของมหาบุรุษผู้นี้ อาจมีการเขียนไว้หลายสำนวน แต่ล่าสุด ดอริส กู๊ดวิน (Doris Goodwin) ได้เสนอผลงานยอดเยี่ยมชื่อว่า “A Team of Rivals : The Political Genius of Abraham

Lincoln.” ซึ่งประทับใจนักอ่านทั่วโลก โดยเฉพาะประธานาธิบดีบารัค โอบามา ซึ่งยึดถือเป็นดวงประทีปส่องทางของตนเอง

“A Team of Rivals” หรือภาษาไทย อาจแปลว่า “ทีมงานที่ประกอบด้วยคู่แข่ง” เป็นหนังสือชีวประวัติที่เขียนในลีลาคล้ายนวนิยาย วิเคราะห์เหตุปัจจัยที่นำไปสู่ชัยชนะของลินคอล์น ในสนามเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนที่ 16 ปี ค.ศ. 1860 และลีลาการบริหารงานของอดีตประธานาธิบดีผู้ยิ่งใหญ่ผู้นี้ โดยนำเอาคู่แข่งทั้งหมดจากภายในพรรคเดียวกัน และอดีตสมาชิกพรรคตรงกันข้ามเข้ามาร่วมทีมงาน จะมีนักการเมืองสักกี่คนที่เปิดใจกว้างได้เช่นนั้น ส่วนใหญ่เมื่อชนะเลือกตั้ง ก็จะสรรหาแต่พรรคพวกของตน หรือบุคคลประเภท “เยส แมน” (yes man) เข้ามาร่วมทีมงานโดยไม่ให้เกียรติแก่คู่แข่งผู้สามารถ เข้ามาร่วมทีม เพื่อความสามัคคีปรองดอง และสร้างความเข้มแข็งในการบริหาร และผลสำเร็จโดยเฉพาะในกรณีของท่านประธานาธิบดีลินคอล์น ก็คือ การทำสงครามกับมลรัฐภาคใต้ และการรักษาไว้ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียวกันของสหรัฐอเมริกา

การขึ้นมาดำรงตำแหน่งสูงสุดทางการเมืองของสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1861 และการทำสงครามเลิกทาส ซึ่งจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายเหนือ และการกลับมารวมกันใหม่ ใน ค.ศ. 1864 เป็นผลงานมหัศจรรย์ของบุรุษที่ชื่อ อับราฮัม ลินคอล์น ซึ่งไม่กี่ปีก่อนหน้านั้นยังเป็นที่รู้จักกันในฐานะนักกฎหมายจากฟุงท์แฮร์รี่ จากดินแดนตะวันตก

อับราฮัม ลินคอล์น เกิดมาในครอบครัวที่ยากจนในมลรัฐเคนตักกี เมื่อ ค.ศ. 1809 ครอบครัวลินคอล์น ต้องย้ายออกจากรัฐนี้เพื่อไปทำมาหากินในมลรัฐอินเดียนนา เมื่อ ค.ศ. 1816 อับราฮัม จึงมีชีวิตในวัยเด็กที่แสนจะลำบากยากเข็น มีกระท่อมไม้ซุงเป็นที่อยู่อาศัย เด็กน้อยลินคอล์นต้องจับด้ามขวานเพื่อหักร้างถางพง และตัดฟืนมาตั้งแต่อายุน้อย อีกทั้งไม่มีโอกาส

ได้รับการศึกษาเหมือนเด็กอื่นที่อาศัยอยู่ในเมือง ตามตำนานบอกว่า ในชีวิตของอับราฮัม ลินคอล์น ได้เข้าไปเรียนในโรงเรียนได้เพียง 1 ปี กับ 8 เดือนเท่านั้น นอกนั้น ลินคอล์นเรียนอ่านออกเขียนได้จากคุณแม่ ซึ่งพอจะมีความรู้อ่านพระคัมภีร์ได้ ลินคอล์นจึงท่องพระคัมภีร์ได้เป็นส่วนมาก ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อวิถีคิดของเขาในอนาคต

ด้วยจุดเริ่มต้นที่ดูจะเป็นลบไปทุกๆ อย่างทั้งด้านครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม การศึกษา แต่ลินคอล์นก็เอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ได้ด้วยการมองโลกในแง่ดี มีความเป็นมิตรกับทุกๆ คน มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตลอดจนการหมั่นศึกษาหาความรู้จากการอ่านหนังสือที่มีคุณค่าทางวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ และเรียนกฎหมายด้วยตนเอง จนได้เป็นทนายความ และที่สำคัญ ลินคอล์น มีพรสวรรค์ในการเป็นนักเล่านิทาน และการแสดงสุนทรพจน์ด้วยขุ่มเสียงที่กังวาล และมีไหวพริบที่จับใจ ทำให้ลินคอล์นได้กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงชั่วข้ามคืนในช่วงก่อนการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนที่ 16 ปี ค.ศ. 1860

แต่คุณสมบัติเหล่านั้นยังจะไม่สามารถอธิบายได้ว่า เหตุใดลินคอล์นจึงประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำ ในช่วงวิกฤติที่สุดในประวัติศาสตร์ของชนชาติอเมริกัน เพราะปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลสำเร็จคือ “Moral Character” ซึ่งอาจแปลว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมของลินคอล์น ซึ่งสามารถเปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตรได้ มีความซื่อสัตย์สุจริตซึ่งเป็นที่เลื่องลือตั้งแต่ลินคอล์นยังเป็นเด็กหนุ่ม มีความกล้าหาญที่จะเผชิญกับวิกฤติอย่างไม่ระย่อท้อถอย ดังตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของท่านประธานาธิบดีกับนายพลของท่าน ซึ่งท่านประธานาธิบดีอยู่เบื้องหลังของการต่อสู้ และการผลักดันให้เกิดสมรภูมิต่างๆ และจำเป็นต้องปลดนายพลเหล่านี้แทบทุก 3 เดือน 6 เดือน จนกระทั่งท่านได้นายพลกร้านด์ ต้องตาม

ความประสงค์

และที่สำคัญเท่าๆ กับการเป็นผู้กำกับการทำสงครามดังกล่าว ก็คือการเป็นผู้นำทางการเมือง และการเป็นนักการเมือง การเป็นผู้นำทางการเมืองก็คือ ความเข้าใจเบื้องต้นว่า ปัจจัยที่จะทำให้ชนะสงครามกลางเมืองครั้งนี้คืออะไร และการตัดสินใจทางนโยบายการเมืองมีความสำคัญอย่างไร เช่น เรื่องการประกาศสงคราม ลินคอล์น พยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างภาพว่าผู้ก่อสงครามคือมลรัฐฝ่ายใต้ มิใช่ฝ่ายเหนือ และที่ฝ่ายเหนือ ซึ่งท่านเรียกว่าสหรัฐอเมริกาดั้งเดิมนั้น ต้องการเพียงจะรักษาสถานภาพความเป็นประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ได้ยึดถือประเด็นเรื่องทาสเป็นสำคัญ

หรือในอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญมาก คือ การปลดปล่อยทาส ลินคอล์นได้วางนโยบายว่า มลรัฐที่มีระบบทาส หากยังคงอยู่กับสหรัฐอเมริกา (ฝ่ายเหนือ) คือ ไม่เข้าสู่สงครามร่วมกับฝ่ายใต้ หากปลดปล่อยทาส จะได้เงินชดเชย ขณะที่มลรัฐที่เข้าสู่สงครามต่อต้านฝ่ายเหนือ ประธานาธิบดี ลินคอล์นจะถือว่า การปลดปล่อยทาสจะไม่มีชดเชยใดๆ ทั้งสิ้น ฝ่ายเหนือจึงสนับสนุนให้ทาสหลบหนีจากมลรัฐภาคใต้ไปสู่ภาคเหนือ ขณะที่ฝ่ายเหนือต่อมาก็ยอมรับให้พวกผิวดำ (อดีตทาส) อาสาสมัครเข้าเป็นทหารในกองทัพฝ่ายเหนือได้

การกำหนดนโยบายดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งคือความพยายามจะลดจำนวนมลรัฐที่จะไปเข้าข้างฝ่ายใต้ ซึ่งในที่สุดมลรัฐที่แยกตัวออกไปก็มี 11 มลรัฐ ได้แก่ จอร์เจีย เซาท์คาโรไลนา นอร์ทคาโรไลนา หลุยเซียนา เทนเนสซี ฟลอริดา เวอร์จิเนีย อลาบามา เท็กซัส มิสซิสซิปปี และอาร์คันซอส

เวอร์จิเนีย (Virginia) เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด เพราะอยู่ติดกับวอชิงตัน ดี.ซี. เมืองหลวงของสหรัฐฯ และอดีตเป็นศูนย์กลางของชนชั้นผู้นำของสหรัฐฯ เป็นบ้านเกิดของอดีตประธานาธิบดี นายพล ยอร์จ วอชิงตัน และประธานาธิบดีโทมัส เจฟเฟอร์สัน ฉะนั้น ประธานาธิบดีลินคอล์น จึงพยายามอย่างที่สุดที่จะรักษาเวอร์จิเนียไว้ให้อยู่กับฝ่ายสหรัฐฯ แต่ทำไม่สำเร็จ เวอร์จิเนียจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการต่อสู้ของพวกใต้ ริชมอนด์ (Richmond) กลายเป็นเมืองหลวงของฝ่ายใต้ และนายพลลี นักรบที่สามารถและมีประสบการณ์สูง จึงเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดของฝ่ายใต้ ด้วยเหตุฉะนี้ สงครามกลางเมืองจึงยืดเยื้อถึง 4 ปี เพราะฝ่ายใต้ได้มีเวอร์จิเนียเป็นหัวหอกสำคัญ ที่สามารถกรีธาทัพถึงกรุงวอชิงตันภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง

ที่สำคัญที่สุด คุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นรัฐบุรุษหรือมหาบุรุษของลินคอล์น ก็คือ เมื่อฝ่ายใต้ยอมจำนนในที่สุด ในฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. 1864 ประธานาธิบดีลินคอล์น ไม่มีมาตรการลงโทษใดๆ ทั้งสิ้น ต่อนายทหารฝ่ายใต้ เพียงแต่ให้ปลดอาวุธสงคราม แต่ยังคงให้มีม้าและปืนพกเป็นอาวุธป้องกันตัว และเพื่อเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาของตน ส่วนเจฟเฟอร์สัน เดวิส ประธานาธิบดีของสมาพันธรัฐฝ่ายใต้ ลินคอล์นก็ไม่คิดจะเอาโทษเช่นกัน นับว่าเป็นการให้อภัยกันอย่างที่สุด และนี่คือความมีเมตตาธรรมอันสูงส่งของท่านลินคอล์น ที่สมแล้วจะได้ชื่อว่าเป็นมหาบุรุษอีกคนหนึ่งของโลก

ประธานาธิบดีลินคอล์นนั้น มีความใฝ่ฝันตั้งแต่ยังหนุ่มหรืออย่างน้อยเมื่อครั้งแรกที่สงสมักรับเลือกตั้งที่จะเป็นสมาชิกสภาของมลรัฐอิลลินอยส์ ว่าอยากจะได้เป็นที่รักนับถือของเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย จึงอยากจะทำงานเพื่อให้ได้เป็นที่รักและนับถือดังกล่าว นับว่าเป็นคำสารภาพที่ตรงไปตรงมา และตรงกับทฤษฎีเรื่อง “Basic Needs” ของ Maslow ซึ่งประกอบด้วย

Hierarchy of Needs จากขั้นต่ำ คือ ปัจจัย 4 จนถึงขั้นสูง คือ Esteem ของเพื่อนมนุษย์ และขั้นสูงสุดคือ **Self-Realization** ซึ่งท่านลินคอล์น ได้พูดอยู่เสมอว่า บิดาผู้ก่อตั้งสหรัฐอเมริกา เป็นผู้ที่ได้วางรากฐานอันยิ่งใหญ่ให้แก่สหรัฐฯ ผู้นำรุ่นหลังๆ ไม่มีวันจะเทียบได้กับผู้นำรุ่นก่อตั้ง เพราะเขาเหล่านั้นล้วนแล้วแต่กำเนิดมาจากเผ่าพันธุ์ของราชสีห์ และอินทรีย์ผยอง แต่ผู้นำรุ่นของท่านลินคอล์น ก็เป็นเพียงมนุษย์แคระที่เทียบไม่ได้กับรุ่นบิดา แต่ในความเป็นจริง ลินคอล์น คงจะได้สถิตอยู่ในดวงใจของชาวอเมริกัน อย่างมีรัฐสั เพราะปรัชญาการปกครองและการเป็นผู้นำของท่านเป็นปรัชญาที่ชาวอเมริกันแทบทุกคนเทิดทูนมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ทั้งนี้เพราะการกระทำ และสุนทรพจน์ในโอกาสต่างๆ ที่ปลุกจิตสำนึกของชาวอเมริกันสมัยนั้น และสมัยต่อมา ที่สำคัญที่สุดก็คือ สุนทรพจน์ที่หลุมฝังศพทหารหาญที่ เก็ตติสเบิร์ก (Gettysberg Address) เมษายน ค.ศ. 1863

เป็นธรรมเนียมของชาวฝรั่งที่จะต้องกล่าวสุนทรพจน์ในพิธีฝังศพ ส่วนใหญ่พระบาทหลวงเป็นผู้กล่าว หรือไม่ก็ญาติสนิท ไม่ทราบว่าเป็นประเพณี เช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ในประวัติศาสตร์ของชาวยุโรป จะมีการกล่าวถึง คำสุนทรพจน์อันเป็นอมตะของ Pericles (เปอร์คลีส) ผู้นำของชาวเอเธนส์ ในศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสต์ศักราช เปอร์คลีส กล่าวสุนทรพจน์ในพิธีฝังศพทหารหาญของชาวเอเธนส์ ซึ่งล้มตายในสงครามกับชาวสปาร์ตา โอกาสนี้ เปอร์คลีสได้กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของนครรัฐเอเธนส์ วิถีชีวิตของอารยชน ซึ่งเชิดชูระบอบประชาธิปไตยและศิลปวัฒนธรรม ไม่มีหลักฐานว่าลินคอล์น ทราบเรื่องของเปอร์คลีสหรือไม่ และในวันนัดหมายนั้น ผู้จัดได้เชิญ เอฟเวอร์เรท (Everett) นักพูดที่มีชื่อเสียงมาเป็นผู้กล่าวสุนทรพจน์หลัก และเชิญประธานาธิบดีลินคอล์นเป็นผู้กล่าวเสริม (ในฐานะประมุข) เอฟเวอร์เรท เตรียมมาเปรียบ ได้กล่าวถึง 2 ชั่วโมง จนถึงทุกวันนี้ยังไม่มีใครจดจำได้ แต่

ประธานาธิบดีลินคอล์น กล่าวไม่ถึง 5 นาที ด้วยคำกล่าวไม่ถึง 10 ประโยค กลับกลายเป็นอมตะวาจาที่ผู้คนจำได้กระทั่งถึงบัดนี้

ท่านกล่าวถึงบิดาผู้ก่อตั้งสหรัฐฯ ได้ก่อตั้งด้วยจิตวิญญาณของเสรีภาพ เพื่อตอบสนองหลักการที่ว่า มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน ขณะนี้เรากำลังทำสงครามกันเพื่อทดสอบหลักการนี้ว่าจะดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ทหารหาญผู้หลังเลือดในสมรภูมิที่เก็ตติสเบิร์ก ได้ทำหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ในการสร้างอนุสรณ์สถานแห่งนี้ จึงเป็นหน้าที่ของพวกเราที่จะสืบทอดเจตนารมณ์นี้ และพยายามอย่างที่สุดที่จะธำรงรักษาไว้ซึ่งระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน จะไม่สูญสิ้นไปจากผืนแผ่นดินนี้ (That the government of the people, by the people and for the people, shall not perish from the earth”

อมตะวาจาดังกล่าว ยังคงก้องอยู่ในจิตสำนึกของชาวอเมริกันและชาวโลกจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ และนี่คือสภาวะผู้นำที่แท้จริง เพราะเป็นผู้นำทางการเมือง ผู้นำในยามวิกฤติ และผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งจะหล่อหลอมให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันได้ด้วยสันติสุข

บทที่ 7

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์ (ต่อ)

ในบทที่ 6 ได้กล่าวถึงบทบาทการสอนของครูอาจมีผลในการสร้างแรงบันดาลใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเทคนิคการสอน ซึ่งมีหลากหลายวิธี อาจารย์ เดนนิส กูเลียท ใช้วิธีการแนะนำให้นักศึกษาได้รู้จักรูปแบบต่างๆ ของการพัฒนา แต่ทุกรูปแบบก็มักจะลงเอยด้วยปัญหาและความกังขาของเราว่า ใช่หรือไม่? ในที่สุดก็เปิดทางให้นักศึกษาได้ใช้จินตนาการ และสติปัญญาของตนเองในการที่จะคิดค้นด้วยตนเอง โดยการอ่านหนังสือเพิ่มเติมตามที่อาจารย์ได้แนะนำ

ความสำเร็จของอาจารย์เดนนิส กูเลียท ก็อยู่ที่ว่า สามารถชักชวนให้นักศึกษาเช่นข้าพเจ้าได้เลือกที่จะเรียนวิชา Political Development เป็นวิชา Major แทนที่จะเป็นวิชา American Government ตามที่ตั้งใจไว้ เมื่อสมัครมาเรียนที่อินเดียเยนนา จากกรุงเทพฯ

ส่วนอาจารย์บูลิค ก็มีเทคนิควิธีสอนการเมืองระหว่างประเทศด้วยการแสดงโตอะแกรมง่ายๆ ซึ่งอธิบายปรากฏการณ์ของการเมืองระหว่างประเทศ และยุทธศาสตร์การแก้ไขข้อขัดแย้งซึ่งสำหรับผู้เขียนใช้เป็นบทเรียนให้แก่ชีวิตจริงของเราได้ เช่น ในความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ มารยาท และเมตริจิตเป็นปัจจัยสำคัญที่เรามักจะมองข้าม ผู้คนในสังคมปัจจุบันมักคิดว่าการแสดงความก้าวร้าว หรือการเจรจาแบบมะนาวไม่มีน้ำ หรือเฉียบขาด เป็นสิ่งที่ควรกระทำ อาจจะคิดว่าเป็นวิธีการปกป้องผลประโยชน์

ตนเองที่ได้ผล แต่อันที่จริงมารยาทและไม่ตรีจิต กลับได้ผลมากกว่า ดังสุภาษิตฝรั่งกล่าวว่า “A drop of honey catches a fly” (น้ำผึ้งหยดเดียวอาจจับแมลงได้) หรือที่สุนทรภู่ท่านสอนไว้ว่า “**เป็นมนุษย์สุดนิยมที่ลมปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา**”

นอกจากนั้น ที่อาจารย์บุลิต ต้องการจะสื่อสารกับนักศึกษา ก็คือ ประเด็นปัญหาของ “Politics” (การเมือง) ซึ่งหมายถึง การแสวงหาอำนาจ นั่นก็คือ การเมืองหรือการแสวงหาอำนาจ หรือข้อได้เปรียบต่าง ๆ นั้นมักไป พัวพัน หรือบิดเบือน หรือแทรกแซง เหตุผลทางเศรษฐกิจ และหลักการทางกฎหมาย ตลอดจนข้อเท็จจริงที่น่าจะเป็นฐานการคิดแบบนักวิทยาศาสตร์ (ตรงไปตรงมา มีความเป็นวัตถุวิสัย) แต่การเมืองหรือข้อคิดเพื่อชิงความได้เปรียบทางด้านอำนาจมักจะไปแทรกแซงประเด็นต่างๆ ทางซีกซ้ายของสเปกตรัม ซึ่งทำให้ปัญหาการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างประเทศไม่จบลงง่ายๆ นอกจากนั้น ทางซีกขวาของ “การเมือง” ได้แก่ การโฆษณาชวนเชื่อ การแข่งขันทางเศรษฐกิจและการสงคราม แน่นนอนล้วนแล้วแต่ถูกปัจจัยทางการเมืองกำกับทั้งสิ้น

สงคราม ดังที่ Clautzewitz กล่าวอมตะวาจาไว้ คือ การเล่นการเมืองโดยอีกวิธีหนึ่ง สงครามคือ เครื่องมือทางการเมือง ผู้ที่ศึกษาเรื่องการเมือง จึงมักจะลงเอยโดยข้อสรุปว่า การเมืองคือ ปฐมเหตุของปรากฏการณ์ทั้งปวง ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า The Primacy of Politics และประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายดำรงอยู่ภายใต้กฎนี้ ชัดเจนกว่าประเทศที่เจริญกว่าทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง หรือนัยหนึ่ง เป้าหมายหรือตัวชี้วัดระดับการพัฒนาของประเทศต่าง ๆ คือ การลดระดับของปัจจัยอำนาจ และปัจจัยทางการเมือง หากความสัมพันธ์ของมวลมนุษย์ในสังคม มีอิทธิพลเรื่อง “อำนาจ” ครอบงำได้น้อยเท่าไร ก็ยิ่งเป็นการ

ยกระดับความเป็นอารยะของสังคมมากขึ้นเท่านั้น ข้อคิดหลังนี้เป็นของผู้เขียนเอง อาจเรียกว่าเป็นทฤษฎีของผู้เขียน

อย่างไรก็ตาม การสอนเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ คงจะมีหลากหลายวิธี เท่าที่บรรดาครู-อาจารย์แต่ละท่านจะคิดวิธีการขึ้นมา การมอบหนังสือให้อ่านมีความสำคัญมาก เพราะเป็นการสร้างอุปนิสัย และเป็นการให้การศึกษาที่ถาวร การนำเอาประวัติบุคคลสำคัญมาเล่าสู่กันฟังในห้องเรียน หรือประกอบคำอธิบายทางวิชาการ ก็มีความสำคัญมิใช่น้อย ฉังฉกักรุสโซ นักปรัชญาเมธียุคเหตุผลนิยมของฝรั่งเศส ยึดถือเป็นหลักการของการสอนจริยธรรมของมนุษย์ ขณะที่ชาวคริสต์ ชาวพุทธ ชาวมุสลิม ก็อาจจะเริ่มต้นด้วยการอธิบายหลักธรรมของศาสนาตนเอง และการวางแผนปฏิบัติในชีวิต หากนำทั้งสองแนวทางมาประกอบกัน ก็จะได้รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรม และอุดมการณ์ของเยาวชน

นอกจากนั้น ที่จะนำเสนอในบทนี้ คือ การส่งเสริมการอ่าน นวนิยายหรือบทละคร โดยเฉพาะสำหรับการสร้างเยาวชนให้มีความเป็นผู้นำในสังคมประชาธิปไตย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างแรงจูงใจและอุดมการณ์ของเยาวชนไว้ตั้งแต่วัยรุ่น เพราะวัยนี้เป็นวัยที่มีความใฝ่ฝัน เป็นวัยที่มองโลกด้วยสายตาของผู้มากับความหวัง หากผู้ใหญ่ไม่สร้างแรงจูงใจและอุดมการณ์ให้คนรุ่นหนุ่มเลย เมื่อพ้นวัยนี้แล้วก็คงยากยิ่งขึ้น

เครื่องมือที่สำคัญเครื่องมือหนึ่ง คือ การชักชวนให้เยาวชนได้สัมผัสกับชีวิตเสมือนจริงใน นวนิยาย ซึ่งมีบริบทของสังคมปัจจุบัน และมีบทเรียนของการแก้ไขปัญหาของชีวิตและการต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ นวนิยายที่เกี่ยวกับการเมืองนั้นหาได้ค่อนข้างยากมากในสังคมไทย ที่เป็นภาษาอังกฤษอาจจะมีมากกว่า แต่นักเขียนไทยหลบเลี่ยงการแต่งนวนิยายที่อิงสังคมการเมือง เพราะในยุคสมัยก่อนเป็นอันตรายมากที่จะเขียนนวนิยายประเภทนั้น

อย่างไรก็ตาม เท่าที่ผู้เขียนพอจะนึกได้ก็มีหนังสือที่พอจะให้กับทเรียนแก่เยาวชนหลายเล่ม เช่น เมืองนิมิตร โดย ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ ความรักของวัลยา โดย เสนีย์ เสาวพงศ์ ปีศาจ โดย เสนีย์ เสาวพงศ์ พรหมแดน โดย วลีษฐ เดชกุญชร กองทัพธรรม โดย สุชีพ ปุญญานุภาพ และ เพชรฆาตทางเศรษฐกิจ แปลมาจากหนังสือ Confessions of an Economic Hit Man โดย John Perkins, ผู้แปลคือ ไพรัตน์ พงศ์พานิชย์ เล่มสุดท้ายนี้ไม่นับนวนิยาย แต่เป็นหนังสือสารภาพของอดีตผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจของ World Bank แต่เดินเรื่องคล้ายนิยาย

หนังสือเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องการจะวิพากษ์วิจารณ์ สภาพการณ์ของการเมืองในสังคมสมัยของตน และพระเอกหรือนางเอกในเรื่องคือผู้มีอุดมคติ และอุดมการณ์ ต้องการเห็นสังคมที่ศิวิไลซ์ และผู้คนได้รับความเป็นธรรม จะเป็นความใฝ่ฝันที่มีโอกาสจะเป็นจริงหรือไม่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ผู้ที่ได้อ่านจะคิดเห็นแตกต่างออกไปหรืออาจจะมีความคิดที่ดีกว่าสามารถนำไปปฏิบัติได้มากกว่า ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่ง แต่การที่ได้สัมผัสกับแนวคิดเชิงจริยธรรมเช่นนี้ ผ่านนวนิยายเรียงร้อย ย่อมมีผลกระทบต่อจิตใจและอารมณ์มากกว่าการคร่ำเคร่งวิเคราะห์ศึกษาจากตำราจริยธรรม จะขอยกตัวอย่างสัก 3 เรื่องพอคร่าว ๆ

1. เมืองนิมิตร = ความฝันของนักอุดมคติ โดย ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์

เป็นหนังสือนวนิยายเล่มแรกๆ ที่ผูกเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ผู้ประพันธ์ประสบปัญหาโดยตนเอง เพราะเป็นเหยื่อของการกวาดล้างของรัฐบาลสมัยนั้น โดยมี พ.อ.พิบูลสงคราม เป็นหัวหอกสำคัญในการปราบกบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 การถูกจับติดคุกเป็นสถานการณ์ที่ผลักดันให้ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ ได้กลายเป็น

นักคิดนักประพันธ์ ที่วิพากษ์วิจารณ์การเมืองสมัยนั้น รวมทั้งเสนอรูปแบบการปกครองที่ยึดหลักชีววิทยาและจิตวิทยา เพื่อสร้างสังคมสันติสุขปราศจากการกดขี่ข่มเหง

การเสนอแนวคิดและอุดมคตินี้ เสนอในรูปนวนิยาย ตัวพระเอกคือ รุ่ง จิตรเกษม เป็นตัวหลักของการเล่าเรื่องและดำเนินเรื่อง โดยเริ่มต้นที่รุ่งมีสถานะเป็นนักโทษ และกำลังจะได้รับการปล่อยตัวหลังจากได้รับโทษมาได้ 4 ปีเศษ

รุ่ง ผู้นี้ ในอดีตเป็นข้าราชการในกระทรวงธรรมการ แต่ลาออกจากราชการเพราะไม่อยากจะเป็นเครื่องมือของนักการเมือง ต่อมาเกิดกบฏบวรเดช เดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 รุ่งได้มาปราศรัยที่จังหวัดนครราชสีมา จึงถูกจับในฐานะเข้าร่วมการกบฏ และขณะนี้กำลังจะได้รับการอภัยโทษ ผู้มีอำนาจตัวจริงขณะนั้นคือ พ.อ.พิบูลสงคราม (ต่อมาเมียศเป็นจอมพล) รัฐมนตรีกลาโหม ต้องการจะสร้างบารมี และอยากได้บุคคลเช่นรุ่งเป็นพวกสนับสนุน แต่รุ่งไม่สนใจจะรับใช้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ ต้องการจะไปทำการค้าเพื่อหาโภคทรัพย์ มิใช่เพื่อความสุขทางโลกียวิสัย แต่เพื่อจะได้เป็นทุนวิจัยสำหรับโครงการในอุดมคติของรุ่ง นั่นคือ การวิจัยด้านมันสมองและการวิจัยทางชีววิทยา

รุ่ง เติบโตมาจากครอบครัวของสามัญชนจากจังหวัดลพบุรี เข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ กรุงเทพมหานคร และได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ด้านชีววิทยา และเมื่อกลับมาคุณพ่อเสียชีวิตไปแล้ว คุณแม่พิการ และต่อมาก็เสียชีวิตในระหว่างที่รุ่งถูกจองจำอยู่ที่คุกบางขวาง ฉะนั้น เมื่อพ้นโทษจึงมีเพียงคุณน้ำสะอาด ญาติคนเดียวที่เหลืออยู่มารับไปอยู่ด้วย

แต่ก่อนที่จะดำเนินเรื่องต่อไป ผู้ประพันธ์ได้วาดภาพของตัวเอกของเรื่องและปรัชญาแนวคิด ซึ่งมุ่งเน้นความเป็นนักอุดมการณ์ ผู้คงแก่เรียนและจริงจังกับชีวิต ด้วยลีลาการเล่าเรื่องเพียง 2 บทแรก ฉากคือที่ห้องทำงานของผู้อำนวยการคุกกางขวาง รุ่ง คือชายหนุ่มในเครื่องแต่งกายนักโทษนั่งเรียบร้อยในกิริยาสำรวม มิได้แสดงความยินดีในโอกาสซึ่งคนทั้งหลายเห็นเป็นบุญประเสริฐ ราวกับตายไปแล้วเกิดใหม่ อายุของเขาประมาณ 32 ปี รูปร่างค่อนข้างสูง สิบเล็ก ผอมบาง คิ้วคด หน้าแห้งคล้ายคนอดอาหาร และอดนอน แต่สีหน้าของเขาบอกชัดเจนไปอีกชั้นหนึ่งว่า สิ่งที่เขาอดจริงๆ คือความพอใจ แหวตาแข็งกร้าวซึ่งมองพุ่งเข้าไปใส่ผู้อำนวยการราวกับเล็งด้วยปืนนั้น ทำให้ความสุภาพแห่งน้ำเสียงและท่าทางดูเป็นของเคลือบแฝงและเป็นสัญญาณแห่งอันตราย เช่นเดียวกับความเคลื่อนไหวอันเชื่องช้า และสีสลับมันขลบลวยสดยิ่งกว่าสีแพร เป็นสิ่งลวงและปกปิดพิษร้ายของงูทับสมิงคลา หนุ่มนักโทษผู้นี้มีลักษณะอย่างเดียวกับอัปราชัย ลินคอล์น ผู้ทำสงครามเลิกทาส หรือ ซาวันนาโรวัว ผู้เขย่าบัลลังก์ของสังฆราชแห่งคริสตจักร หรือ โรเบิร์ตเปีย ผู้จุดเทียนแห่งเสรีภาพ สมภาพและภราดรภาพ หรือ คัสซิอุสผู้ก่อการล้มชีพกษัตริย์แห่งสงครามจูเลียส ซีซาร์ ซึ่งเซ็คสเปียร์ชี้ลักษณะไว้ว่า “คนเช่นนี้สิ้นากแล้ว”

และก็สมจริงดังรูปลักษณ์ของเขา รุ่ง เป็นชายหนุ่มที่เต็มไปด้วยความนึกคิด และความทะเยอทะยานที่จะใช้มันสมองของตนเข้าช่วยแก้ปัญหาของชาติ ซึ่งในขั้นแรกก็คิดฝันแบบคนหนุ่มทั้งหลายว่าโชคชะตาของชาติย่อมอยู่ในกำมือของคนไทยทุกคน

แต่รุ่งก็เริ่มสงสัยต่อมามากหลังจากที่ได้ผ่านชะตากรรมร้ายๆ มาในช่วง 4-5 ปีที่แล้ว และในฐานะนักวิทยาศาสตร์ว่า “อนาคตของเราอยู่ในมือเราจริงหรือ?” จากวรรณคดีกรีกและอินเดีย รุ่งรู้ว่าในโบราณกาลมนุษย์ถือว่า

โชคชะตาของมนุษย์ถูกจารึกไว้ล่วงหน้า กษัตริย์ได้เป็นกษัตริย์เพราะถูกเจาะจงให้เกิดมาเป็นกษัตริย์ เราพูดกันติดปากว่า “จะแข่งเรือก็แข่งเกิดเพื่อนเอ๊ย แต่ว่าสนอย่างแข่งกับเขาเลย” แต่ปัจจุบันคนรุ่นใหม่หันทำทนายว่าตามอย่างรัสเซียว่า มนุษย์มิได้ถูกเจาะจงให้มาเกิดเป็นกษัตริย์หรือยากมนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน แล้วภายหลังจึงถูกจัดสรรให้เหลือมล้ำต่ำสูงผิดกันไป เราจึงต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อแข่งวาสนา

แต่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน เสนอความจริงหลายประการที่ตรงข้ามกับความเชื่อของรัสเซีย ขณะเดียวกันโชคชะตาที่จารึกล่วงหน้าก็ไม่จริงเช่นเดียวกัน ศาสตร์ทางจิตวิทยายืนยันว่า อำนาจในการตกลงใจเป็นของมนุษย์ แต่อำนาจในการควบคุมอนาคตของตนเองถึงหากมีก็น้อยเต็มที เพราะธรรมชาติยังมีอำนาจเหนือมนุษย์อยู่ เช่น ความหนาว ความร้อน ฯลฯ ซึ่งบังคับให้มนุษย์ต้องดัดแปลงตนเองตามไป นัยหนึ่งมนุษย์ย่อมมีชีวิตภายใต้อำนาจสิ่งแวดล้อม

รุ่งทราบว่ ตนเองมีความรู้เหล่านี้ก่อนติดคุก “แต่ความรู้เป็นเพียงอุปกรณ์และมีใช้เป็นที่เกิดแห่งปัญญา โยคีสาวกองค์หนึ่งของอุทกดาบส ได้ทูลเจ้าชายสิทธัตถะ ก่อนจะเสด็จออกแสวงหาอริยสัจว่า “ที่อยู่ของอาตมาก็คือป่าหิมพานต์โน้น ในที่วิเวกแห่งหุบเขาลำเนาไพรอันเป็นที่สถิตของปัญญา” แต่ที่วิเวกแห่งแดน 6 บางขวาง ก็ได้นำปัญญามาสู่รุ่งได้เหมือนกัน สมารถมีขึ้นจากความบังคับ ได้กลายเป็นเครื่องมือส่องความจริงแก่รุ่งว่าการที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับภพภูมิจนเป็นความเขลา สิ่งที่เรียกว่ารัฐบาลนั้นไม่ว่าจะเป็นแบบกษัตริราช หรือ แบบโจรราช เป็นรัฐบาลรักชาติหรือล้างชาติ เป็นรัฐบาลเพื่อประชาชนหรือเพื่อตนเองก็ดี มิใช่ว่าคณะรัฐบาลตั้งตัวของเขารุ่งเป็นรัฐบาลโดยปราศจากอิทธิพลอื่น ความคิดเหล่านี้เป็นความจริงเพียงด้านเดียว ถ้าจะกล่าวให้มีส่วนถูกมากที่สุดก็ต้องว่า รัฐบาล

ย่อมเกิดขึ้น และจะเป็นแบบใดนั้นก็สุดแต่อำนาจสิ่งแวดล้อม

การพรรณนาและอุปมาอุปไมยอ้างอิงตัวละครในประวัติศาสตร์และ สอดแทรกด้วยแนวคิดต่างๆ ทางการเมืองเป็นการชักนำให้ผู้อ่านให้เกิด จินตนาการด้วย แต่เนื่องจากเรื่องนี้เป็นนวนิยายจึงต้องมีเรื่องของความรัก ของหนุ่มสาวเข้ามาเป็นแกนหลักของการเดินเรื่อง ผู้ประพันธ์ก็ใช้กลวิธีการ เล่าเรื่องย้อนหลังถึง สมส่วน ซึ่งเป็นผู้รั้งหลงรัก ก่อนจะถูกจับ

สมส่วน เป็นธิดาของเจ้าพระยาเรืองฤทธิ์ และคุณหญิงเรืองฤทธิ์ รั้งได้พบเธอในงานเลี้ยงและदनรำที่บ้านสวนแก้ว รั้งหลงรักหล่อนทันทีและ ได้เข้าไปทำความรู้จัก นับแต่นั้นทั้งสองก็ได้ออก “เดท” กัน และประกาศ ความรักซึ่งกันและกัน กระทั่งรั้งได้พาเธอไปกระทำสัตย์ปฏิญาณที่วัดพระแก้ว แต่แล้วเมื่อชะตากรรมผันแปร รั้งถูกจับ ไม่นานสมส่วนก็มีจดหมายมาขอโทษ ที่จะต้องเข้าพิธีแต่งงานกับหนุ่มคนใหม่ หัวอกของชายหนุ่มผู้เต็มไปด้วย อุดมคติ ก็กลัดหนอง แต่ก็ให้อภัยเพราะเข้าใจถึงสัจจตญาณของสตรีที่ต้อง มีสามัญสำนึก หรือสัจจตญาณของการมีชีวิตเพื่อการอยู่รอด

แต่เมื่อรั้งกำลังจะถูกปล่อยตัว ทั้งสมศักดิ์ พี่ชายสมส่วน และสมทรง น้องสาวได้มาพบ นำเอาจดหมายของสมส่วนมาให้พร้อมอธิบายว่าสมส่วน ไม่ได้แต่งงาน เพราะเกิดป่วยเป็นวัณโรค ชายคนใหม่ก็ขอลอนหมั้นไปแล้ว ขณะนี้สมส่วนอยากพบคุณรั้ง เพื่อขอให้อภัยโทษให้และขอลาจาก

ฉากที่สำคัญต่อไป ก็คือ ฉากของการพบปะระหว่างรั้งกับสมส่วน หลังจากที่รั้งออกจากคุกบางขวางแล้ว เป็นการบรรยายที่ผู้ประพันธ์ได้เข้า ถึงบทได้อย่างไม่มีที่ติ การสนทนาระหว่างหญิงผู้รู้สึกผิดอย่างเต็มอก กับชาย ผู้พร้อมจะให้อภัย การบรรยายถึงความรู้สึกของฝ่ายชายและหญิงสมจริงโดย เฉพาะการบรรยายถึงการจุมพิตครั้งแรก และครั้งสุดท้ายของเขา ทำให้เกิด อารมณ์ประหลาด “ความรักอย่างที่รู้สึกเมื่อห้าปีก่อนได้กลับเข้ามาสู่ดวงจิต

ความรักนั้นได้พาเขาข้ามห้วงแห่งเวลา และมองผ่านธรรมชาติแห่งความ
เสื่อมโทรมของสังขาร ความรักเกิดจากอะไร ความรักของรุ้งมีลักษณะอย่าง
ที่กวีชอบยกมารำพัน เช็คสเปียร์กล่าวไว้ในโคลงบทหนึ่งว่า

“Love is not love
Which alters when it alteration finds
Or bends with the remover to remove
O no! it is ever fixed mark:
That looks on tempests, and is never shaken.”

รักมิใช่แท้ ก็ปรวนแปรเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง
หรือร้าวราน เมื่อกระทบกระเทือนถึง
อ้อ แน่! รักแท้เป็นที่หมายเช่นถูกตอกตรึง
ฟันฝ่าพายุซึ่งร้ายแรงได้ไม่โคลงคลอน

เมื่อรุ้งได้ออกจากคุกบางขวางแล้ว ก็มีน้ำสะอาดที่เป็นที่พึง น้ำไม่มี
บุตรของตนเอง จึงพอใจจะได้ดูแลรุ้งเหมือนบุตรบุญธรรม ได้จัดแจงให้รุ้ง
ได้ไปพบคนใหญ่คนโต เพื่อจะได้ให้ความคุ้มครองหลานชาย รวมทั้งให้ไปพบ
คุณอุไรวรรณด้วย อุไรวรรณกับพี่ชายชื่อวีระพันธ์ ได้มาหารุ้ง 2 ครั้งแล้ว
อยากให้รุ้งไปหา รุ้งจึงนึกได้ว่าเป็นเพื่อนกัน ทั้งสองเป็นบุตรและบุตร
เจ้าพระยามหาเทวา อดีตเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม บ้านอยู่ศาลาแดง

แต่ก่อนที่รุ้งจะไปพบกับวีระพันธ์ และอุไรวรรณ ที่ศาลาแดง รุ้งกับ
ผ่องเพื่อนที่ออกจากคุกมาด้วยกัน ก็เขียนจดหมายเพื่อสมัครงาน รุ้งไม่ยอม
กลับไปรับราชการอีกตามคำชวนของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล แต่ต้องการจะ
หาเงินไว้เพื่อทำการวิจัยทางสมอง และเมื่อบริษัทสยามเครื่องเขียนได้ตอบ
รับจดหมายของผ่อง และอีกบริษัทนี้ได้ตอบรับรุ้ง ทั้งสองได้แลกเปลี่ยนกัน
เพราะรุ้งต้องการไปทำงานในบริษัทสยามเครื่องเขียน เพื่อเรียนรู้งานด้านนี้

เรื่องราวของรุ่งกับนายห้างบริษัทเครื่องเขียน ก็เป็นอีกตอนหนึ่งที่ยืดยาว เพื่อแสดง “ความซื่อบริสุทธิ์” ของนักอุดมคติเช่นรุ่ง เขาไม่เคยถามได้เลยว่า นายอาลาบัต นายห้างจะให้เงินเดือนเท่าไร และรุ่งต้องทำงานไปถึง 6 เดือนแล้วถึงได้เงินเดือน ซึ่งปรากฏว่า แยกหน้าเลือดพวกนี้ให้เพียงเดือนละ 30 บาท ซึ่งเท่าๆ กับที่น้ำสะอาดให้เป็น pocket money แก่หลานชายอยู่แล้ว

เรื่องราวของการทุจริตของเจ้าของซึ่งชื่อ ซัลวาล จึงได้กลายเป็นอีกบทหนึ่งของการวิเคราะห์ระบบนายทุนที่ทุจริต และเอาเปรียบชนชั้นกรรมกร ที่กลายเป็นเหตุปัจจัยของความเจริญเติบโตของลัทธิคอมมิวนิสต์ และเป็นอีกแง่คิดหนึ่งที่น่าไปสู่การเสนอแนวคิดของการจัดสังคมในอุดมคติ ซึ่งรุ่งจะนำเสนอในบทความของเขาต่อไป ตลอดจนการเขียนเรื่อง “The Sight of Future Siam”

แต่ก่อนจะนำไปถึงการลาออกของรุ่งจากบริษัทเครื่องเขียนใน 6 เดือนข้างหน้า รุ่งมักจะประสบกับเหตุการณ์ และความรักอีกเป็นครั้งที่ 2 ตามที่น้ำสะอาดบอกไว้ว่า วีระพันธ์ และอุไรวรรณ มาหาเขาขอให้รุ่งไปเยี่ยม รุ่งจึงจ้บรตารางไปศาลาแดงจากสามแยกถนนเยาวราช

การผจญภัยบนรถรางสายศาลาแดง ก็เป็นอีกฉากหนึ่งที่น่าสนุก แต่จะขอสรุปรวบยอดว่า รุ่งได้พบสตรีในฝันอีกครั้งหนึ่งบนรถรางสายนี้ และรุ่งอยากจะตามสตรีผู้นี้ไปให้ถึงบ้าน แต่ก็มีนัยหมายที่ไปพบกับเพื่อน คือ วีระพันธ์ ที่ศาลาแดง แต่ขณะที่เดินไปตามซอยเพื่อไปบ้านของเพื่อน รุ่งก็พบสตรีผู้นี้อีกโดยไม่รู้ว่สตรีผู้เลอโฉมนี้ก็คือน้องสาวของวีระพันธ์นั่นเอง

บิดาของวีระพันธ์และอุไรวรรณ คือท่านเจ้าคุณมหาเทวา อดีตเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม วีระพันธ์เป็นข้าราชการกำลังรุ่งเรือง และอยากให้รุ่งเข้ารับราชการเช่นตน แต่รุ่งต้องการทำงานเอกชน และไปสมัครงาน

ตามห้างต่างๆ ไว้ ส่วนอุไรวรรณ เป็นนักดนตรีชอบอ่านหนังสือและมีความ
ทะเยอทะยาน รุ่งและอุไรวรรณ พุดคุยกันถูกคอกันตั้งแต่ต้น การสนทนา
ระหว่างรุ่งกับวีระพันธ์และอุไรวรรณในเรื่องต่างๆ จึงเป็นแกนหลักของ
นวนิยาย ผู้ประพันธ์แสดงทัศนะทางการเมืองและสังคม ตลอดจน
อุดมการณ์ของตนผ่านการโต้แย้งระหว่างรุ่งกับอุไรวรรณและวีระพันธ์
เป็นหลัก

ขณะเดียวกันก็มีเรื่องของรุ่งกับบริษัท สยามเครื่องเขียนที่มีนายทุน
(แขก) หน้าเลือดเป็นเจ้าของและชูดรีดค่าแรงงานของพนักงานโดยเฉพาะ
ของรุ่งซึ่งเป็นพนักงานโต้ตอบ (เป็นภาษาไทย และติดต่อกับลูกค้าทั่ว
ประเทศ) แต่นายซัลวาล ก็กดราคาค่าจ้างให้เพียง 30 บาทต่อเดือน ซึ่งเท่ากับ
กับ pocket money ที่น้ำสะอาดของรุ่งได้ให้รุ่งอยู่แล้ว

เรื่องของนายทุน (แขก) หน้าเลือดก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งของการ
การอธิบายถึงระบบทุนนิยมผูกขาด และความเลวทรามของระบบนี้ ซึ่งทำให้
รุ่งคิดต่อไปถึงเรื่องการเมือง การปกครอง และเปิดโอกาสให้รุ่งได้วิเคราะห์
หลักของการปกครองตามแบบอย่างขององค์อินทรีย์ทั้งหลาย ที่มีแต่จะ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เคยขัดแย้งหรือทำลายกัน ทำไมจะจัดระเบียบของ
สังคมมนุษย์โดยใช้หลักชีววิทยาและจิตวิทยาไม่ได้ โดยเฉพาะหลักของ
อาจารย์วัตสัน และท่านนักปราชญ์ เอช จี เวลส์ ผู้ประพันธ์เรื่อง The Sci-
ence of Life และ The Work Wealth and Happiness of Mankind. ซึ่ง
ต้องการเห็นประเทศต่างๆ ทั่วโลกไม่ทำสงครามกัน แต่แบ่งงานกันทำตาม
ความถนัด เลิกใช้ทองคำเป็นมาตรฐาน แต่ควรใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็น
มาตรฐาน ตลอดจนการใช้คนให้เหมาะกับบุคลิกภาพและความสามารถของ
เขา แต่รัฐต้องประกันมิให้ใครอดตาย จัดสวัสดิการของรัฐให้ทั่วถึง

ต่อมาเมื่อรุ่งต้องลาออกจากบริษัท สยามเครื่องเขียน วีระพันธ์ได้

แนะนำให้รุ่งเขียนหนังสือส่งโรงพิมพ์ เพื่อหาเลี้ยงชีพ รุ่งจึงได้เขียนเรื่อง The Sight of Future Siam เป็นภาษาอังกฤษ และส่งให้บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ผดุงวิทยา ซึ่งมุ่งหมายจะส่งไปพิมพ์ต่างประเทศ เพราะหากพิมพ์ในประเทศเกรงว่ารัฐบาลจะเพ่งเล็ง ทาง บก.หนังสือพิมพ์ ได้สัญญาจะให้เงินค่าตอบแทนรุ่ง 10,000 บาท โดยทยอยให้เป็นรายเดือนๆ ละ 1,000 บาท ฐานะของรุ่งจึงเปลี่ยนจากความยากจนไปสู่ผู้มีฐานะดีชั่วข้ามคืน

ฐานะที่ดีขึ้นทางการเงินนี้ ทำให้รุ่งมั่นใจที่จะไปบอกความในใจให้แก่อุไรวรรณได้ทราบ อยากจะขอแต่งงาน แต่เมื่อทั้งสองพบกัน การกลับตาลปัตร อุไรวรรณปฏิเสธรุ่ง ด้วยเหตุผลที่ว่า ตอนที่รุ่งยังยากจนอยู่ อุไรวรรณก็ชอบรุ่ง ถ้ารุ่งขอแต่งงานช่วงนั้น อุไรวรรณคงจะยอม แต่ขณะนี้รุ่งร่ำรวยแล้ว อุไรวรรณไม่ต้องการแต่งงานกับคนรวย เพราะอุไรวรรณมีฐานะทางการเงินดีแล้ว แต่ต้องการเกียรติยศชื่อเสียง และจะได้จากมีสามีที่ยากจนแต่เป็นนักประพันธ์ ความคิดนี้ดูประหลาดสำหรับรุ่ง จึงเกิดการต่อว่าต่อขานกันและแตกหักในความสัมพันธ์

รุ่งจึงคิดจะหนีไปจากกรุงเทพฯ ไปอยู่อยุธยา ก็พอดีต่อมาอุไรวรรณก็มีหนังสือมาสารภาพความคิดที่ผิดของตัวเอง จึงพร้อมจะแต่งงานด้วย แต่รุ่งปฏิเสธ อย่างไรก็ตามวันรุ่งขึ้น รุ่งก็ถูกตำรวจจับข้อหาก่อการกบฏอีกเรื่องเมืองนิมิตร์จึงจบลงด้วยโศกนาฏกรรม ดังกล่าว

เสน่ห์ของเรื่องอยู่ที่การสนทนาถึงปรัชญาชีวิต สังคม และการเมืองและการใช้ภาษา ซึ่งผู้ประพันธ์มีพรสวรรค์อย่างมาก

โดยสรุป เมืองนิมิตร์ แม้ว่าจะได้ประพันธ์ไว้เกือบ 70 ปีมาแล้ว ก็ยังคงเป็นนวนิยายที่เป็นอมตะ ที่ผสมผสานระหว่างความรัก อุดมการณ์ หลักวิชา และสะท้อนภาพของการเมืองสมัยหลังจากปฏิวัติ 2475 ผู้สนใจประวัติศาสตร์การเมืองหรือสนใจแนวคิดเชิงอุดมการณ์ทางการเมือง

ตลอดจนนักเลงทางภาษาและวรรณคดีจะไม่มีวันผิดหวังกับนวนิยายเรื่องนี้ และคงจะได้ข้อคิดหลายประการ เพื่อเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ชีวิตของตนเอง

2. ความรักของวัลยา โดย เสนีย์ เสาวพงศ์

นวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่เป็นที่นิยมของคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวสมัยหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 คือ ความรักของวัลยา ซึ่งเสเนีย์ เสาวพงศ์ เป็นผู้ประพันธ์ แกนหลักของนวนิยายเรื่องนี้คือ อุดมการณ์ของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ที่มุ่งมั่นจะทำงานเพื่อสังคม ความรักดังกล่าวของวัลยาและเพื่อนชาย ซึ่งหล่อ่อนได้พบปะที่ปารีส ชื่อ ยง อยู่บางอย่าง จึงเป็นความรักที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ และความคิดคำนึงที่อยากจะไปทำงานในชนบทมากกว่าจะทำงานตามประเพณีนิยมของชนชั้นกลาง

เสน่ห์ของเรื่องอยู่ที่ฉากหรือบริบทของนวนิยายที่นครปารีส เป็น ศูนย์กลาง และตัวละครก็คือ เจ้าหน้าที่สถานทูตและนักศึกษาที่ปารีส เสนีย์ เสาวพงศ์ ผู้มีประสบการณ์ตรงในฐานะที่เคยทำงานที่สถานทูต กรุงปารีส จึงวาดภาพนครปารีสได้อย่างจับใจ สามารถดึงจิตวิญญาณของมหานครแห่งนี้ให้ปรากฏแก่สายตาของผู้อ่านได้อย่างเหมาะสมเจาะ

วัลยา เป็นนักประวัติศาสตร์ศิลป์ และเป็นนักดนตรีที่ได้ทุนรัฐบาล ไทยมาศึกษาอยู่ที่ปารีสสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผู้มีความนึกคิดที่มีอุดมการณ์ของการเสียสละเพื่อสังคม สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และปรัชญาการเมือง ขณะที่ เรวัตร์ ผู้มาติดพันวัลยามีพื้นฐานจากครอบครัวของ คนมั่งมี ศึกษาอยู่ที่อังกฤษ และข้ามมาแวะเยี่ยมวัลยาก่อนเดินทางกลับ กรุงเทพฯ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองก็ต้องล่มสลายเพราะต่างคนต่าง มีทัศนคติต่อชีวิตไม่เหมือนกัน

ผู้ประพันธ์ คงจะต้องการวาดภาพของสังคมสมัยนั้น โดยมีมหานคร

ปารีสและประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวปารีส เพื่อความเป็นอิสระภาพตลอดจนแนวโน้มของแนวคิดทางสังคมการเมือง และศิลปวัฒนธรรมของชาวฝรั่งเศสเป็นฉากพื้นฐาน ขณะที่นำเสนอแก่นแท้ของธรรมชาติของมนุษย์ในเรื่องความเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบ และความไม่จริงใจต่อกัน ผ่านตัวละครคือ ไพจิตร สามีมงเต็อนตา ผู้มีตำแหน่งเลขานุการเอกแห่งสถานทูตไทยในปารีส ไพจิตร แต่งงานกับเต็อนตาเพราะหวังพึ่งพิดาของเต็อนตา ซึ่งขณะนั้นมีอำนาจทางการเมือง แต่ต่อมาเมื่อท่านตกอำนาจ ไพจิตรก็หมางเมินเต็อนตา จนกระทั่งทั้งสองต้องหย่าขาดจากกัน

ส่วนวัลยา ต่อมาก็ได้พบกับชายหนุ่มจากชนชั้นกรรมาชีพ อยู่บางยาง อดีตกะลาสีเรือผู้ท่องโลก จากประเทศจนมาถึงปารีส อุดมการณ์ของยงกับวัลยา เผอิญมาตรงกัน ที่จะอุทิศชีวิตให้แก่สังคม และนิยายฉบับ “Pocket book” นี้ก็จบด้วยปณิธานของคนหนุ่มสาวที่จะทำงานเพื่อสังคมและมนุษยชาติ

เรื่องของวัลยา จึงเป็นการจุดประกายของความคิด ซึ่งผู้ประพันธ์ต่อมาได้เขียนเรื่อง “ปีศาจ” ซึ่งมีแก่นสาระต่อเนื่องจาก “ความรักของวัลยา” แต่เป็นเรื่องชายหนุ่มทนายความ ผู้ยินดีว่าความให้แก่ชานาผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบ และได้หลงรักธิดาของตระกูลขุนนางข้าราชการไทย ความขัดแย้งทางชนชั้นและการลงเอยด้วยอำนาจของความรักจึงเป็นท่วงทำนองของเรื่อง

3. กองทัพธรรม โดย สุชีพ ปุญญานุภาพ

หากเรื่อง เมืองนิมิต และ ความรักของวัลยา เป็นนวนิยายที่แฝงคิดทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมือง และดูจะเป็นเรื่องสมัยใหม่ เรื่อง “กองทัพธรรม” ซึ่ง สุชีพ ปุญญานุภาพ เป็นผู้ประพันธ์ เป็นนิยายที่นำเอา

ธรรมของศาสนาพุทธ มาเป็นแก่นสารของเรื่องการเมืองตลอดเรื่องเป็นครั้งแรกที่เคยเห็นมีการนำเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นแก่นของการเมือง ซึ่งในเรื่องเป็นการเมืองระหว่างแคว้นต่างๆ ในอินเดียสมัยพุทธกาล โดยมีตัวเอก คือ พระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้หนึ่งในเรื่อง และ สุระเสนะ บุตรของธนิยะ ก็เป็นตัวเอกสำคัญของฝ่ายฆราวาส ผู้ปกครองอโยธยา และใช้กุศโลบายของพุทธธรรมเพื่อปราบศัตรูของอโยธยา

ความสำคัญและเสน่ห์ของเรื่อง จึงอยู่ที่ผู้ประพันธ์สามารถนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์ใช้ในทางการเมืองได้อย่างเหมาะสมจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าหลักธรรมนั้น สามารถนำมาใช้ได้ผลจริง มิใช่เป็นเพียงคำสอนเชิงนามธรรม

นอกจากนั้น เสน่ห์ของเรื่องยังอยู่ที่ผู้ประพันธ์ได้พาให้ผู้อ่านได้ไปชมมหานครในยุคสมัยโบราณ ที่ชมพุทวิปรุ่งเรื่องด้วยอารยธรรมสมัยพุทธกาล ได้เห็นภูมิประเทศตั้งแต่แคว้นกาสี ที่มีเมืองพาราณสีเป็นศูนย์กลาง แคว้นมคธ ซึ่งมีกรุงราชคฤห์ เป็นศูนย์กลาง แคว้นวัชชี ซึ่งโด่งดังด้วยตำนานของกษัตริย์ลิจฉวี และแคว้นโกศล อยู่ทางเหนือ มีสาวตติเป็นราชธานี และที่เมืองสาวตตินี้แหละที่สมเด็จพระบรมศาสดาได้ทรงมาประทับอยู่ ณ เขตวนาราม พร้อมด้วยอัครสาวกเบื้องขวาของพระองค์ ได้แก่ พระสารีบุตร ซึ่งจะเป็นผู้แสดงธรรมโต้แย้งกับปริพาชिकासาว ผู้โด่งดังและทำทนายสมณชีพราหมณ์ทุกท่านที่ผ่านมายังแคว้นโกศล

สาวตติในสมัยนั้นคือ ศูนย์กลางของพุทธศาสนา ประชาชนเกือบทั้งล้นนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นศาสดาแห่งตน ประชาชนจึงเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดาแทบทุกเวลาเย็น รวมทั้งตัวเอกของเรื่องคือ ธนิยะ และสุระเสนะ บุตรชาย

ธนิยะ โดยแท้จริง คือผู้มีสิทธิจะได้ขึ้นครองราชแคว้นสุรเสนะแต่โดยที่เกิดความพยายามแย่งชิงบัลลังก์จากราชบุตรครองครอง ธนิยะผู้เจนจบศิลปะของการสงคราม แต่ไม่มีความมักใหญ่ใฝ่สูง จึงออกอุบายจับตัวพระอนุชา และเหล่าขุนนางที่คบคิดการกบฏ และสถาปนาพระอนุชาอีกองค์หนึ่งซึ่งมีคุณธรรมให้ขึ้นครองราชย์ ขณะที่เจ้าชายธนิยะเองได้สละราชสมบัติ และปลอมแปลงเป็นพ่อค้า นายกองเกวียน ทำมาค้าขายระหว่างมหานครในแคว้นแคว้นต่างๆ โดยปกปิดราชตระกูลของตน

จากการเดินทางโดยขบวนเกวียนจากนครหนึ่งไปอีกรนครหนึ่งทำให้ธนิยะได้ประสบเหตุการณ์ต่างๆ เช่น การปล้มสะดมภ์ จากหน่วยกองโจร ซึ่งด้วยความชำนาญการศึกสงครามของธนิยะ ทำให้เอาชนะหมู่โจรได้โดยไม่มีใครต้องเสียชีวิต ขณะเดียวกัน ธนิยะผู้เป็นบิดาก็ถือโอกาสสอนสั่งสอนสุรเสนะให้เข้าใจชีวิตและนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของชีวิตการเดินทางเพื่อค้าขายระหว่างแคว้นแคว้นต่างๆ ทางภาคเหนือของชมพูทวีป ดังกล่าว ทำให้สุรเสนะได้สัมผัสกับอารยธรรมและวัฒนธรรมของแคว้นแคว้นต่างๆ ได้รู้จักภูมิประเทศ และอุปนิสัยใจคอของผู้คนต่างแคว้น ตลอดจนการเมืองระหว่างแคว้น ซึ่งแคว้นวัชชีซึ่งติดกับแคว้นมคธนั้น มีความเป็นศัตรูกันและกลัวเกรงว่า มคธ จ้องจะทำร้ายวัชชี มหาเสนาบดีแห่งแคว้นวัชชีจึงพยายามหนักหนาที่จะได้สุรเสนะ บุตรชายธนิยะ ผู้เป็นมิตรสหายให้มาเป็นเสนาบดีของแคว้นวัชชี ด้วยหวังผลว่าธนิยะผู้มีอิทธิพลกับมคธจะช่วยบรรเทาความก้าวร้าวของมคธไปได้บ้าง แต่ในที่สุดวัชชีซึ่งเคยเข้มแข็งด้วยระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ก็แตกแยกจากภายในโดยอุบายของวิศวการพราหมณ์ที่มคธส่งเข้ามาแย่งให้ขุนนางวัชชีผิดพ้องหมองใจกัน

ส่วนธนิยะ และสุรเสนะ เมื่อเดินทางถึงอโยธยา ซึ่งเป็นแคว้นทางตอนใต้ของแคว้นโกศล ก็เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด กษัตริย์แห่งอโยธยา

สวรรคต ขาดรัชทายาท และมีกระบวนการแสวงหารัชทายาทโดยปล่อยราชรถ ซึ่งไม่มีสารถึ ให้วิ่งไปตามยถากรรม และราชรถดังกล่าวก็มาหยุดต่อหน้า สุรเสนาะถึง 2 ครั้งด้วยกัน ทำให้ชาวเมืองอโยธยาป้กใจยกราชบัลลังก์ให้ สุรเสนาะขึ้นครอง

ด้วยข้อแนะนำและคำสั่งสอนในการปกครองตามหลักธรรมของ พระพุทธศาสนา ซึ่ง ธนียะพระบิดา ได้เพียรอบรมสั่งสอนพระราชโอรส กษัตริย์หนุ่มผู้ทรงมีความกตัญญูต่อพระราชบิดา ต่อมาก็ได้ทรงมี พระราโชบายที่จะสร้างอโยธยามหานครให้รุ่งเรืองด้วยศิลปกรรม โบกสะบัด ไปด้วยธงชัยแห่งพระพุทธศาสนา ตลอดจนทำนุบำรุงการทำมาค้าขายและการเกษตรของประชาราษฎร์ ทำให้อโยธยากลับมารุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง และเป็นที่ยกย่องของทรราชย์ ที่สำคัญคือกษัตริย์แห่งแคว้นปัญจาละ ซึ่งอยู่ ทางภาคเหนือของอโยธยา

สงครามระหว่างปัญจาละและอโยธยาก็อุบัติขึ้น แต่ด้วยอุบายและ ยุทธศาสตร์การต่อสู้ที่แยบคายของสุรเสนาะ ทำให้ปัญจาละต้องล่าถอยและ พ่ายแพ้ในที่สุด เรื่องราวของสงครามและการอุบายของกษัตริย์หนุ่มสุรเสนาะ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องที่น่ารู้ น่าศึกษา เพราะเป็นการแสดงให้เห็นว่าธรรมะ สามารถชนะอธรรมได้ด้วยกลยุทธ์ที่แนบเนียน และต้องตามหลักรัฐศาสตร์ และการทูตระหว่างประเทศ ผู้ที่สนใจวิธีการแห่งสันติเพื่อนำหน้าการเมือง หากได้อ่านเรื่องราวตอนท้ายของนิยายเรื่อง “กองทัพธรรม” จะได้ทราบ ด้วยตนเองว่ามีศิลปะของการชนะศัตรูด้วยอุบายที่แยบยล แบบไม่ก่อให้เกิด การเสียเลือดเสียเนื้อ และหากสนใจใคร่เปรียบเทียบกับแม็กเคีย เวลลี เรื่อง “ผู้ปกครอง” (The Prince) ซึ่งเป็นต้นแบบของปรัชญาการเมืองตระกูล “สัจนิยม” (Realism) ที่ชาวตะวันตกชื่นชมหนักหนา และเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดสงครามในยุโรปตะวันตก นับครั้งไม่ถ้วน จนกระทั่งเกิดสงครามโลก

ขึ้น 2 ครั้ง และปรี่มจะเกิดสงครามนิวเคลียร์ใน ค.ศ.1963 หากมีการเปรียบเทียบวิถีของชาวตะวันตกกับวิถีของชาวพุทธ ซึ่ง “กองทัพอธรรม” ได้ประมวลไว้อย่างเป็นรูปธรรม ก็จะทำให้เห็นว่าวิถีแห่งพุทธธรรม ย่อมมีประสิทธิภาพมากกว่า ก่อให้เกิดผลดีและสันติสุขที่แท้จริงมากกว่าวิถีทางของอำนาจนิยมและวัตถุนิยม

ผู้คนส่วนมากมักคิดว่า วิถีทางของธรรมะเป็นวิถีทางของผู้แพ้และมีผู้มีใจปลาชิว จะถูกข่มเหงรังแกไม่มีที่สิ้นสุด หากลองได้สัมผัสกับหนังสือเรื่อง “กองทัพอธรรม” ของ สุชีพ ปุญญานุกภาพ จะตระหนักและเชื่อมั่นว่าวิถีทางแห่งพุทธ มิใช่วิถีทางของผู้ยอมแพ้ แต่เป็นวิถีของผู้เข้มแข็งที่มีสติปัญญา ความฉลาดหลักแหลม และความรู้ทางยุทธศาสตร์และการเมือง ที่จะเอาชนะคู่ต่อสู้ได้เสมอ เพราะหลักของธรรมมิได้สอนคนให้โง่เขลา และยินยอมสยบอยู่ภายใต้แอกที่ผู้ลู่แก่อำนาจจะมาเหยียบย่ำให้ แต่สอนให้ชนะศัตรูด้วยอุบายและการทำความดี คือมีทั้งอุบาย (สติปัญญาและความฉลาด) และความดีควบคู่กันไป จะเข้าใจวิถีทางนี้ได้ ควรจะได้อ่าน “กองทัพอธรรม” จึงจะเข้าใจแจ่มแจ้ง

บทที่ 8

กิจกรรมภาคปฏิบัติ

กระบวนการสร้างวัฒนธรรมการเมืองและบุคลิกภาพ ตามเป้าหมายของหลักสูตรธรรมาธิปไตย ดังที่ได้บรรยายมานี้ ได้กล่าวถึงมิติด้านทัศนคติ ระบบคุณค่า อุดมการณ์ และมิติด้านความรู้ ความคิดเป็นส่วนใหญ่ที่ยังไม่ได้กล่าวถึงให้ชัดเจน คือ **มิติด้านการปฏิบัติ** ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าสองมิติแรก แต่มีมิติด้านการปฏิบัติมีขอบเขตกว้างขวางและวิเคราะห์ค่อนข้างยาก แต่มีผลแน่นอนต่อบทเรียนของชีวิต

มิติด้านการปฏิบัติ ดังกล่าว แท้ที่จริงก็ต้องรวมถึง**สภาพแวดล้อมและบริบทของการปฏิบัติงาน** เช่น การลงพื้นที่ เช่น ชุมชน (สลัม หรือหมู่บ้านชนบทที่ห่างไกล หรือชุมชนตลาด) สภาพแวดล้อมและงานที่ปฏิบัติ รวมทั้งบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ย่อมมีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของนักศึกษาที่เข้าไปสัมผัสและปฏิบัติการในชุมชนนั้นๆ ฉะนั้นการวางแผนระหว่างทีมของนักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาจึงมีความสำคัญในเบื้องต้น การได้รับความร่วมมือจากประธานชุมชน หรือผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในเบื้องต้น ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในคลังข้อมูลของสถาบันการศึกษา (ของเรา) จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

ประการต่อไปที่ต้องพิจารณาคือ เป้าหมายของการเข้าไปในชุมชน ซึ่งมีความสำคัญมาก จะเข้าไปเพื่อให้บริการทั่วไปหรือเพื่อรับใช้ชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การบริการ

สาธารณสุข การบริการด้านอาชีพ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับทรัพยากร และความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของสถาบันการศึกษาและกลุ่มนักศึกษา การจัดกลุ่มนักศึกษาตามสายอาชีพหรือตามความสามารถเฉพาะทาง หรือ ผสมผสานหลายๆ อาชีพ ก็จะขึ้นอยู่กับเป้าหมายของโครงการที่นักศึกษาจะต้องวางแผนก่อนเข้าไปในชุมชน

สำหรับอาจารย์ผู้ควบคุมดูแล ก็จะต้องมีจุดประสงค์ หรือความคาดหวังบางประการ ซึ่งคุณจารย์อาจจะอภิปรายถกเถียงกันล่วงหน้า เช่น ความคาดหวังว่านักศึกษาจะเกิดความเข้าใจในปัญหาของชุมชนมากยิ่งขึ้น เข้าใจปัญหาของการอยู่ร่วมกันมากยิ่งขึ้น เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งมากระทบต่อระบบการเมืองการปกครอง ตลอดจนเข้าใจตนเองและข้อจำกัดของตนเอง

กิจกรรมภาคปฏิบัติย่อมมีมากกว่าการบริการชุมชน การจัดตั้งชมรมของนักศึกษาก็เป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติ อาจเรียกว่าปฏิบัติการแบบจำลอง เช่น การจัดชมรมโต้วาที ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ชมรมศาสนา ชมรมการละคร ชมรมดนตรี ชมรมการอ่าน ชมรมนักคิดเชิงปรัชญา

ชมรมดังกล่าว หนึ่งก็คือการจำลองชีวิตจริงมาไว้ในกิจการของชมรม เช่น ชมรมการโต้วาทีก็อาจจะเลียนแบบการโต้แย้งในรัฐสภา มีฝ่ายรัฐบาล/ฝ่ายค้าน ตั้งทีมศึกษาค้นคว้าประเด็นต่าง ๆ สมาชิกมีผู้ตั้งคำถาม (แทนประชาชน) และผู้ตอบคำถาม (แทนรัฐบาล) อาจให้มีการจัดตั้งพรรค (สมมุติ) และแข่งขันเลือกตั้ง ใครเป็นรัฐบาลหรือฝ่ายค้านโดยสมาชิกลงคะแนนก็คือนักศึกษาผู้มาลงทะเบียนล่วงหน้า

อาจจัดชมรมการอ่าน โดยแต่ละสัปดาห์ให้มีการเสนอหนังสือที่นักศึกษาได้อ่านมา และนำมาวิเคราะห์ อาจจัดให้มีการนำเสนอสัปดาห์ละ 6 คน (หรือตามแต่จะเหมาะสม) ให้ผู้ฟังให้คะแนน หรืออาจจะมีการเลือก

กรรมการให้คะแนน

นอกจากกิจกรรมด้านชมรมแล้ว การออกค่ายหรือการจัดทัศนศึกษาก็เป็นส่วนสำคัญของงานภาคปฏิบัติเช่นกัน การออกค่าย (ลูกเสือ) หรือเลียนแบบลูกเสือภายใต้กำกับของผู้ชำนาญการ ก็มีประโยชน์ต่อการทำงานเป็นทีมของนักศึกษา การจัดทัศนศึกษาไปดูงานศิลปะโบราณสถาน เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์ศิลป์ก็มีคุณค่าในตัว แต่จัดยากขึ้นและต้องการช่วงเวลา

โดยสรุปกิจกรรมของนักศึกษา ควรให้นักศึกษามีโอกาสได้เสนอและคิด ขณะที่อาจารย์ควรทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา

ประการสุดท้าย ควรคำนึงไว้ด้วยว่า การสร้างบุคลิกภาพ อุปนิสัย และระบบคุณค่า อุดมการณ์ ไม่ได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ต้องมีการวางแผนและยุทธศาสตร์การดำเนินงาน ต้องมีทั้งการสร้างบรรยากาศ เช่น ดนตรีดังที่ทางกองทัพมักใช้ Marching Band แต่เราอาจใช้ดนตรีอื่นๆ เช่น Classic เพื่อสร้างอารมณ์ฮึกเหิม หรือ อารมณ์สุนทรีย์ – สงบ เป็นหนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติ หรือ โลภียสุข ซึ่งเป็นธรรมดาสามัญที่จะได้รับรู้อยู่เสมอ เพลงพระคุณของคุณพ่อ (เทิดทูนในหลวง) เรื่องเกี่ยวกับคำสั่งสอนของพระองค์ท่าน ก็เหมาะที่จะนำมาเป็นแบ็คกราวด์

นอกจากดนตรี การจัดงานพิธีทางศาสนาและสังคม โดยให้มีสาระของวิชาและมิติทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนผสมก็มีความสำคัญ พิธีกรรมของชีวิตและสังคม ซึ่งบรรพบุรุษรู้จักกระทำกันมาเป็นร้อยๆ พันๆ ปี เพราะมีภูมิปัญญาชาวบ้านว่าสิ่งเหล่านี้ช่วยจรรโลงให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แต่ปัจจุบันเราได้ทอดทิ้งไปมาก เช่น วันพระ ซึ่งสมัยก่อนเราหยุดงานเพื่อไปทำบุญ แต่ปัจจุบันก็เลิกลืมนวนปฏิบัติ เพราะไปยึดวันเสาร์ – วันอาทิตย์ เป็นวันหยุดตามอย่างชาวตะวันตก การที่พ่อแม่ไม่พาลูกไปวัด

ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความเสื่อมคลายของสังคมพุทธ และไม่มีแนวปฏิบัติอื่นๆ มาแทนที่ สถานศึกษาไม่สามารถจะทำหน้าที่แทนครอบครัวได้ในหลายๆ มิติ ของกระบวนการสร้างวัฒนธรรมของชีวิต

ประการสุดท้าย เพื่อให้เกิดพลังในสังคม นักศึกษาควรจัดทีมวิเคราะห์ศึกษาบทบาทของครอบครัวในการสร้างวัฒนธรรมพลเมือง บทบาทของสื่อสารมวลชนทั้งด้านบวก ด้านลบ ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย และมีการจัดทีมไปเยี่ยมเยียนสำนักงานของสื่อสารมวลชนเหล่านั้น โครงการนี้จะมีความสำคัญมาก ต้องวางแผนให้ตีจะได้ประโยชน์หลายฝ่าย ทั้งตัวนักศึกษาทั้งโปรแกรมโทรทัศน์ของ RSU.TV

บทที่ 9

กระบวนการศึกษาอบรมในวัยเด็กและวัยรุ่น

มองโดยภาพรวมการสรรค์สร้างสังคมประชาธิปไตยหรือธรรมาธิปไตย เป็นวาระแห่งชาติในอันดับต้นๆ และการปฏิรูปเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตามที่สาธารณชนได้เพียรเสนอจะสำเร็จลงมิได้โดยปราศจากการปฏิรูประบบการเรียนรู้ และการเรียนการสอน ด้านสังคม และวัฒนธรรม เพื่อหล่อหลอมบุคลิกนิสัยตลอดจนความรู้ความเข้าใจ และความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีธรรมะเป็นต้นนำ

การปฏิรูประบบการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน จึงต้องเริ่มต้นที่อนุบาลศึกษา และประถมศึกษา จึงต้องมีทั้ง “pedagogy” ศาสตร์การสอนเด็กวัยอนุบาลและวัยรุ่น และ “Andragogy” ศาสตร์การสอนผู้ใหญ่ และเท่าที่ได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 8 เป็นการวางกรอบกว้างๆ สำหรับเด็กวัยรุ่น ระหว่างมัธยมศึกษาตอนปลาย กับปีที่ 1-2 ในระดับอุดมศึกษา จึงจำเป็นต้องมองภาพรวมตั้งแต่วัยอนุบาลจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ จึงจะครบวงจร

ดังคำกล่าวแต่โบราณ เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า เดอ ทอกเคอวิลล์ (De Tocqueville) นักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสผู้เรื่อรนามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้เขียนหนังสือคลาสสิกชื่อ “Democracy in America” ได้ตั้งข้อสังเกตอันแหลมคมไว้ว่า หากจะเข้าใจสังคมประชาธิปไตยอเมริกันในวันนี้ จะต้องหันไปดูสังคมอเมริกันในสมัยก่อร่างสร้างตัวในศตวรรษที่ 16

หรือหากจะเข้าใจผู้ใหญ่ในวันนี้ก็ต้องกลับไปดูอดีตที่ผ่านมาสมัยเขาผู้นั้น
ยังแบเบาะอยู่ในอ้อมกอดของมารดา เพราะเด็กในวันนี้ก็คือผู้ใหญ่ในวันหน้า
สอนเด็กให้ประพฤติอย่างไรในวันนี้เด็กผู้นั้นก็จะประพฤติเช่นนั้นในวันหน้า

ศาสตร์การสอนความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีธรรมะนำหน้าจึง
ต้องเริ่มต้นตั้งแต่เด็กอยู่ในครรภ์ของมารดา การให้ความสำคัญของระบบ
กระบวนการเลี้ยงดูเด็กในวัยทารก หรือตั้งแต่ยังแบเบาะจนกระทั่งเข้า
โรงเรียนประถมศึกษา หรืออายุถึง 8 ขวบ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สังคม และ
รัฐควรจะได้ช่วยกันพิจารณา

ประเด็นสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกนิสัยของความเป็น
ประชาธิปไตย ก็คือความมีระเบียบวินัยและเสรีภาพ สังคมประชาธิปไตย
และ/หรือธรรมาธิปไตยต้องการความสมดุลระหว่างวินัยและเสรีภาพ การ
มีเสรีภาพแบบสุดโต่งโดยขาดวินัยก็ไม่ใช่สิ่งที่พึงปรารถนา หรือตรงกันข้าม
การมีวินัยสุดโต่งโดยขาดซึ่งเสรีภาพก็มีใช้สภาพที่พึงปรารถนา จะหล่อหลอม
จิตใจของเด็กให้มีความสมดุลระหว่างคุณสมบัติที่ดูจะตรงกันข้ามนี้ จะมีวิธี
การอย่างไร ดูจะเป็นประเด็นที่เปิดกว้าง

อย่างไรก็ตาม ก็ควรตั้งเป็นข้อสังเกตไว้เป็นเบื้องต้นว่า ความมีวินัย
นั้น มักหมายถึง วินัยในความประพฤติ เช่น การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์
สุจริต (การไม่พูดเท็จ) ส่วน เสรีภาพ จะหมายถึง เสรีภาพในการคิดเห็นและ
ในจิตนาการ ตลอดจนเสรีภาพในการสร้างสรรค์ผลงานและการทำงาน หาก
เข้าใจในเรื่องเบื้องต้นเช่นนี้ การอบรม สั่งสอนก็จะไม่มีปัญหาข้อขัดแย้ง

ประเด็นสำคัญ ที่จะต้องคำนึงถึงก็คือ การสร้างและหล่อหลอม
อุปนิสัยใจคอ และจริยธรรม อาศัยการดำเนินการ 3 ลักษณะ ลักษณะแรก
คือ กรอบของการประพฤติปฏิบัติ หรือ กรอบของการดำเนินชีวิต อาจจะ
เรียกง่าย ๆ ว่า “ความประพฤติ” ลักษณะที่สอง ก็คือ การกระตุ้นอารมณ์

ความรู้สึกให้อยากจะทำความดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจ และ ลักษณะที่สาม ก็คือ กระบวนการสร้างความรู้สึกความเข้าใจและเหตุผลของการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม ตามกฎแห่งกรรมที่ว่า การทำความดี ย่อมส่งผลต่อความสำเร็จในชีวิต หรือที่ชาวอังกฤษมักจะมีคำพังเพยที่ว่า “Honesty is the best policy” ซึ่งสมัยที่พวกเราอยู่ในวัยเด็กก็ได้ท่องประโยคนี้กันอย่างขึ้นใจ จะขอขยายความเล็กน้อยทั้ง 3 ประการ

1. **มิติแรกของยุทธศาสตร์การอบรมบ่มนิสัย** หลักสำคัญของจิตวิทยาทางสังคม (Social Psychology) ก็คือ การสร้างกรอบของการดำเนินชีวิต เพื่อประคับประคองให้มนุษย์ตั้งแต่คลอดจากครรภ์มารดา จนกระทั่งเติบโตใหญ่ และเป็นผู้ครองเรือนต่อไป ภาษาอังกฤษเรียกว่า “Social Formations” ซึ่งอาจมีหลายลักษณะเริ่มตั้งแต่การกินอยู่หลับนอนจะต้องมีระบบระเบียบให้เกิดสภาวะความแน่นอน ที่เรียกว่ากิจวัตรประจำวัน (Routinization) เริ่มตั้งแต่การเข้านอน ตื่นนอน ตรงเวลา การรับประทานอาหารตรงเวลา ร่วมกันทั้งครอบครัว เพื่อเน้นมิติทางสังคมของความเป็นมนุษย์

ผู้เขียนมีความรู้สึกประทับใจการฝึกอุปนิสัย “ขับถ่าย” (toilette training) ของครอบครัวอังกฤษ สมัยที่ผู้เขียนเคยไปเรียนหนังสือที่อังกฤษ สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คุณแม่ที่เลี้ยงดูเด็กทารกจะดำเนินการป้อนนม และฝึกให้เด็กขับถ่ายตรงตามเวลา ตามที่คู่มือการเลี้ยงดูทารกได้แนะนำไว้ตลอดจนพาเข้าสู่การหลับนอนตรงตามกำหนดทุกๆ วัน ผลลัพธ์ตามที่คุณเขียนจินตนาการ ก็คือ อุปนิสัยของเด็กที่ตรงต่อเวลาและรักษาความสะอาดทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การฝึกอุปนิสัยพื้นฐานน่าจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานด้านความมีระเบียบวินัยในชีวิตของชาวอังกฤษ อีกทั้งความสามารถที่จะพึ่งพาตนเอง มากกว่าจะคิดพึ่งพาผู้อื่น

สำหรับทารกและเด็กไทย ตามที่เห็นประจักษ์กันทั่วเมือง กระบวนการป้อนอาหารเด็กเป็นกระบวนการที่ยืดเยื้ออย่างเหลือเชื่อ และสร้างอุปนิสัย “ตามใจตนเอง” ของเด็ก เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ชาวไทยจึงมีอุปนิสัยทั้งแบบ “โตไม่เป็น” (ยังพึ่งพาพ่อแม่) ขณะเดียวกันก็มีเสรีภาพของการดำเนินชีวิตตามสุภาชิต “ทำได้ตามใจคือไทยแท้”

เสรีภาพนั้นแน่นอนสำคัญสำหรับระบอบประชาธิปไตย แต่เสรีภาพโดยขาดวินัย ก็ปรากฏผลอย่างที่เราเห็นกันทุกวันนี้ เมื่อนักการเมืองปกครองบ้านเมืองผิดพลาด ก็ยังไม่รับผิดชอบ อีกทั้งสื่อมวลชนก็ไม่ทำหน้าที่เป็น มโนธรรมสำนึก ให้แก่นักการเมืองเท่าที่ควร

การสร้างกรอบจริยธรรมของการดำเนินชีวิต จะต้องทำต่อเนื่องตลอดไป ทั้งในระดับอนุบาลศึกษา ประถมศึกษา อุดมศึกษา และในวัยผู้ใหญ่ คงไม่ต้องขยายความมากนัก แต่ได้โปรดให้ความสำคัญกับสิ่งที่คุณครูกำลังทำอยู่ทุกวี่ทุกวัน ตั้งแต่การเข้าแถว ร้องเพลงชาติ การสวดมนต์ตอนเช้า การท่องอาขยานตอนเย็น การฝึกให้เด็กรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน เด็กนักเรียนประถมที่ญี่ปุ่น เท่าที่เคยได้สัมผัสมาบ้าง มักจะฝึกให้เด็กเข้าคิวไปรับกล่องอาหารกลางวัน และกลับมารับประทานในห้องเรียนของตน ขณะเดียวกันก็เพียรพยายามฝึกให้เยาวชนญี่ปุ่นทำงานเป็นทีม แม้แต่เรื่องเล็กน้อยๆ เช่น การจัดโต๊ะเรียน ก็ยังกำหนดให้โต๊ะนักเรียนประถมเป็นโต๊ะยาวขนาดนั่งได้ 5-6 คน ถามว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น คำตอบของเขาก็คือเพื่อว่าจะฝึกให้เด็กต้องพึ่งพากัน ต้องทำงานเป็นทีม เวลาจะยกโต๊ะต้องช่วยกัน เพราะยกคนเดียวไม่ได้ เป็นต้น

สถาบันทางสังคม-และศาสนา ก็คือตัวอย่างที่สำคัญของ Social Formations โครงสร้างทางสังคมที่สังคมสร้างไว้ให้เป็นกรอบของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม เช่น การไปโบสถ์วันอาทิตย์ของชาวคริสต์ การไปทำบุญ

วันพระของชาวไทยพุทธ การไปสวดขอพรพระอัลเลาะห์ในมัสยิดตามเวลาที่กำหนด ตลอดจนการจัดงานฉลองวันสำคัญของชาติ และศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันรัฐธรรมนูญ วันฉัตรมงคล วันสำคัญเหล่านี้ต้องถือว่าเป็นโอกาสของการตอกย้ำความเป็นไทย ความเสียสละ ความสำคัญของการอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมพุทธ สังคมอิสลาม และสังคมไทย เหมือนที่ชาวอเมริกันก็ให้ความสำคัญแก่การฉลองวันชาติของเขาคือวันที่ 4 กรกฎาคม และฝรั่งเศสก็ฉลองวันที่ 14 กรกฎาคม ไทยเราไม่มีวันชาติแบบเดียวกับเขา ยกเว้นวันรัฐธรรมนูญ 24 มิถุนายน และวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ และศาสนาพุทธ ซึ่งเราจะต้องให้ความสำคัญในการสร้าง ตอกย้ำ ความเป็นชาติ และผลประโยชน์สาธารณะและความเสียสละของบรรพบุรุษไทย รวมทั้งผู้นำทางการเมืองและสังคม ที่ได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติในปัจจุบัน

ประเด็นที่ควรเป็นจุดเน้นของการอบรมบ่มนิสัย

เมื่อได้พิจารณาเรื่อง กรอบของการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นจากวันสำคัญทางศาสนาและวันชาติ หรือนัยหนึ่ง สภาพแวดล้อมทางสังคมและครอบครัวของผู้เรียนแล้ว ประเด็นที่จะต้องเป็นจุดเน้นด้านการอบรมและหล่อหลอมจิตใจและอุปนิสัยของเด็กและเยาวชน จึงควรได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง

โดยประการแรก การฝึกให้เด็กทารกรู้จัก**ระงับอารมณ์โทสะ** และ ความอยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดเป็นประเด็นสำคัญที่คุณพ่อ คุณแม่ และคุณครูไม่ควรละเลย กระบวนการนี้เป็นกระบวนการฝึกให้เด็กทารกรู้จักยับยั้งสัญชาตญาณดิบดั้งเดิมของมนุษย์ และจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโต มีความสมดุลทางอารมณ์ การแสดงอารมณ์โกรธแบบสุดโต่งที่ฝรั่งเรียกว่า

“Tantrum” (บางทีก็นอนดิ้นกลางถนน เพื่อประท้วงพ่อแม่ หรือต้องการจะได้ในสิ่งที่ไม่ควรจะได้) เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหา ซึ่งผู้ดูแลเลี้ยงดูเด็กต้องหาทางช่วยให้เด็กสงบโทสะเช่นนี้ไว้ให้ได้ โดยวิธีใดก็ได้แล้วแต่

ประการต่อไปก็คือ ฝึกให้เด็กรู้จักแบ่งปันขนมและของเล่นกับเพื่อนๆ น่าจะฝึกอุปนิสัยความรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งจะเป็นรากฐานของอุปนิสัยของความเป็นนักประชาธิปไตย ที่ไม่รวบอำนาจมาไว้ให้แก่ตนคนเดียว

การฝึกให้เด็กเล่นกับเพื่อน ๆ เข้ากลุ่มได้ เล่นเกมสัปดาห์ดึกติกา หากทำเป็นนิสัยก็จะเป็นการฝึกฝนทักษะขั้นต้นของการเป็นผู้นำ-ผู้ตามที่ดี และเป็นนิสัยที่จำเป็นพื้นฐานของวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

การสร้างอุปนิสัยที่รักความสะอาดและซื่อตรง มีวินัยต่อตนเอง เช่น การรักษาเวลา มาตรงเวลา ทำงานตรงเวลา ซึ่งคุณครูต้องทั้งสอนและจัดกิจกรรม ตารางเวลาของการดำเนินงานที่สถานศึกษา จึงมีความสำคัญ

การมีเวลาเป็นของเราเอง ที่จะใช้ไปในการอ่าน หรือแสวงหาความรู้ตามความถนัดและความสนใจของตนเอง หรือการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งประเสริฐ แต่ควรจะเป็นเวลาที่นอกเหนือจากที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ ซึ่งบุคคล เช่น ไลน์สไตน์ จะใช้เวลานอกเวลาเรียนสำหรับค้นคว้าประเด็นปัญหา ซึ่งหนุ่มน้อยไลน์สไตน์ สนใจอย่างแท้จริง นั่นเป็นสิ่งที่ประเสริฐ และสถานศึกษาควรจะจัดเวลาสำหรับแสวงหาความรู้หรือแสวงหาตนเองในแต่ละวันให้นักเรียนเพื่อเข้าห้องสมุดได้เป็นเวลานานๆ ตั้งแต่ 2 ชั่วโมงขึ้นไป แต่ทั้งหมดทั้งปวงต้องระลึกไว้เสมอว่า ระบบการศึกษามีไว้เพื่อสอนคนในสังคมให้รู้จักเข้าสมาคมทำงานร่วมกันได้ คิดร่วมกันได้ ขณะเดียวกันก็ยังคงดำรงรักษาความเป็นตัวของตัวเองไว้ด้วย การจัดตารางเวลาจึงต้องคำนึงถึงสองมิติดังกล่าว

ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ลืมว่า มนุษย์ในสังคมประชาธิปไตยต้องมีวินัย ตรงต่อเวลา มีเมตตาธรรม และแบ่งปันสิ่งของให้แก่เพื่อนๆ ตลอดจนรักษา กติกาของกลุ่มและสังคม ขณะเดียวกันก็มีเสรีภาพที่จะคิดสร้างสรรค์และ แสดงออกในขอบเขตของสังคมนั้นๆ นัยหนึ่งดังที่กล่าวมาแล้ว มีวินัย ในความประพฤติ แต่มีเสรีภาพในความคิดเห็นและการดำเนินชีวิต ซึ่งไม่ขัด ต่อศีลธรรมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย

ฉะนั้นการส่งเสริมให้เด็กแสวงหาความรู้ตามความอยากรู้อยากเห็น ของเขาจึงเป็นอุดมการณ์ของระบบการศึกษา การส่งเสริมให้เด็กได้อ่าน หนังสือทุกๆ ประเภทที่เหมาะสมกับวัยของเขาจึงเป็นสิ่งสำคัญ

2. มิติของการสร้างแรงบันดาลใจ

การหล่อหลอมอุปนิสัย จะเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ต้องอาศัยแรงกระตุ้น และแรงบันดาลใจ ยุทธศาสตร์หลักก็คือ การส่งเสริมกิจกรรมภาคปฏิบัติ เปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงความสามารถ ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมการ อ่านหนังสือนอกเวลา จะต้องคำนึงถึงคุณค่าของหนังสือที่จะมีต่อการหล่อหลอม **ความประพฤติและความคิดที่ดีงามและสร้างสรรค์** เช่น หนังสือนิทาน อีสป ซึ่งแทบทุกประเทศในโลกจะมีหนังสือเล่มนี้ ในระดับโรงเรียนประถมศึกษา หนังสือเทพนิยายที่ปลูกฝังทัศนคติที่ดีมีจริยธรรม หรือหนังสือประเภท การผจญภัยเพื่อส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เช่น โรบินสัน ครูโซ เกาะมหาสมบัติ นิทานที่มาร์ค ทเวน (Mark Twain) แต่งสำหรับเด็กอเมริกัน เช่น เรื่องทอม ซอเยอร์ (Tom Sawyer) รวมเกียรติ (สำหรับเด็ก) มหาชนก (ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงพระราชนิพนธ์) กามนิธ -วาสิฏฐี และ กองทัพธรรม สำหรับเด็กวัยรุ่นและนวนิยายของดอกไม้สด และของเสนีย์ เสาวพงศ์ เช่น ความรักของวัลยา ปีศาจ และคนดีศรีอยุธยา เป็นต้น

3. มิติประการที่สาม ในการสร้างมโนธรรมสำนึก ต้องคำนึงถึงมิติทางปัญญาและการใช้เหตุผล

ในการสร้างมโนธรรมสำนึก หรือจิตสำนึก หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีนั้น นอกจากการวางกรอบการดำเนินชีวิตและการสร้างแรงบันดาลใจให้อยากทำความดีแล้ว ซึ่งก็ต้องฟังกระบวนการทางปัญญา กระบวนการของเหตุผล พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์จึงต้องเพียรพยายามชี้แจงให้เด็กได้รับทราบ และตระหนักว่าทำไมจึงต้องประพฤติตนให้เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว และเอาแต่ใจตนเอง ทำไมต้องซื่อตรง ซื่อสัตย์ ทำไมจึงต้องไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ มีเหตุผลอย่างไร ตามหลักทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรืออยากให้ผู้อื่นทำกับเราอย่างไร ก็จงทำอย่างนั้นแก่เขา สุภาชิตอังกฤษจึงมี เช่น “Honesty is the best policy” “การยึดแนวทางของความซื่อสัตย์เป็นนโยบายที่ดีที่สุด” คุณครูและพ่อแม่ ผู้ปกครองต้องชี้แจงแสดงเหตุผลและยกตัวอย่างให้กุลบุตร กุลธิดา ได้เข้าใจเหตุผลของการประพฤติดี ประพฤติชอบ เช่น ศีลห้า ไม้ตีมือของมินเมา ไม้ลักทรัพย์ เป็นต้น

สามมิติหลักของวัฒนธรรมการเมือง

การสร้างอุปนิสัยเป็นส่วนสำคัญของการสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมประชาธิปไตย นั้น ก็ประกอบด้วย 3 มิติ มิติทางด้านปัญญา ความนึกคิด ความรู้ ความเข้าใจ ที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองและระบอบประชาธิปไตย มิติที่ 2 ก็คือเรื่องระบบคุณค่าและอุดมการณ์ทางการเมือง อุดมการณ์แห่งชาติ และมิติที่ 3 ก็คือ เรื่องการประพฤติ ปฏิบัติ เช่น การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง 3 มิตินี้จะต้องครบในการที่จะฝึกอบรมเยาวชนของเราให้มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สำหรับการวางพื้นฐานด้านอุดมการณ์ ระบบคุณค่า ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติ

ได้พูดมาเป็นส่วนหนึ่ง สำหรับเยาวชนตั้งแต่วัยรุ่นจนไปถึงวัยรุ่นมาบ้างแล้ว แต่ยังไม่สมบูรณ์แบบ โดยเฉพาะสำหรับวัยรุ่น ในเรื่องของภาคปฏิบัติที่จะต้องมีกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนต่างๆ ตลอดจนระบบคุณค่าที่จะสัมพันธ์กับระบบการปกครองโดยตรง ซึ่งเรื่องระบบคุณค่า หรืออุดมการณ์เหล่านี้ เช่น เรื่องความเสียสละ ความมีจิตสาธารณะ ความกล้าหาญทางด้านการเมือง ซึ่งได้กล่าวไว้พอสมควรแล้วในบทที่ 2 ในตอนต้นนั้น ก็เป็นส่วนสำคัญที่ต้องนำมาสอนอีกครั้งหนึ่งในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลาย ส่วนมิติด้านความรู้ ด้านปัญญา ความนึกคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองการปกครอง อันนี้เป็นส่วนสำคัญของการเรียนรู้ในระดับมัธยม โดยเฉพาะมัธยมต้นและมัธยมปลาย มัธยมต้นก็ในระดับมัธยมที่ 3 และมัธยมปลายก็ประมาณมัธยมปีที่ 4 ปีที่ 5 ฉะนั้นต้องนำเอาคอนเซ็ปต์ หรือแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อระบอบประชาธิปไตยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงสร้างของการเมืองในระบบนี้เข้ามาสอน ตลอดจนจุดอ่อนจุดแข็งของระบบการเมืองระบอบต่างๆ โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องการการวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ที่ต้องกล่าวเพิ่มเติมก็คือว่าในการสอนภาคความรู้โดยตรงให้แก่วัยรุ่นดังที่สอนกันอยู่ในวิชาพลเมืองและศีลธรรมนั้น อาจจะเป็นการสอนที่ค่อนข้างจะแห้งแล้ง และอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร โดยเฉพาะชื่อหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมก็เป็นชื่อที่ไม่ค่อยดึงดูดความสนใจนัก เพราะคำว่าหน้าที่ ซึ่งความจริงควรจะเป็นสิ่งที่ประเสริฐ แต่ว่าตามประสบการณ์ของนักเรียนตลอดระยะเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมาดูเหมือนเป็นสิ่งที่น่าเบื่อ ตลอดจนเรื่องหลักการประชาธิปไตยที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญก็เป็นสิ่งที่สอนกันเหมือนกับให้ท่องจำเสียมากกว่าเป็นความเข้าใจ ซึ่งแน่นอนอยู่แล้ว

ที่ครูคงพยายามสอนให้เกิดความเข้าใจ แต่ในที่สุดก็นำไปสู่การท่องจำ และนำเอาไปตอบตามตำรา อันที่จริงแล้วควรจะปรับวิชาเหล่านี้ให้เป็นวิชาที่น่าสนใจยิ่งกว่านี้ เช่น เป็นวิชาวัฒนธรรมพลเมือง หรือเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมืองตามแนวทางของประชาธิปไตย เป็นต้น หรือการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม การกำหนดชื่อเหล่านี้ก็อาจจะมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการปรับวิธีการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะได้ให้ความสำคัญกับมิติวัฒนธรรมการเมือง มิติทางด้านความนึกคิด ความเข้าใจ และทัศนคติ อุดมการณ์ และภาคปฏิบัติการมีส่วนร่วมต่างๆ นอกจากนั้นการสอนวิชาเหล่านี้ อย่างที่กล่าวไว้แล้วว่าการสร้างความเป็นพลเมืองนั้นเกี่ยวข้องกับหลายวิชา ตลอดจนเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตในโรงเรียน ในสถานศึกษา ฉะนั้นทุกวิชาจะเกี่ยวข้องทั้งนั้น โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย ซึ่งภาษาไทยนั้นก็ต้องสอนในเรื่องของการให้เหตุผล การเขียนเรียงความที่แสดงความคิดเห็นที่มีตรรกะ ตลอดจนประเด็นต่างๆ ที่เป็นที่น่าสนใจของสังคมในแต่ละยุคสมัย วิชาภาษาไทยเป็นวิชาที่จะต่อยอดในเรื่องความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ ความคิดต่างๆ ตลอดจนวรรณคดี ซึ่งมีต่างๆ นานา ซึ่งถ้าหากเป็นวรรณคดีของฝรั่ง ซึ่งมีธมปลายมักจะสอนวรรณคดีของเซ็คสเปียร์บางส่วน ซึ่งก็มีความแตกต่างจากวรรณคดีไทย ในแง่ที่วรรณคดีฝรั่งนั้น จะมีองค์ประกอบของความคิดทางการเมืองเข้ามาแทรก และชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อน จุดแข็ง คุณค่าของแนวคิดทางการเมืองอย่างไร เช่น เรื่องที่เซ็คสเปียร์ได้แต่งไว้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพระเจ้าเฮนรี่ที่ 4 หรือแม็คเมธ และแฮมเลท หรือจูเลียต ซีซาร์ ดังนี้ โรงเรียนของประเทศอังกฤษหรือประเทศในสหรัฐอเมริกา ก็มักจะนำวรรณคดีเหล่านี้มาสอนให้นักเรียนของเขาได้ตระหนักถึงเรื่องของประเด็นปัญหาของการเมืองและจริยธรรม แต่ของไทยเรานั้น วรรณคดี

เราอาจจะไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมือง มักจะมุ่งตรงไปเรื่องของสุนทรียภาพหรือเรื่องของความเป็นมนุษย์ ความรัก ความเกลียดชัง ประเด็นต่างๆ ในสังคม ยกเว้นเรื่องของการเมือง ซึ่งคงจะต้องขยายความ หรือขอบเขตของการอ่านวรรณคดีของเราให้กว้างขวางยิ่งขึ้น รวมไปถึงเรื่องของวรรณคดีในต่างประเทศที่มีข้อคิดที่ดีทางการเมือง ฉะนั้นการเรียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงมีความสำคัญในแง่การสร้างจิตสำนึก หรืออุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนวิชาอื่นๆ ที่สำคัญคือ วิชาประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และวิชาสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

สำหรับวัฒนธรรมพลเมืองนั้น อันที่จริงคอนเซ็ปต์พื้นฐานของการเมืองมีมากมาย เท่าที่กล่าวไว้ในบทที่ 2-3-4-5 นั้นก็เป็นตัวอย่าง ฉะนั้นสำหรับเด็กมัธยมของเรา โดยเฉพาะมัธยมต้นนั้นก็อาจจะต้องพยายามชักนำเอาคอนเซ็ปต์หรือความคิดพื้นฐานง่ายๆ แต่เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือเป็นพื้นฐานทางการเมืองให้นักเรียนได้อภิปรายซักถามโต้แย้งกัน เช่นเรื่องของคอนเซ็ปต์ หรือแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ตลอดจนเรื่องของการมีระเบียบวินัย ให้นักศึกษาได้โต้แย้งกันว่าอะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือขอบเขต ความหมายของแนวคิดเหล่านี้ รวมทั้งเรื่องของอำนาจและการใช้อำนาจ ที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม และการใช้อำนาจที่เรียกว่า **Legitimacy** อำนาจที่ชอบธรรม อำนาจตามหลักของกฎหมาย อำนาจที่ได้รับการยอมรับ แตกต่างจากอำนาจดิบ อำนาจเถื่อนอย่างไร เรื่องนี้สำคัญมาก เพราะจะทำให้เด็กเข้าใจพื้นฐานของระบบนิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย ฉะนั้นการสอนรัฐธรรมนูญจึงต้องเริ่มด้วยคอนเซ็ปต์พื้นฐานเหล่านี้ ตลอดจนขยายความไปถึงเรื่องความสำคัญ จุดอ่อน จุดแข็งของเสรีภาพ และเกี่ยวข้องกับเรื่องของจริยธรรมและศาสนา ดังคำกล่าวที่ว่า ยิ่งประเทศมีเสรีภาพหรือเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งจำเป็นจะต้องมีศาสนามากขึ้นเท่านั้น

เป็นคำกล่าวของนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงในศตวรรษที่ 19 ที่เขียนเกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในอเมริกา ชื่อว่าทอคเคอร์ริล เป็นนักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส หนังสือ Democracy in America ของท่าน กลายเป็นหนังสือที่มหาวิทยาลัยในสหรัฐต้องมอบให้นักศึกษาได้ไปอ่าน

สำหรับชาวพุทธหรือไทยมุสลิมที่อยู่ในประเทศไทยนั้นสามารถที่จะเน้นประเด็นสำคัญของศาสนาพุทธที่สร้างสันติภาพในสังคมของอาณาจักรสยามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาททางศาสนาพุทธที่เชื่อมโยงให้คนไทยอยู่ด้วยกันอย่างสันติ และมีความเป็นปึกแผ่น มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของชาวพุทธ บรรยากาศและอารมณ์ของศาสนาพุทธที่เน้นเรื่องของสันติภาพตลอดจนเปิดแนวทัศนคติที่เปิดกว้าง ไม่มีบทบาทที่จะก้าวร้าวหรือกระทบกระทั่งกันกับศาสนาอื่นๆ เคารพต่อความคิดเห็นที่แตกต่างเป็นแนวทางของวิทยาศาสตร์นั้น ทำให้สังคมชาวพุทธนั้นเป็นสังคมที่เป็นแกนหลักสำคัญ ทำให้สังคมไทยยังมีศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ หรือศาสนาอิสลาม ที่เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทยก็อยู่ด้วยความสงบในบรรยากาศวัฒนธรรมชาวพุทธมาแต่โบราณ ตรงนี้คือจุดเด่นของสังคมไทย ซึ่งควรจะต้องให้นักศึกษาได้ทราบเป็นสำคัญ ว่าศาสนาพุทธมีบทบาทอย่างไร ที่ทำให้การปกครองประเทศไทยมีความแตกต่าง หรือมีวัฒนธรรมการเมืองที่ค่อนข้างแตกต่างจากศาสนาจากประเทศในยุโรป เราจึงสามารถแก้ไขปัญหาวิกฤติด้วยสันติวิธี ซึ่งสร้างความประหลาดใจแก่ชาวต่างประเทศได้ไม่น้อย โดยเฉพาะในวิกฤติที่เพิ่งผ่านมาไม่กี่เดือนนี้ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ที่เกิดการรัฐประหาร และการหยุดยั้งสงครามกลางเมืองที่ทำท่าจะปะทุขึ้นมาในไม่ช้า ถ้าหากไม่มีการยึดอำนาจของคณะนายทหาร นำโดยพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นี่คือนี่สิ่งมหัศจรรย์ซึ่งชาวต่างประเทศไม่เข้าใจ การยึดอำนาจ สำหรับคนไทยแล้วจึงมิใช่การล้มล้างประชาธิปไตย แต่ว่าคนไทย

ส่วนใหญ่หรือส่วนสำคัญนั้นถือว่าเป็นการหยุดยั้งระบอบการปกครองที่อาจ จะเรียกว่าคณาธิปไตยหรือระบอบการปกครองที่ธุรกิจการเมืองที่นายทุน สามารถเป็นใหญ่ ฉะนั้นมิติของการสร้างปัญญา การสร้างความรู้ความเข้าใจ ทางการเมืองจึงมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับมัธยมต้นที่เราพยายามเอาคอนเซ็ปต์ พื้นฐานของการเมืองมาเริ่มต้นสอนก่อน จนกระทั่งถึง ม.ปลาย ก็อาจจะ ขยายความไปถึงเรื่องหลักสำคัญของรัฐธรรมนูญ หลักสำคัญของการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ทางการเมือง หรือลัทธิ การเมืองต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ทุกคนจึงได้ นำเอาหลักของศาสนาพุทธมาเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดทางการเมืองด้วย เช่นกัน สำหรับระดับอุดมศึกษานั้นได้พูดไว้อยู่แล้วตั้งแต่ในบทต่างๆ ในตอนต้น จึงไม่ขอกกล่าวถึงในบทสุดท้ายนี้

ระบบคุณค่าและอุดมการณ์ทางการเมือง-มิติที่ 2

ประการต่อไปก็คือในการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตย หรือธรรมาธิปไตย หรือประชาธิปไตยที่มีธรรมะเป็นธงนำ เราจำเป็นที่จะต้องเน้นมิติของระบบคุณค่า ระบบค่านิยม และอุดมการณ์ที่ จะต้องต่อต้านระบบทุนจริตคอร์รัปชั่น ต่อต้านเรื่องการคดโกง หรือประพฤติ ปฏิบัติที่ทำลายทรัพย์สินสมบัติหรือประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ เช่น นโยบายประชานิยม ซึ่งอาจจะดึงให้คนส่วนหนึ่งในชนบท หรือในเมือง เข้ามาเป็นคะแนนเสียง แต่ในขณะที่เดียวกันนโยบายนั้นก็มีส่วนสำคัญที่จะ ทำลายผลประโยชน์ของคนทั้งประเทศ อย่างเช่น นโยบายเรื่องการจำหน่ายข้าว ที่ผ่านมา ด้วยการสูญเสียเงินจำนวนมหาศาล ฉะนั้นมิติทางลบของ ประชาธิปไตยแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่เยาวชนควรตระหนักให้มากยิ่งขึ้น ฉะนั้น การจะสอนเรื่องของคุณธรรมทางการเมืองจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของ วัฒนธรรมการเมืองที่เราจะต้องตอกย้ำในอนาคตต่อไป การนำหลักของ

ธรรมะมาใช้ในทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่จะทำได้อย่างไร หากความประพฤติของคน หรืออุดมการณ์ของคนไม่เปลี่ยนแปลง คนไทยยังคงเห็นแก่ตัว ยังคงติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์ เห็นเงินเป็นใหญ่ การซื้อเสียงก็เป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายขึ้น ก็อาจจำเป็นต้องมีทั้งกฎหมายมาบังคับใช้ ขณะเดียวกัน มโนธรรมสำนึกเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้ามีมโนธรรมสำนึกแล้ว แม้จะไม่มีกฎหมายก็สามารถที่จะป้องกันหรือบรรเทาเบาบางปัญหาเหล่านี้ได้ ฉะนั้น จะสอนให้คนเป็นคนดีได้อย่างไรจึงเป็นเรื่องไม่่ง่ายนัก ต้องมีกลวิธีมากมาย ทั้งบทบาทของบุคคลที่เป็นตัวอย่าง ที่เป็น Role Model ครูใหญ่ อาจารย์ ประจำชั้น เพื่อนนักเรียน ตลอดจนบุคคลสำคัญในสังคมที่จะวางบทบาท ให้เป็นตัวอย่างที่จะเป็น Role Model เป็นตัวอย่างของผู้กระทำความดี สังคมสรรเสริญ การเรียนชีวประวัติของคนเหล่านี้จึงมีความสำคัญมาก หรือ การที่เราพยายามรื้อฟื้นเพื่อให้นักศึกษาไปค้นคว้าชีวประวัติบุคคลสำคัญของโลก เช่น ประธานาธิบดีลินคอล์น หรือยอร์จ วอชิงตัน หรือเซอร์วิลสตัน เชอร์ชิล บุคคลเหล่านี้อาจจะเป็นคนต่างประเทศแต่ก็มีบุคคลสำคัญของคนไทยที่เราควรจะได้ให้ความสนใจเช่นกัน ตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ หลายท่านในอดีตที่ผ่านมาก็ได้บำเพ็ญคุณงามความดีไว้มาก เช่น ท่านองคมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกฯ และ รัฐบุรุษ สมัยหนึ่งก็ได้ทำให้สังคมการเมืองของเราพ้นวิกฤติเศรษฐกิจมาชั่วคราวหนึ่ง และท่านอื่นๆ อีกหลายท่านที่เรายกย่องว่าเป็นรัฐบุรุษ ฉะนั้น เรื่องการสอนโดยตัวอย่าง หรือการสอนโดยผ่านหนังสือชีวประวัติ ตลอดจนนวนิยายต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาหลายครั้งในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นส่วนสำคัญของการสร้างความเป็นพลเมืองที่มีคุณธรรมในอนาคต

การประพฤติปฏิบัติ-มิตีที่ 3 ของวัฒนธรรมพลเมือง

และประการสุดท้ายสำหรับเยาวชนก็คือเรื่องการประพฤติปฏิบัติ

คือสิ่งที่ครูบาอาจารย์จำเป็นต้องวางกรอบให้แน่ชัด อธิบายเหตุผลว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เช่น การส่งการบ้านตามเวลา ความขยันหมั่นเพียร การเคร่งครัดต่อการสวดมนต์ ตลอดจนเรื่องของการมีวินัยตนเอง และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น การหลีกเลี่ยงการทำลายทรัพย์สินของส่วนรวม ตลอดจนเรื่องการลักขโมย เหล่านี้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่ต้องเคร่งครัด และในชุมชนก็คือต้องสอนในเรื่องของการมีวินัยในการเข้าแถว ในการเข้าคิว เพื่อเคารพสิทธิของผู้อื่นตามลำดับ การขับรถยนต์และจักรยานนั้นก็ต้องมีวินัยเช่นกัน การออกค่ายลูกเสือก็จะได้ฝึกเรื่องของการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การทำงานร่วมกัน การคิดร่วมกัน ผลประโยชน์ของส่วนรวมคืออย่างไร ต้องนึกกิจกรรมร่วม เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานร่วมกันของนักศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่บ่อย เพื่อให้นักศึกษาของเรานั้นได้ทำงานร่วมกัน และฝึกความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การออกค่ายเพื่อไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญอีกเช่นกัน ในการที่จะฝึกให้นักศึกษาได้เข้าใจปัญหาของชุมชน ปัญหาของสังคมต่างๆ ตลอดจนเข้าใจตนเอง เข้าใจสมาชิกของกลุ่ม ความรู้เรื่องเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์นี้มีความสำคัญมาก มากเท่าๆ กับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ต่างๆ ทั้งหมดทั้งปวงที่กล่าวมานี้ก็คือ ประเด็นของการที่จะนำเอาวัฒนธรรมการเมืองเข้ามาสู่สถานศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษา ตลอดจนอุดมศึกษา ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในบทก่อนๆ

ทั้งหมดทั้งปวงนี้เป็นเรื่องที่เรียกว่า เพ็ดดากอจี (Pedagogy) หรือศาสตร์การสอนเด็กในวัยเรียน แต่หากวางแผนยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาไว้เพียงเท่านี้ ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ที่เรียกว่า แอนดรากอจี (Andragogy) จึงจะปรากฏผลสำเร็จ จะขอกกล่าวถึงเรื่องนี้ในบทต่อไป

บทที่ 10

การสร้างประชาธิปไตยสายตรงระดับหมู่บ้าน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วการจัดการศึกษาให้แก่เด็กวัยอนุบาล หรือ วัยรุ่นนั้น ศัพท์ทางศึกษาศาสตร์เรียกว่า เพ็ดดาโกจี (Pedagogy) ซึ่งหมายถึง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กวัยรุ่น รวมทั้งอนุบาลศึกษา ซึ่งเด็กวัยรุ่น และ เด็กระดับอนุบาลนั้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างจากผู้ใหญ่ ตลอดจนในการสอนแนวคิดต่างๆ หรือหลักการต่างๆ ที่จะง่ายถึงยาก ต้องมีขั้นตอนเรียงลำดับไล่ไปตามหลักทฤษฎี เช่น จะสอนคณิตศาสตร์จะต้อง เริ่มตั้งแต่แนวคิดเรื่องตัวเลขบวก ลบ คูณ หาร เป็นระดับไล่ขึ้นไป แต่สำหรับการจัดการศึกษาระดับผู้ใหญ่ นั้น ศึกษาศาสตร์เรียกว่า แอนดราโกจี (Andragogy) ซึ่งเป็นหลักการการศึกษาที่ถือว่าผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากมาย แล้ว ได้บรรลุวุฒิภาวะหรือบรรลุความเป็นผู้ใหญ่แล้ว การที่จะสอนผู้ใหญ่ ตามกระบวนการสอนเด็กไม่น่าจะถูกต้องมากนัก การสอนผู้ใหญ่ตามหลัก Andragogy จึงเป็นการสอนที่สอนต่อยอดจากภาคปฏิบัติ หมายความว่า ในการปฏิบัติงานของผู้ใหญ่นั้นไม่ว่าจะมีอาชีพค้าขาย หรือทำไร่นา ทำการ เกษตร อุตสาหกรรม หรือช่างต่างๆ เมื่อมีการปฏิบัติการแล้ว เกิดปัญหาขึ้น ต้องเรียนรู้หรือมีการสอนให้ผู้ใหญ่เหล่านั้นสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดจาก ภาคปฏิบัติ เพื่อที่จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ ฉะนั้นแรงจูงใจของการเรียน ของผู้ใหญ่ นั้นจึงเกิดจากความมุ่งหวังที่จะประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหา ของชีวิต เป็นเรื่องของการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเรียนหนังสือ

แต่เน้นภาคปฏิบัติ วิธีการหรือกระบวนการจึงต้องแตกต่างจากกระบวนการของเด็กในวัยอนุบาลและวัยรุ่นดังที่กล่าวมาแล้ว

สำหรับการที่จะพัฒนาสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่มีธรรมะนำหน้านั้น โดยหลักการก็ถือว่าการให้การศึกษา เช่น การอบรมศึกษาแก่เด็กในวัยอนุบาลและวัยเรียน จนกระทั่งถึงอายุ 20 ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการสร้างอนาคตอันยาวไกล ดังที่กล่าวว่าเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า และหากที่คิดจะลงทุนในการพัฒนาประเทศก็ต้องลงทุนในการสร้างเด็กในวันนี้เพื่อที่อีก 20 ปีข้างหน้าสังคมจะได้เปลี่ยนแปลง แต่ว่าปัญหาที่ทำให้เกิดวิกฤติในวันนี้ ผู้ใหญ่ทั้งนั้นที่จะมีบทบาทสำคัญในการแก้ไข ฉะนั้นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ในวันนี้จึงมีความสำคัญ จะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่รวดเร็วและทันการณ์ จึงจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ของการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งหมายความว่า ผู้ปกครองประเทศหรือนักการเมืองตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง นักวิชาการต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้ใหญ่มากเท่าๆ กับการศึกษาสำหรับเด็ก แต่ว่าในปัจจุบันเราอาจจะให้ความสนใจกับประเด็นนี้ไม่มากเท่าที่ควร ทั้งๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการก็เคยมีกรมการศึกษาผู้ใหญ่ หรือที่เรียกว่ากรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นกรมหลักของการดำเนินงานเรื่องนี้อยู่แล้ว แต่ต่อมาภายหลัง 10 กว่าปีมานี้ก็ได้มีการลดระดับฐานะของกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้เป็นเพียงส่วนระดับที่ต่ำกว่ากรม มาเป็นเพียงส่วนราชการในสำนักปลัด ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นการสูญเสียหรือเป็นการเข้าใจอะไรผิดบางประการในบทบาทที่สำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ เราต้องไม่ลืมว่า ระบบคุณค่า ค่านิยม หรือความประพฤติของเด็กทุกวันนี้ส่วนหนึ่งก็มาจากการประพฤติปฏิบัติของผู้ใหญ่ หรือแนวการอบรมสั่งสอนของผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว ถ้าหากหัวหน้าครอบครัว ผู้หลักผู้ใหญ่เป็นแรงสำคัญในการที่อบรมสั่งสอนเยาวชน

ตั้งแต่คลอດจากครรรค์ของมารดาจนกระทั่งเติบโตใหญ่ ก็คิดว่าปัญหาเรื่องของความประพฤติของเด็กก็คงมีไม่มากเหมือนปัจจุบัน ฉะนั้นการศึกษาผู้ใหญ่จึงมีขอบเขตกว้างขวาง และผู้ใหญ่ต้องเป็นธงนำ มีความสำคัญอันดับหนึ่งในการที่จะนำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในสังคม และการเมืองในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาการ โดยผ่าน กศน. หรือที่เดิมเรียกว่า กรมการศึกษานอกโรงเรียนนั้นมีความสำคัญมาก กระทรวงวัฒนธรรม และสื่อสารมวลชน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ตลอดจนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งสิ้น แม้ว่ากิจกรรมของแต่ละกรมอาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว แต่ว่ามีนัยยะของเรื่องวัฒนธรรมอยู่ด้วยเสมอ

ขอเน้นไปที่กระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาการ โดยเฉพาะหน่วยงานที่เรียกว่า กศน. หรือกรมการศึกษาผู้ใหญ่ ในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาผู้ใหญ่เน้นในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นคือท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญในการที่จะรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ได้อ่านออกเขียนได้ตามแนวทางของชาวตะวันตกที่ได้ดำเนินการก่อนหน้าเราแล้ว ซึ่งให้ความสำคัญเรื่องการอ่านออกเขียนได้ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังคงให้ความสำคัญในเรื่องนี้อยู่ หลังจากที่เราได้เริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมานั้น แนวความคิดเรื่องการอ่านออกเขียนได้ก็ได้มีการปรับให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น แทนที่จะเรียกว่าอ่านออกเขียนได้ธรรมดา ก็เรียกว่า การอ่านออกเขียนได้แบบเบ็ดเสร็จ ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Functional literacy หรือการอ่านออกเขียนได้โดยสอดแทรกไปกับปัญหาของชีวิต ปัญหาของการทำมาหาเลี้ยงชีพ ปัญหาของการสร้างทักษะในวิชาชีพต่างๆ

ตลอดจนเรื่องของการแก้ไขปัญหาด้านเกษตร ปัญหาสุขภาพอนามัย ฉะนั้น การสอนอ่านออกเขียนได้จึงสอดแทรกอยู่ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาของชีวิตของชาวนาหรือชาวชนบทดังที่กล่าวมาแล้ว โปรแกรมเรื่อง Functional literacy หรือการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จจึงมีความสำคัญ และมีการรณรงค์พยายามที่จะยกระดับการศึกษาผู้ใหญ่ต่อมาให้เทียบเท่ากับการศึกษาในระบบ เช่น เทียบกับประถม 4 ประถม 6 หรือมัธยมต้น มัธยมปลาย การเทียบโอนเกรดการศึกษาและตลอดจนการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ตอนกลางคืนที่เปิดสอนให้แก่ผู้ใหญ่ที่พลาดโอกาสที่ไปเรียนในระดับโรงเรียน ก็กลายเป็นโปรแกรมที่ประชาชนให้ความสนใจมาก และยังเป็นโปรแกรมที่สำคัญอยู่

ต่อมาได้เกิดยุทธศาสตร์ของการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีหลายรูปแบบและเจริญเติบโต กลายเป็นกิจกรรมที่พูดกันมากในสมัยที่ท่านพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ได้เน้นโครงการพัฒนาชนบท ให้มีความสำคัญในเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจน ความอดอยากหิวโหย การเจ็บไข้ได้ป่วย และการไม่รู้หนังสือเป็นหลัก ขณะเดียวกันทางกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยเฉพาะผู้เขียนนั้นซึ่งมีบทบาทอยู่ในสมัยนั้นในช่วงหนึ่งก็ได้ริเริ่มโครงการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำของชาวบ้าน เพื่อที่จะ สร้างศักยภาพของการพึ่งตนเองของชาวบ้านให้มากยิ่งขึ้น โดยปกติการพัฒนาชนบทนั้น รัฐบาลหรือองค์การของรัฐบาลจะเป็นฝ่ายที่ไปบอกให้ชาวบ้านดำเนินการต่างๆ รัฐบาลเป็นตัวตั้ง ไม่ว่าจะ เป็นโครงการชุดบ่อน้ำ หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดก็ตาม ราชการจะเป็นตัวตั้งสำคัญ แต่ว่าในโครงการพัฒนาผู้นำในระดับหมู่บ้านของเรา ในสมัยนั้น ในช่วงปี 2530 ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน

เช่น กลุ่มสุขภาพอนามัย กลุ่มพัฒนาการเกษตร กลุ่มการพัฒนาการศึกษา กลุ่มต่างๆ โดยให้ชาวบ้านเลือกกันเองว่าใครจะเป็นผู้นำ ใครจะเป็นประธาน ในที่ประชุม ใครจะเป็นเลขานุการ บทบาทของเราก็คือให้การชี้แนะว่าบทบาทของประธานของที่ประชุมควรจะเป็นอย่างไร การรวมกลุ่มแบบเป็นชมรมมีวัตถุประสงค์อย่างไร และควรดำเนินการอย่างไร ฝึกให้ชาวบ้านได้รู้จักทำหน้าที่เก็บสถิติต่างๆ ศึกษาปัญหาต่างๆ และทำหน้าที่เลขานุการของชมรม หรือเลขานุการของกรรมการ เพราะฉะนั้นการสร้างให้เกิดชมรมต่างๆ เหล่านี้ ถ้าดำเนินงานต่อไปหลายปีก็อาจทำให้เกิดความเข้มแข็งของการเป็นผู้นำ หรือการรู้ศักยภาพของความเป็นผู้นำของชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น แต่ก็เห็นว่าเสียดายที่โครงการนี้ไม่ได้ดำเนินการต่อไป ฉะนั้นบทเรียนสำคัญก็คือว่า ในการที่สร้างศักยภาพของชุมชนนั้นควรจะต้องเริ่มจากการจัดตั้งชมรมต่างๆ เหล่านี้ให้ชาวบ้านได้ดูแลกันเอง ให้แก้ไขปัญหาของเขาเอง โดยที่ส่วนราชการจะเข้าไปเป็นตัวเสริมหรือเป็นตัวหนุนหรือให้ความรู้เฉพาะทาง เมื่อเกิดปัญหาขึ้นที่ต้องการความรู้เฉพาะทางนั้น คือเราจะไม่เป็นผู้กำหนด จะให้ชาวบ้านเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของเขา

นอกจากนั้นแล้ว ถ้าหากสิ่งเหล่านี้ไม่เกิดขึ้นก็อาจจะต้องมีอีก ยุทธศาสตร์หนึ่งก็คือส่งเสริมให้เกิดสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ระดับหมู่บ้าน ซึ่งเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่พวกเราชาว กศน. เมื่อได้ไปศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศเยอรมันตะวันตก หลังสงครามโลกที่สองแล้ว ก็ทราบว่าสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ของเยอรมันนั้นเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตย สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ของเยอรมันนั้นเกิดจากรากหญ้า ไม่ใช่เป็นสมาคมที่กระทรวง ทบวง กรม ตั้งลงไป แต่ว่าเกิดจากการที่ประชาชนในหมู่บ้านต่างๆ รวมตัวจัดตั้งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ ส่วนราชการเพียงส่งเสริมด้วยการส่งผู้เชี่ยวชาญไปชี้แนะหรือให้ความรู้ต่างๆ

สมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ที่เป็นหลักสำคัญของการณรงค์เรื่องของประชาธิปไตยให้แก่หมู่บ้านต่างๆ สังคมไทยก็ควรจะเรียนรู้จากสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ของเยอรมันในอดีตที่ผ่านมาว่าดำเนินการอย่างไร ฉะนั้นถ้าหากว่าในหมู่บ้านอยู่ในกระบวนการของการพัฒนาการปกครองตนเอง และมีสภาตำบลต่างๆ เหล่านี้ มีการเลือกตั้งสภาตำบล และเราต้องการที่จะให้ประชาชนของเรานั้นเป็นนักประชาธิปไตยที่ชาญฉลาด รู้ว่าผลประโยชน์ของเขาควรจะเป็นอย่างไร มิติขององค์ความรู้ก็จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวชนบทได้วินิจฉัยได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการพัฒนาพันธุ์ข้าว หรือการพัฒนาการเกษตร คงจะไม่หลงมกยากกับโครงการประชานิยมบางอย่าง เช่น โครงการรับจำนำข้าว ซึ่งเป็นความคิดที่ผิด คำนต่อหลักของการตลาด เกษตรกรมีความรู้ทัดเทียมเท่ากับคนเมือง ไม่หลงกลอุบายของนักการเมืองที่มีความโลภเป็นหลัก การเมืองของเราก็คงพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่จะเป็นคำตอบที่สำคัญที่รัฐบาลยุคของ คสช. ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หากได้เกิดขึ้นหรือขยายพื้นที่ไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะทางภาคอีสานและภาคเหนือคิดว่าในการเลือกตั้งครั้งต่อไปจะเกิดความแตกต่างเกิดขึ้น การซื้อสิทธิ์ขายเสียงคงจะน้อยลงไป เมื่อเรามีสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ คือกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ที่ริเริ่มให้เกิดโครงการเหล่านี้ในชนบทต่างๆ ในขั้นต่อไปก็อาจจะถึงเวลาที่จะมีสภาหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านเลือกที่จะจัดตั้งสภาหมู่บ้านของเขาด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีกฎหมายมารองรับ หรือให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งประเทศ ซึ่งจะเกิดประเด็นในเรื่องกฎหมายต่างๆ หมุมหมิมทำให้การดำเนินงานไม่คล่องตัวเท่าที่ควร ดังนั้นสภาหมู่บ้านที่มีการพูดถึงทางสื่อสารมวลชนก็เป็นสิ่งที่จะต้องเป็นเป้าหมายสำคัญ แต่ก่อนถึงสภาหมู่บ้านอันนั้น ในความคิดของผู้เขียนก็คือว่าควรมีสมาคม

การศึกษาผู้ใหญ่เป็นตัวนำ เพื่อว่าการเมืองจะได้มีการศึกษาเป็นตัวนำมากกว่าเรื่องของความโลภ หรือวัตถุนิยม หรือเรื่องเงินเป็นตัวนำ หากการศึกษาเป็นตัวนำแล้ว ในที่สุดภาคการเมืองก็จะดำเนินไปตามครรลองที่ควรจะเป็น โครงการเหล่านี้เป็นเรื่องของการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งสิ้น

ฉะนั้นแนวทางของ Andragogy ที่เสนอในหนังสือเล่มนี้ จึงเป็นแนวทางที่จะยึดยุทธศาสตร์ของการพัฒนาผู้ใหญ่โดยผ่านการจัดตั้งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ และต่อไปโดยสภาหมู่บ้านในชนบทต่างๆ เพื่อเป็นองค์กรของการเรียนรู้ที่สำคัญ ดังที่เราก็ได้ทราบกันอยู่แล้วว่าประชาธิปไตยต้องเริ่มที่รากหญ้า และจะต้องให้ชาวบ้านหรือประชาชนธรรมดาเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง จะต้องไม่กำหนดสิ่งที่ส่วนกลางหยิบยื่นให้ และควรจะต้องเปิดทางให้เป็นเสรีภาพของแต่ละหมู่บ้านที่จะสร้างกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วยความเห็นชอบของความคิดเห็นส่วนใหญ่ของชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าอะไรควรไม่ควร เมื่อทำไปแล้วผิดพลาดก็สามารถเปลี่ยนได้ ปรับเปลี่ยนได้อยู่เสมอ ไม่ยึดโยงกับกฎหมายที่ค่อนข้างจะคับแคบหรือค่อนข้างที่จะเปลี่ยนได้ยาก และบางครั้งอาจจะไม่เหมาะสม โครงสร้างแบบหนึ่งก็อาจจะไม่เหมาะสมกับทุกๆ สถานที่เสมอไป ฉะนั้นหลักสำคัญของการรณรงค์ให้เกิดการศึกษาผู้ใหญ่ตรงนี้จะเน้นแกนหลักอยู่ที่ต้องให้เกิดสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ และสภาหมู่บ้านเกิดขึ้นให้ได้ในอนาคต และองค์ประกอบที่สำคัญอันหนึ่งตรงนี้ที่รัฐบาลจะทำได้ก็คือเรื่องของการสร้างองค์ความรู้หรือสร้างพลังให้เกิดความเข้มแข็งในเรื่องความรู้ เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ซึ่ง กศน. ได้สร้างมาเป็นระยะเวลา 30-40 ปีมาแล้ว ก็จะต้องเตรียมการเรื่องห้องสมุดประจำตำบลให้เกิดขึ้นให้ได้ ขณะเดียวกันเรื่องรายการวิทยุของชุมชนก็จะมีบทบาทสำคัญมาก เพราะการสื่อสารทางวิทยุและทางโทรทัศน์ รวดเร็วทันใจ สามารถเข้าถึงชาวบ้านได้รวดเร็วเพียงฟัง

วิทยุ ฉะนั้นจำเป็นที่รัฐบาลต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับโปรแกรมของวิทยุต่างๆ เพื่อสอดส่องดูว่ารายการเหล่านี้เป็นการพัฒนาชาวบ้านไปในทิศทางที่ถูกที่ควร สอดคล้องกับศีลธรรมอันดี และการพัฒนาประเทศโดยรวมมากกว่าจะเป็นการบั่นทอนสังคมหรือชักนำสังคมให้ไปในทางที่ผิด เรื่องของการเรียนรู้ของประชาชนผ่านวิทยุ จึงมีความสำคัญมาก เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ที่รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญ ตลอดจนโทรทัศน์แห่งชาติที่มีบทละครต่างๆ ก็ต้องให้ความสำคัญกับการสร้างบทละครที่นำเอาคุณงามความดีมาเป็นแนวทางหลักของการสร้างตัวอย่าง ของพระเอกนางเอกที่จะมีอิทธิพลต่อผู้ดูทั่วประเทศ โดยเฉพาะการสร้างบทละครหรือบทละครวิทยุที่เป็นซีรีส์ ที่ปรากฏเป็นรายการประจำวัน วันละครึ่งชั่วโมง เป็นต้น หรือสัปดาห์ละ 4-5 ครั้ง ก็อาจจะเป็นสิ่งสำคัญ

ผู้เขียนเคยติดตามบทละครที่เป็นซีรีส์ ที่เรียกว่าโรงน้ำชาหรือโรงเตี้ยมจากสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ซึ่งบทละครที่ชื่อว่าโรงน้ำชานั้น ถือว่าเป็นตัวอย่างของการสร้างละครที่เอาชีวิตของชาวบ้านมาตีแผ่ปัญหาของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคนซื้อสัตย์สุจริต คนที่อยู่ในศีลธรรมอันดี ซึ่งเป็นเจ้าของร้านน้ำชา หรือบุคคลอื่นๆ ที่ประสบอุบัติเหตุ ตลอดจนระบบราชการที่เอาเปรียบกดขี่ประชาชน เหล่านี้เป็นการสร้างตัวละครที่สมจริงกับชีวิตจริงของประเทศจีนในสมัยก่อนการปฏิวัติ 1911 ซึ่งตอนนั้นเข้าใจว่าทำไมเกิดการปฏิวัติในประเทศจีนในสมัยนั้น ก็เช่นกันในสังคมไทยเราก็อาจจะมีวิทยุหรือโทรทัศน์ที่มีชุดละครประจำวันดังกล่าวนี้ เพื่อสอดแทรกปัญหาของชาวนา ชีวิตของคนที่อยู่ในสลัม หรือการแก้ไข ปัญหาของชาวนาหรือชาวนอน รัฐบาลมีบทบาทอย่างไร ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนของรัฐบาลกับคนในชนบทเหล่านี้ สร้างตัวละครที่มีทั้งพระเอกที่ขยันขันแข็ง ทำแต่ความดี กล่าวหาญ กับผู้ร้ายที่อาจจะเอาไรต์เอาเปรียบ สร้าง

ละครให้เหมือนจริง แต่ว่าปรับให้องค์ประกอบของอุดมการณ์เป็นส่วนสำคัญของบทละครซึ่งไม่ควรจบเพียงใน 1-2 อาทิตย์ แต่ว่าให้ทำตลอดไปเป็นชุด อาจจะชุดละครประจำปี หรือตลอดปีก็แล้วแต่ ละครโทรทัศน์หรือละครวิทยุเหล่านี้จะมีบทบาทสำคัญที่จะสร้างทัศนคติของชาวบ้าน จุดสำคัญก็คือว่าจะต้องสร้างตัวละครให้เด่นและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ให้เหมือนกับว่าชาวบ้านเป็นผู้เล่นได้ พวกชานา ชาวสวนได้ฟังวิทยุละครเหล่านี้แล้วก็คิดว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขา เอาชีวิตจริงของชาวชนบทหรือชาวสลัมมาเป็นฉากใหญ่ของละครเรื่องนั้นๆ ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ถาวรและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงค่านิยมของชาวไทยได้ในอนาคต ฉะนั้นการศึกษาผู้ใหญ่จึงเป็นการศึกษาที่เริ่มจากการปฏิบัติจริงและแก้ไขปัญหาของชีวิต เช่น การส่งเสริมทักษะอาชีพต่างๆ การขยายพื้นฐานความรู้ทางการเมืองต่างๆ ผ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และห้องสมุดประจำตำบล ตลอดจนการจัดตั้งสมาคมการศึกษาผู้ใหญ่ โดยชาวบ้านเป็นผู้จัดตั้ง และในที่สุดสภาหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นองค์กรที่กำกับสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบลนี้

ทั้งหมดทั้งปวงที่กล่าวมาในบทนี้ ก็คือการมองภาพกระบวนการเรียนการสอน หรือการกล่อมเกลาให้เกิดวัฒนธรรมการเมืองที่สนับสนุนการส่งเสริมวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ซึ่งควรจะมีธรรมะเป็นตัวนำ การสร้างระบอบประชาธิปไตยโดยปราศจากการสร้างนักประชาธิปไตยไทย จะไม่เกิดผลสำเร็จแน่นอน จึงถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องตื่นรู้และให้ความสำคัญแก่มิติวัฒนธรรมการเมือง และช่วยกันสรรค์สร้างวัฒนธรรมนี้ให้เกิดขึ้นให้จงได้ในสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

ปัจจัยมบพ

แก่นสาระของการปฏิรูปการเมือง*

สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศ ได้เปิดเผยให้เห็นถึงบทเรียนหลายประการ ซึ่งชาวไทยและสังคมไทยจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองประเทศ เพื่อความผาสุกของปวงชน

การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ (อย่างสุดโต่ง) ของประชาชนบางกลุ่ม พร้อมด้วยแรงสนับสนุนอย่างแข็งขันของนักวิชาการบางกลุ่มเป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องพิจารณา

จริงอยู่ ตามสภาพของสังคมปัจจุบันและอดีต โครงสร้างของสังคมการเมือง ก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรม และการกดขี่ทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยม ฉะนั้น ก็ต้องมีการตื่นรน และการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม

แต่การต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพเหล่านี้ จะต้องไม่เลยขอบเขตของกฎระเบียบของสังคม โดยเฉพาะเมื่อเป็นกฎระเบียบที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตย (ขออย่าประโยคทำนองนี้)

ที่กล่าวเช่นนั้น ก็เพราะตามหลักปรัชญาพื้นฐานของที่มาของสิทธิเสรีภาพ ไม่ว่าจะ เป็นแนวทางของนักคิดกระแสใดจากอดีตถึงปัจจุบัน โดย

* จากบทความ การพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดย ดร.วิชัย ตันศิริ ในวารสารศาสตร์แห่งผู้นำ Journal of Leadership Sciences ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มิถุนายน - กันยายน 2554.

เฉพาะ ฌ็องฌาคส์ รูสโซ มนุษย์ไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง หากไม่มีชีวิตอยู่สังคม การเมือง หรือสังคมที่มีกฎหมายปกครอง สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ แม้จะเป็นสิทธิตามธรรมชาติ แต่จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจาก กฎหมาย นัยหนึ่ง สิทธิเสรีภาพในสังคมการเมือง กำเนิด หรือดำรงอยู่ ในกรอบ หรือภายใต้กฎหมาย ไม่มีกฎหมายก็ไม่มีสิทธิเสรีภาพ

กล่าวอีกสำนวนหนึ่งก็คือ สิทธิเสรีภาพ กับความมั่นคง เป็นของ คู่กัน ขาดความมั่นคงเมื่อใด สิทธิเสรีภาพก็ติดปีกบินหนีไป ไม่เชื่อก็ลองไป ถามประชาชนที่อยู่ใกล้ๆ ราชประสงค์โดยเฉพาะโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ (ในปี พ.ศ. 2553)

บทเรียนนี้ นักวิชาการ ปัญญาชน นักบริหาร นักธุรกิจ สื่อมวลชน นักการเมือง และประชาชนทุกๆ คน จะต้องเรียนรู้และสำนึกไปอีกชั่ว กาลนาน

ฉะนั้น ในหลักรัฐศาสตร์ (หรือศาสตร์ของการปกครอง) หลักการ เบื้องต้นก็คือ จะสร้างหรือพัฒนาความมั่นคงแห่งชาติ ควบคู่ไปกับการพัฒนา สิทธิเสรีภาพได้อย่างไร ความสมดุลระหว่างความมั่นคงและเสรีภาพ จึงเป็นเป้าหมายหลักและเป็นโจทย์หลักให้นักการเมือง นักปกครองต้อง รำลึกไว้เสมอ

สังคมไทยต้องเผชิญกับวิกฤติทางการเมืองในปัจจุบัน ส่วนหนึ่ง ก็เพราะในวงวิชาการ การเรียนการสอนอาจจะขาดความสมดุลดังกล่าว นักวิชาการอาจจะให้ความสำคัญแต่เพียงประเด็นสิทธิเสรีภาพ ไม่สนใจ ในประเด็นเรื่องความมั่นคง แต่หากลองเหลียวมองดูสังคมต้นแบบของ ประชาธิปไตย เช่น ฝรั่งเศส จะเห็นได้ว่า “Liberty and Orders” (สิทธิ เสรีภาพและความมีระเบียบ) เป็นของคู่กัน

ความมั่นคงแห่งรัฐ หรือความมั่นคงในสังคมประชานาตินั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความเข้มแข็งของกำลังทหารที่จะปกป้องสิทธิเสรีภาพ และอธิปไตยของประชาชน แต่ในที่สุดพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ประเทศชาติมั่นคงได้ก็คือ **ความยุติธรรมที่บังเกิดขึ้นทั้งในระดับสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง และระดับปัจเจกชน** หากไร้ซึ่งความยุติธรรม สถาบันต่างๆ เหล่านั้นก็ย่อมล่มสลายในที่สุด

ปัญหาก็คือ ความยุติธรรมนั้น คืออย่างไร อย่างไรจึงเรียกว่าความยุติธรรม แนวคิดเรื่องความยุติธรรมก็มีหลากหลาย ในปัจจุบันก็จะยกวาทกรรม เช่น ระบบหลายมาตรฐาน อำมาตย์และไพร่ ขึ้นมากล่าวข้างต้น ซึ่งมีทั้งการบิดเบือนข้อเท็จจริงและยุยงส่งเสริมให้เกิดความเกลียดชังกัน

การแสวงหาความยุติธรรม และการร่วมกันแสวงหาด้วยใจที่เปิดกว้าง ไม่มีวาระซ่อนเร้น ไม่มีเกมส์แห่งอำนาจอยู่เบื้องหลัง จึงเป็นเป้าหมายที่คู่ควรแก่การพิจารณา

ในหลักพื้นฐานเบื้องต้น อาจจะกล่าวได้ว่า ความยุติธรรมคือ **การมอบให้บุคคล สิ่งซึ่งควรจะเป็นของเขา** (Giving to everyone his due) หากเราเป็นหนี้ นาย ก. เราก็ควรชดใช้หนี้สินให้หมด หากนาย ข. กระทำความดี ก็ควรได้รับผลกระทบแห่งคุณความดีนั้น หากนาย ค. กระทำความผิด ก็ควรได้รับโทษให้เหมาะสมกับความผิดนั้นๆ นี่คือหลักพื้นฐานเบื้องต้นของทุกๆ สังคม ไม่ว่าจะเป็่่นสังคมยุคศักดินา หรือสังคมสมัยใหม่

ในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งกำเนิดจากพื้นฐานของหลักทฤษฎีสัญญาประชาคม ที่มนุษย์ทุกคนเข้ามาร่วมทำสัญญาเพื่ออยู่ร่วมกัน โดยก่อให้เกิดองค์อธิปัตย์ เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพชีวิตและทรัพย์สินของมวลสมาชิก ความยุติธรรมก็คือการปกป้องรักษาสิทธิเสรีภาพเหล่านั้นของมวลสมาชิก

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องความยุติธรรม เป็นประเด็นปลายเปิด ซึ่งสังคมจะต้องร่วมกันอภิปราย หาทางออกให้แก่สังคมในทุกยุคทุกสมัย ไม่มีคำตอบสำเร็จรูป มนุษย์จึงเชื่อว่าในสังคมประชาธิปไตยเท่านั้นที่โอกาสแห่งการแสวงหาจะยังคงเปิดกว้างต่อไป ไม่มีวันจบสิ้น แต่ประเด็นนี้ก็กลับย้อนมาอีกว่า และสังคมประชาธิปไตยนั้นคืออย่างไร ปัจจุบันก็ถกเถียงกันอยู่ ทั้งโดยสุจริตใจและไม่สุจริตใจ

ประเด็นสำคัญมิใช่การจะมานิยามว่า ประชาธิปไตยคืออะไร เรื่องนี้เป็นเรื่องง่าย และมีผู้ชี้แนวทางไว้แล้ว แต่ที่สำคัญกว่าคือ เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดสังคมประชาธิปไตย

ระบบการใช้กฎหมายปกครอง (Rule of Law) น่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญอันดับแรก โดยคำว่า กฎหมาย ก็จะต้องหมายถึง กฎของความยุติธรรม ที่แนบแน่นกับหลักของศีลธรรม เมื่อสังคมใดมีกฎหมายปกครองใช้หลักกฎหมาย เพื่อปกครองสังคม สังคมนั้นก็มี “รัฐธรรมนูญ” โดยปริยาย

แต่เงื่อนไขสำคัญของสังคมประชาธิปไตยยังมีอีกหลายประการ ที่สำคัญก็คือ องค์กรและกระบวนการที่ทำให้กำเนิดกฎหมายมีลักษณะเช่นใด ซึ่งจะโยงมาถึงประเด็นเรื่อง รัฐธรรมนูญ ระบบรัฐสภา ระบบการบริหาร ตุลาการ กระบวนการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ ตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมนั้นๆ

รัฐธรรมนูญนั้น โดยหลักการควรจะต้องประกอบด้วย รัฐธรรมนูญที่เป็นตัวบทกฎหมายเฉพาะและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ในยุคกรีกโบราณ รัฐธรรมนูญก็คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองทั้งหมดไม่ได้มีตัวรัฐธรรมนูญที่เป็นตัวบทกฎหมายเฉพาะร่างเบ็ดเสร็จอยู่ในฉบับเดียว ความคิดที่ว่า ต้องเป็นกฎหมายสูงสุดฉบับเดียวนั้น มีจุดกำเนิดจากรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา รัฐธรรมนูญที่แท้จริง

จึงควรอยู่ในสายเลือดและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมนั้นๆ

รัฐธรรมนูญ หรือระบบการปกครองที่ตินั้นจะต้องเหมาะสมกับสภาพของสังคมแต่ละสังคม ไม่มีรูปแบบที่เบ็ดเสร็จ แต่หลักพื้นฐานซึ่งบรมครูทางการเมือง เช่น อริสโตเติล ได้กล่าวไว้ก็คือว่า รัฐธรรมนูญรูปผสม น่าจะดีที่สุด

คำว่า รัฐธรรมนูญรูปผสม หมายถึง ผสมระหว่างรูปแบบของการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ รูปแบบของอภิชนธิปไตย (หมายถึงคนส่วนน้อยที่มีคุณธรรม) และรูปแบบประชาธิปไตยที่ประชาชนส่วนใหญ่ (ชนชั้นล่าง) มีอำนาจอธิปไตย รูปแบบการปกครองที่ดีจะต้องผสมผสานรูปแบบเหล่านี้ โดยจัดให้เกิดการคานอำนาจระหว่างชนชั้นสูง (เฉพาะผู้ที่มีคุณธรรมความรู้) กับชนชั้นล่างซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่

การคานอำนาจของระบอบการปกครองอังกฤษนั้น เป็นการคานอำนาจระหว่างชนชั้นมากเท่าๆ กับการคานอำนาจระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติและตุลาการ

ในสังคมไทย ผู้ก่อการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 อาจได้รับอิทธิพลทางความคิดจากฝรั่งเศสเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ จึงมองอุดมการณ์ของการปฏิวัติ หรือประชาธิปไตยว่าเป็นเรื่องของการสร้างความเสมอภาค และการทำลายชนชั้น ให้ความสำคัญแก่เสียงของปวงชนว่า เป็นเสียงสวรรค์ จึงไม่ได้ศึกษาให้ถ่องแท้ว่า ในวิวัฒนาการของการเมืองฝรั่งเศส ในที่สุดก็ให้ความสำคัญของการสร้างระเบียบวินัย มากเท่าๆ กับเสรีภาพ และให้ความสำคัญของการสร้างกลไกการปกครองของรัฐให้เข้มแข็ง ขณะที่ประเทศไทยนักคิดนักทฤษฎีไม่ให้ความสำคัญในการสร้างกลไกการปกครองของรัฐให้เข้มแข็ง แต่มีแนวโน้มจะให้ความสำคัญต่อภาคประชาชนและเอกชนแบบในสหรัฐอเมริกา ให้ความสำคัญแต่เรื่องสิทธิเสรีภาพ

โดยลี้มเรื่องการรักษาระเบียบวินัยในสังคม

โดยสรุป นักคิด นักวิชาการ เรื่องรัฐธรรมนูญและระบบการปกครองในสังคมไทยควรจะต้องศึกษาหาความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ และออกแบบระบบการเมืองการปกครองที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน

นอกจากนั้น กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญของไทยก็ไม่ให้ความสำคัญต่อประสบการณ์ของฝ่ายการเมือง กรรมการร่างก็มาจากภาควิชาการ ภาคเอกชน ประชาชน นักทฤษฎีทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ แต่จะขาดผู้มีประสบการณ์ทางการเมือง เพื่อจะได้เติมให้เต็มความรู้ภาคทฤษฎีที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติได้สำเร็จ

ที่สำคัญ หรือความเข้าใจผิด คือ ความคิดของนักวิชาการ ปัญญาชนชาวไทย ที่คิดว่ารัฐธรรมนูญก็คือ เอกสารกฎหมายที่ร่างกันขึ้นมา โดยลี้มไปว่า รัฐธรรมนูญที่แท้จริง คือ วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวไทย ซึ่งประกอบด้วยปทัสถานทางความคิดและทางปฏิบัติ ทุกครั้ง ทุกยุค ทุกสมัย เมื่อเกิดความล้มเหลวทางการเมือง ก็จะโทษไปที่ตัวบทกฎหมายในรัฐธรรมนูญ โดยลี้มไปว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นแหละคือตัวปัญหา จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมมนุษย์และเครื่องกำกับพฤติกรรมมนุษย์ก็คือ วัฒนธรรมทางความคิดและระบบคุณค่า หากชาวไทยคิดว่าการโกงแล้วรวยเป็นเรื่องน่าสรรเสริญ เราจะได้เห็นการเมืองที่ดีตามระบอบตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไร หากประชาชนยังไม่ลงโทษนักการเมือง หรือนักวิชาการที่พูดความจริงเพียงครั้งเดียว หรือที่เอาความเท็จมาเป็นความจริง เราจะได้กระบวนการแก้ไขปัญหาด้านหลักประชาธิปไตยได้อย่างไร หากวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยส่งเสริมให้ผู้คนชอบอยู่ในระบบอุปถัมภ์ เราจะหาทางกำจัดระบบการซื้อเสียงและธุรกิจการเมืองได้หรือไม่?

การแก้ไขรัฐธรรมนูญต้องมุ่งแก้ที่วัฒนธรรมทางการเมือง มิใช่ตัวบทกฎหมาย เพราะว่าเฉพาะตัวบทกฎหมายไม่จำเป็นต้องมีรายละเอียดมาก เพียงแต่กำหนดหลักการสำคัญๆ ไว้ตามแบบของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาที่น่าจะเพียงพอ เช่น จะให้มีหนึ่งสภา หรือสองสภา จะเลือกตั้งกันอย่างไร อำนาจของนิติบัญญัติ ตุลาการและบริหาร สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของประชาชนชาวไทย บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

เสถียรภาพทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญอันหนึ่งของการออกแบบรัฐธรรมนูญ ประเด็นคือ ปัญหาของการขาดเสถียรภาพมาจากสาเหตุใด จากระบบพรรคการเมืองใช่หรือไม่? จากตัวบุคคลที่เข้ามาสู่วงการทางการเมืองใช่หรือไม่? มาจากระบบการเลือก กระบวนการเลือกตั้งใช่หรือไม่? ปัญหาเหล่านี้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เช่น หากกระบวนการเลือกตั้งต้องใช้เงินมากและการซื้อเสียงยังมีความสำคัญอันดับหนึ่ง ผู้ที่เข้ามาสู่การเมืองก็จะต้องใช้ทุนรอนมาก และตกไปอยู่ใต้อาณัติของผู้มีเงิน หรือนายทุน การถอนทุนหลังการเลือกตั้งจึงต้องเกิดขึ้น จะเกิดระบบธุรกิจการเมือง นำไปสู่การทุจริตในวงการบริหาร และการล้มรัฐบาลในที่สุด

กระบวนการเลือกตั้งจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อระบบพรรคการเมืองว่าจะมีลักษณะเช่นใด เป็นพรรคซึ่งผู้เป็นหัวหน้าคือนายทุนใหญ่ และ “เป็นเจ้าของพรรค” จึงขาดกระบวนการมีส่วนร่วม และความ เป็นประชาธิปไตยภายในพรรค ผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาก็เป็นเสมือน “ลูกจ้าง” ของนายจ้าง ระบบการเลือกตั้งดังกล่าว จึงทำลายความเป็นประชาธิปไตยของระบบ

คำตอบก็อาจจะมาจากแนวทางให้เกิดระบบผสมผสานให้มีสภาผู้แทนราษฎรจากการเลือกตั้ง และสภาผู้ทรงคุณวุฒิจากการแต่งตั้ง ควรจะดำเนินการอย่างไร เพื่อมิให้เกิดระบบพรรคพวกขึ้นอีก

เส้นทางของการพัฒนาระบบพรรคเส้นทางหนึ่ง ก็คือ การพัฒนาสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์หลายๆ กลุ่ม กับพรรคการเมือง เพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการคานอำนาจภายในพรรคการเมือง และที่ดีไปกว่านั้นคือ สร้างฐานของพรรคให้มีมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น กระบวนการคัดเลือกหัวหน้าพรรค หรือผู้ที่จะสมัครรับเลือกตั้ง โดยให้สมาชิกพรรคทุกคนมีสิทธิลงคะแนนเลือก ฐานของมวลชนดังกล่าวจะนำไปสู่การระดมทุนจากคนหมู่มากไม่เฉพาะนักธุรกิจ ซึ่งจะทำให้เกิดการคานอำนาจระหว่างกลุ่มทุนกับมวลชนภายในพรรค

โดยสรุปง่ายๆ ขึ้นต้น ก็คือ **จะได้รัฐสภาที่ดีต้องเริ่มที่การพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นพรรคของมวลชน** และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในบทบาทของการคัดเลือกหัวหน้าพรรค ฯลฯ

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ **ระบบบริหารการเมืองที่ดีในรัฐสภา** เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ที่จะนำไปสู่คณะผู้บริหารระดับสูงสุด (คือคณะรัฐมนตรี) ที่ดี แต่กลไกของการบริหารได้แก่ข้าราชการ ก็จะต้องดีและมีประสิทธิภาพด้วย การสร้างมืออาชีพและประสิทธิภาพในวงราชการจึงมีความสำคัญ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระบบและผู้คนที่จะเข้ามาสู่ระบบราชการ

การแทรกแซงระบบการแต่งตั้งข้าราชการโดยนักการเมืองในประสบการณ์ของประเทศต่างๆ ถือว่าเป็นเรื่องที่ทำลายระบบคุณธรรม ฉะนั้น จึงต้องเริ่มต้นที่จะจัดระบบการคัดเลือกและแต่งตั้งข้าราชการโดยยึดระบบคุณธรรมได้อย่างไร หากจัดระบบได้ แต่ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง (ผู้บังคับบัญชา) จะมีคุณธรรมแค่ไหน ประเด็นก็ย้อนกลับมาสู่กระบวนการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่ระบบข้าราชการโดยเฉพาะในระดับที่จะเป็นผู้บริหารในอนาคต จะต้องเป็นกระบวนการพิเศษ บนพื้นฐานของระบบการคัดกรอง ตั้งแต่ในสถานศึกษา วิทยาลัย มหาวิทยาลัย จึงน่าจะมีสถาบันเฉพาะทาง

ที่มีคุณภาพสูง สำหรับเป็นสถานปมเพาะผู้ที่จะมีมารับราชการในอนาคต คล้ายๆ กับ จปร. แต่เป็น จปร.ของฝ่ายพลเรือน จุดมุ่งหวังก็คือจะต้องสร้าง หัวกะทิให้แก่สถาบันบริหาร เพื่อเป็นกลไกการนำนโยบายของนักการเมืองสู่ภาคปฏิบัติ

นอกจากนั้น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างนักบริหารที่มีประสิทธิภาพก็สัมพันธ์กับระบบแรงจูงใจทั้งทางวัตถุและนามธรรม ฉะนั้นระบบเงินเดือนก็ต้องยกระดับให้สูงขึ้น เปรียบเทียบได้กับภาคธุรกิจเอกชน ขณะเดียวกันบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์กับข้าราชการซึ่งสัมพันธ์กันดีอยู่แล้วก็ควรจะต้องแนบแน่นยิ่งขึ้น ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันเคยทรงตั้งข้อสังเกตว่า “ผู้ว่า ซีอีโอ” นั้นคืออะไร? จะให้ผู้ว่าราชการ ซึ่งเป็นผู้ปกครองราษฎร (ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์) ไปทำหน้าที่เซลส์แมนหรือ?

ข้าราชการนั้น ก็ควรจะเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ทรงเกียรติ ต้องเสียสละ และอุทิศกายใจให้แก่การปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งหากนำหลักเกณฑ์ทางเศรษฐกิจมาพิจารณาแล้ว คงจะใช้ไม่ได้ เพราะทางธุรกิจ คุณค่าของผลงานนับเป็นตัวเงิน ข้าราชการซึ่งได้เงินเดือนน้อยอยู่แล้ว ก็คงจะต้องผลิตผลงานน้อยตามสัดส่วนของเงินเดือนที่ได้รับ แต่ในข้อเท็จจริงข้าราชการเป็นพนักงานในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ จึงต้องทำเพื่อเกียรติยศชื่อเสียง ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เกินกว่าเงินเดือนที่ได้รับ ฉะนั้นระบบการบริหารการปกครองจึงต้องแตกต่างจากระบบการเมืองและธุรกิจ จะต้องมียุทธศาสตร์ของตนเองโดยเฉพาะที่เรียกว่าระบบ Merit – system (คุณธรรม – ความสามารถ)

หากระบบราชการพัฒนาตนเองให้เป็นสถาบันที่แท้จริงสมชื่อ ก็คงปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถดำเนินงานตามนโยบายของผู้นำ

ทางการเมืองได้สำเร็จลุล่วงโดยไม่เกิดการรั่วไหลของทรัพยากร ไม่มีค่าน้ำร้อนน้ำชา เพื่อเป็นน้ำมันหล่อลื่นให้งานเดิน และก็จะไม่ทำงานเพื่อประจบประแจงนักการเมืองคนหนึ่งคนใดโดยเฉพาะ แต่ทำเพื่อประเทศชาติ

โดยภาพรวม ระบบการปกครองที่ดีจึงควรเป็นระบบที่ผสมผสานระหว่างองค์ประกอบฝ่ายการเมืองที่มีพื้นฐาน และอำนาจมาจากเสียงส่วนใหญ่ และความเห็นชอบของประชาชน (Popular elements) กับองค์ประกอบฝ่ายการบริหารและตุลาการ ที่มีพื้นฐานของการคัดกรองโดยระบบ Merit – system สอดรับในลักษณะหนึ่งกับรัฐธรรมนูญ รูปผสมของอริสโตเติล ผสมระหว่างอภิชนาธิปไตย (คุณธรรมคืออำนาจ) กับประชาธิปไตย (เสียงประชาชนคืออำนาจ)

แต่การจะได้มาซึ่งฝ่ายการเมืองกับฝ่ายบริหารที่ดี ตามที่ควรจะเป็นนั้น คงจะสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย กล่าวคือ จะต้องมีการกระจายรายได้ถึงชนชั้นกลาง หรือนัยหนึ่งขยายฐานของชนชั้นกลางให้ครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งจะมีนัยความหมายต่อระบบการเลือกตั้ง (การลดการซื้อเสียง การเพิ่มความสำคัญของกระแสความคิดเห็นและนโยบายของพรรคการเมือง) ขณะเดียวกัน นโยบายของรัฐนอกจากการกระจายรายได้ก็จะต้องกระจายโอกาสทางการศึกษาพื้นฐานและสูงกว่าพื้นฐานให้ครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศด้วย

การขยายโอกาสทางการศึกษานี้ แท้จริงก็คือกระบวนการ Democratization ทางสังคม นัยหนึ่งเป็นกระบวนการสร้างนักประชาธิปไตยในสังคม ปัญหาของสังคมไทยปัจจุบันคือผู้รับผิดชอบ (ผู้นำทางการเมืองและทางความคิด) คิดแต่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยโดยไม่คิดที่จะสร้างนักประชาธิปไตย ระบบของเราจึงเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ไม่มีนักประชาธิปไตย มีน้ำเล้า ประชาธิปไตยของเราจึงล้มลุกคลุกคลานมาถึงกว่า 75 ปี

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ นอกจากปรับโครงสร้างเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้แล้ว ก็จะต้องปรับโครงสร้างภาษีให้ภาคธุรกิจได้รับผิดชอบมากขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจขนาดยักษ์จากกลุ่มทุนผูกขาดระดับโลก ควรต้องจ่ายภาษีให้สังคมมากกว่านี้ เพื่อนำไปใช้ในการจัดรัฐสวัสดิการและสร้างความสมดุลของรายได้ให้แก่ภาคราชการ รวมทั้งข้าราชการการเมือง จะลดการทุจริตในวงราชการก็ต้องช่วยให้ข้าราชการและนักการเมืองมีชีวิตที่ดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ประการสุดท้าย แต่ไม่สุดท้ายในความสำคัญ อาจจะสำคัญที่สุดก็คือ บทบาทของสื่อในการพัฒนาการเมือง และสร้างความมั่นคงแห่งรัฐ ผู้เขียนไม่เคยคิดเหมือนกับนักคิดในสังคมตะวันตก ที่เทิดทูนเสรีภาพของสื่ออย่างสุดโต่ง ที่เรียกว่า จะเผยแพร่ข้อเท็จจริง (หรือข้อเท็จ) อะไรก็ได้ แม้แต่ข้อคิดเห็นที่กระทบต่อหลักศีลธรรมและความมั่นคงของรัฐ ผู้เขียนยืนหยัดมาโดยตลอดเวลา สื่อต้องมีความรับผิดชอบต่อคุณธรรมความผาสุก และความมั่นคงของสังคม และสื่อต้องไม่เป็นเครื่องมือของทุนนิยม (สามัญ) หรือระบอบความคิดความคิดเผด็จการนิยม – ในรูปแบบต่างๆ

นโยบายของรัฐและของสื่อจึงควรหาข้อตกลงร่วมกันว่า ควรจะมีขอบเขตของการดำเนินงานอย่างไร ขณะเดียวกันรัฐก็ควรตระหนักในการสร้างความปรองดองแห่งชาติผ่านสื่อด้วยวิธีการต่างๆ ในรูปแบบสื่อต่างๆ ทั้งผ่านบถละครโทรทัศน์ บทความทางวิชาการ

มีคำกล่าวที่ว่า บุคลิกของชนชาติจะสะท้อนผ่านนิยายนิทานประจำชาติ ที่เผยแพร่กันจากบรรพบุรุษจนถึงอนุชนรุ่นหลัง ศรีธนญชัย ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของความกะล่อน ขุนแผนก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของสุภาพบุรุษไทย แต่โบราณ รวมทั้งพระอภัยมณีด้วย และผู้ชนะสิบทิศ หากในอนาคตเราอยากเห็นสังคมไทยมีผู้นำที่น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดี เราควรจะสร้างบถละคร

นิยาย นิทานผ่านวิทยุโทรทัศน์ของเราอย่างไร จึงเป็นการบ้านสำหรับฝ่ายพัฒนาวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์จะต้องคิด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกได้แปลหนังสือชีวประวัติของติโต (Tito) ผู้เขียนสมัยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้จัดโครงการเทศน์สองธรรมาสน์เรื่องมหาชนก และเผยแพร่ไปยังสถานศึกษา แต่จนถึงบัดนี้ ก็ยังไม่มีการขยายแนวคิดดังที่ควรจะเป็น ไม่ทราบว่ายโยบายการส่งเสริมการอ่านของรัฐบาลมีแนวคิดแนวปรัชญาสร้างคนดังกล่าวนี้หรือไม่

โดยสรุป ความมั่นคงแห่งรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างสถาบันการปกครองและการเมืองก็มีองค์ประกอบรัฐธรรมนูญ ระบบพรรคการเมือง ระบบการเลือกตั้ง ระบบการบริหาร โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและสื่อสารมวลชน แต่ที่สำคัญ ในจุดเริ่มต้นผู้ดำเนินงานต้องเข้าใจหลักการของสิทธิเสรีภาพ ที่สัมพันธ์กับนิติรัฐและระบบกฎหมายเป็นเบื้องต้นเสียก่อน และต้องเข้าใจหลักผสมผสานของรัฐธรรมนูญ มิฉะนั้นก็จะเข้าใจธรรมชาติของการเมืองที่ไม่ถูกต้องและเสนอแนวทางการแก้ไขที่ไม่ถูกต้องมาโดยตลอด

สถาบันนโยบายศึกษา

Institute of Public Policy Studies

สถาบันนโยบายศึกษา (Institute of Public Policy Studies-IPPS) เป็นองค์กรอิสระที่ดำเนินงานภายใต้มูลนิธิส่งเสริมนโยบายศึกษา (Foundation for the Promotion of Public Policy Studies-FPPS) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ (Konrad Adenauer Foundation) แห่งประเทศสาธารณรัฐเยอรมันนับแต่ก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน

กำเนิด

สถาบันนโยบายศึกษาก่อกำเนิดในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2528 โดยมีจุดเริ่มต้นจากโครงการศึกษานโยบายสาธารณะภายใต้สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ต่อมาสถาบันฯ ได้แยกตัวออกจากการบริหารงานของสำนักเลขาธิการสมาคมสังคมศาสตร์ภายใต้ชื่อ “โครงการศึกษาสาธารณะ” โดยมี ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต เป็นผู้อำนวยการ และ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นผู้อำนวยการร่วม ปัจจุบันสถาบันนโยบายศึกษามี ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เป็นประธาน และมีผู้บริหารร่วมสองคน คือ นางยศวดี บุญยเกียรติ และ นางทิพย์พาพร ตันติสุนทร

วัตถุประสงค์

สถาบันนโยบายศึกษาเป็นองค์กรเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร มีวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ โดยมีการทำกิจกรรมในรูปแบบของการสัมมนา การวิจัย ผลิตสื่อและสิ่งพิมพ์ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ตาม

วัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. เพื่อให้การศึกษาและเผยแพร่ข่าวสารกิจการนโยบายสาธารณะและสนับสนุนการศึกษาทางการเมืองให้พลเมืองได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะที่สำคัญต่อสังคมส่วนรวม
3. เพื่อสร้างพลเมืองให้มีความสามารถที่จะใช้เสรีภาพบนพื้นฐานของความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม
4. เพื่อสนับสนุนการเสวนา สัมมนาและฝึกอบรม วิจัย ผลิตสิ่งพิมพ์และสื่อต่างๆ เพื่อสนับสนุนแนวทางการปฏิรูปการเมืองและการกระจายอำนาจโดยให้พลเมืองมีส่วนร่วมในทุกระดับของสังคม

กิจกรรม

สถาบันนโยบายศึกษา มีการดำเนินงานในรูปการจัดกิจกรรม 4 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การจัดเสวนา สัมมนา และฝึกอบรม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและถกเถียงระหว่างกลุ่มตัวแทนต่างๆ ของสังคมต่อประเด็นนโยบายสาธารณะที่สำคัญๆ เพื่อเสนอต่อสาธารณะและรัฐบาล อีกทั้งยังเป็นเวทีในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่สำคัญจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องต่อประชาชน เพื่อทำหน้าที่ในการให้ความรู้และทักษะทางการเมืองและสังคม
2. วิจัย โดยให้การสนับสนุนการศึกษาและวิจัยในเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อสาธารณชน ผลงานสำคัญๆ ที่ผ่านมา อาทิเช่น การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น การปฏิรูปการเมือง พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ ซึ่งผลของงานวิจัยดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญยิ่งในการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ

3. สิ่งพิมพ์ จัดทำจดหมายข่าวรายเดือนเป็นประจำตั้งแต่ “ผู้แทนราษฎร” ในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งในต้นปี พ.ศ. 2533 ได้เปลี่ยนเป็น “จดหมายข่าวปฏิรูปการเมือง” และปัจจุบัน คือ จดหมายข่าว “ปฏิรูปการเมือง-กระจายอำนาจ” เนื้อหาสาระของจดหมายข่าวของสถาบันฯ คือ การติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ นอกจากนี้ สถาบันฯ ยังจัดพิมพ์หนังสือ เอกสารนโยบาย เอกสารข้อมูล เอกสารวิจัย เอกสารสัมมนาต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. สื่อการศึกษา จัดทำสื่อในหลายรูปแบบเพื่อเป็นสื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนได้มากขึ้น อาทิ

- ธนาคารเสียง (Digital Voice Bank) เป็นการรวบรวมข้อมูลเสียงของบุคคลต่างๆ ในระดับผู้ตัดสินใจนโยบายของประเทศ รวมทั้งนักวิชาการและนักธุรกิจ ในหัวข้อที่น่าสนใจไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการค้นคว้าอ้างอิง โดยจัดทำเป็นซีดี ที่ประกอบด้วยภาพและเสียงที่ได้รวบรวมจากรายการวิทยุของโครงการ “ศึกษานโยบายสาธารณะทางวิทยุ” ที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง อสมท. เอเอ็ม 1494 เป็นประจำทุกวันเสาร์ ดำเนินรายการโดย ศ.ดร.สมศักดิ์ ชูโต ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นประโยชน์ยิ่งในการก่อตั้งห้องสมุดเสียงเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

- ปฏิทินประวัติศาสตร์ทางการเมืองและเกมการเมือง เช่น เกมวงเวียนประชาธิปไตย ไฟการเมือง ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย และเกมเลือกตั้ง เป็นการสร้างสรรค์มิติใหม่ในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไป

- เว็บไซต์ของสถาบันนโยบายศึกษา เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ซึ่งท่านผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสามารถเข้าชมได้โดยผ่านเว็บไซต์ <http://www.fpps.or.th> ซึ่งจะนำเสนอ:-

- จัดหมายข่าวรายเดือน “ปฏิรูปการเมือง-กระจายอำนาจ”
 - บทความ
 - หนังสือทางวิชาการ
 - กิจกรรมของสถาบันฯ
 - e-library โดยนำหนังสือที่สถาบันฯ จัดพิมพ์ ขึ้นเผยแพร่ให้
ผู้ที่สนใจได้หาความรู้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
-

สิ่งพิมพ์สถาบันนโยบายศึกษา

-
- Policies of Thai Political Parties in the 1995
General Election (1995) 50 บาท
*Kiratipong Naewmalee, Nattaya Kuanrak,
Prachak Kongkirati, Win Phromphaet
(Translated and edited by Santhad Atthaseree,
David Peters, Parichart Chotiya)*
- Thai Constitutions in Brief (1997) 50 บาท
*Parichart Siwaraksa, Chaowana Traimas,
Ratha Vayagool*
- เปรียบเทียบนโยบาย 4 รัฐบาล (พิมพ์ครั้งที่ 2 2541) 60 บาท
ปาริชาติ ศิวะรักษ์
- กรอบนโยบายแม่บทของพรรคการเมืองไทยยุคใหม่ (2541) 50 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญฝรั่งเศส: 160 บาท
ข้อคิดเพื่อการปรับปรุงกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญไทย (2541)
นันทวัฒน์ บรรมานันท์
- บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญกับการปฏิรูปการเมือง (2541) 60 บาท
นันทวัฒน์ บรรมานันท์
- ปฏิรูปประเทศไทย...จากวิกฤตสู่สหัสวรรษใหม่ (2541) 20 บาท
วุฒิพงษ์ เพ็ริยจรรย์วัฒน์

มาตรการทางกฎหมายในการเสริมสร้าง เสถียรภาพรัฐบาล (2541) <i>มานิตย์ จุ่มปา</i>	60 บาท
ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด (2541) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	70 บาท
ข้อมูลพื้นฐาน 66 ปี ประชาธิปไตยไทย (2541) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	150 บาท
ศักยภาพทางการคลังของ อบต. (2541) <i>จรัส สุวรรณมาลา</i>	130 บาท
Portfolio Government and Multiple Legislative Processes / ข้อเสนอในการออกแบบระบบการเมือง และการบริหารใหม่ (2542) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	20 บาท
การเลือกตั้งและพรรคการเมือง: บทเรียนจากเยอรมัน (2542) <i>บุญศรี มีวงศ์ไผ่</i>	120 บาท
การเลือกตั้งแบบใหม่ : ทำไมคนไทยต้องไปเลือกตั้ง (2542) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	50 บาท
บทบาทใหม่ของข้าราชการไทย : ในบริบทของรัฐธรรมนูญปัจจุบัน (2542) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	50 บาท
องค์กรชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล (2542) <i>นันทวัฒน์ บรมานันท์</i>	80 บาท

- ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น (พิมพ์ครั้งที่ 2 2543) 70 บาท
สนธิ จรอนันต์
- กบฏคอกของสงครามความเปลี่ยนแปลง : ทางเลือกและ 70 บาท
 ทางรอดของสังคมการเมืองไทยในสหัสวรรษใหม่ (2543)
เชาวนะ ไตรมาศ
- เลือกตั้งอย่างไร : คนไทยและประเทศจึงไม่เสียโอกาส (2543) 50 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- การใช้กลไกรัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน (2545) 80 บาท
เชาวนะ ไตรมาศ
- Thailand: State-Building, 210 บาท
 Democracy and Globalization (2002)
Chai-Anan Samudavanija
- รัฐบาลทำงานอย่างไร (พิมพ์ครั้งที่ 2 2546) 120 บาท
สนธิ จรอนันต์
- นิติรัฐกับประชาสังคม (2546) 210 บาท
นันทวัฒน์ บรมานันท์
- สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง : 150 บาท
 ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร (2546)
ชัยอนันต์ สมุทวณิช
กฤษณา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
- อนาคตที่ไต่ล่าประเทศไทย: แนวโน้มของโลก สังคม เศรษฐกิจ 150 บาท
 การเมืองกับอนาคตของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2546)
ธีรพัฒน์ วิลัยทอง, ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ

คู่มือสิทธิมนุษยชน ฉบับพลเมือง (เล่ม 1) (2546) จรัล ดิษฐาอภิชัย	185	บาท
ประชาธิปไตยกับการเปลี่ยนแปลง (พิมพ์ครั้งที่ 3 2547) ชัยอนันต์ สมุทวณิช	130	บาท
การปฏิรูประบบราชการ : เพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน (2547) สถาบันนโยบายศึกษา	30	บาท
คนไทยกับการเมือง : ปิติภาวิโยค (2547) อภิญา รัตนมงคลมาศ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย	200	บาท
วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป (พิมพ์ครั้งที่ 2 2547) วิชัย ตันศิริ	120	บาท
นโยบายพรรคการเมืองไทย (2547) เชาวนะ ไตรมาศ	150	บาท
...กว่าจะเป็นพลเมือง (2547) สถาบันนโยบายศึกษา	200	บาท
คู่มือสิทธิมนุษยชน ฉบับพลเมือง (เล่ม 2) (2548) จรัล ดิษฐาอภิชัย	150	บาท
ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น (ฉบับปรับปรุง) (2548) สนิท จรอนันต์	90	บาท
Thai Political Parties in the Age of Reform (2006) Siripan Nogsuan Sawasdee	350	บาท

บนหนทางสิทธิมนุษยชน (2549) <i>จรัล ดิษฐาอภิชัย</i>	150 บาท
ข้อมูลพื้นฐาน 75 ปี ประชาธิปไตยไทย (2550) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	200 บาท
อุตสาหกรรมโทรคมนาคมกับเศรษฐกิจไทย (2550) <i>เศรษฐพร คูศรีพิทักษ์</i>	150 บาท
โพลเลือกตั้งกับการเมืองไทย (ในมติกฎหมาย) (2550) <i>ณรงค์เดช สรุโฆษิต</i>	150 บาท
วัฒนธรรมพลเมือง (2551) <i>วิชัย ตันศิริ</i>	90 บาท
การจัดการศึกษาในท้องถิ่น (2551) <i>สนิท จรอนันต์</i>	150 บาท
การเมืองในรัฐธรรมนูญ (2551) <i>เชาวนะ ไตรมาศ</i>	200 บาท
รัฐ (2551) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	200 บาท
วิถุชุมชน : กฎหมายและการพัฒนา (2552) <i>ธนาวัฒน์ แก้วพงศ์พันธุ์</i>	80 บาท
ไปคู Civic Education ที่เยอรมัน (2553) <i>ทิพย์พาพร ตันติสุนทร</i>	- บาท
100 ปีแห่งการปฏิรูประบอบราชการ : วิวัฒนาการของ อำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (พิมพ์ครั้งที่ 4 2554) <i>ชัยอนันต์ สมุทวณิช</i>	260 บาท

รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม (พิมพ์ครั้งที่ 2 2554) ช้อยนันต์ สมทวณิช	240	บาท
การประชุมมนุษยศาสตร์ (2554) โสพล จริงจิตร ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร	150	บาท
ประชาธิปไตยนอกห้องเรียน : เรียนให้เพลิน - LEARN ด้วยโครงการ (2555) ยศวดี บุญเกียรติ	-	บาท
การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง พิมพ์ครั้งที่ 2 (2556) ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร	180	บาท
ข้อมูลพื้นฐาน 80 ปีประชาธิปไตยไทย (2556) เชาวนะ ไตรมาศ	290	บาท
จาก 100 ปี ร.ศ. 130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย (2556) สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ ทิพย์พาพร ตันตีสุนทร } บรรณาธิการ	200	บาท
ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย (2557) วิชัย ตันศิริ	200	บาท

.....

สื่อความรู้ทางการเมืองของสถาบันนโยบายศึกษา

วงเวียนประชาธิปไตย	80 บาท
แผนที่เส้นทางประชาชน-ถนนประชาธิปไตย	75 บาท
Road of Democracy Map	40 บาท
ไฟการเมือง	100 บาท
เกมการเมือง (Political Monopoly)	200 บาท
เกมเลือกตั้ง	200 บาท
ปฏิทินรัฐธรรมนูญไทย 2475-2545	50 บาท
ธนาคารเสียง (Digital Voice Bank)	- บาท

สนใจกรุณาติดต่อ : สถาบันนโยบายศึกษา

99/146 ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทร. 0 2941-1832-3 โทรสาร: 0 2941-1834

e-mail: ipps_fpp@yahoo.com

.....

ประวัติผู้เขียน

ดร. วิชัย ตันศิริ

ดร.วิชัย ตันศิริ

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาอธิการบดี มหาวิทยาลัยรังสิต

เกิด จังหวัดสระบุรี

การศึกษา โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

พ.ศ. 2496 ได้รับทุน ก.พ. ไปศึกษาต่อประเทศอังกฤษ

- ปริญญาตรีเกียรตินิยม B.A.Hons, History
มหาวิทยาลัย Birmingham, U.K.

- ปริญญาโท (สาขาประวัติศาสตร์), Birmingham, U.K.

พ.ศ. 2510 ได้รับทุนมหาวิทยาลัยอินเดียนนา ส.ร.อ.

ปริญญาเอก Ph.D. (Pol.Sc), Indiana University, U.S.A.

ประวัติการทำงาน

- ราชการพลเรือน (สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ)
- อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษา (ประสานมิตร)
- หัวหน้ากองพัฒนาหลักสูตร
- ผู้อำนวยการกองวิจัย
- ผู้อำนวยการกองความสัมพันธ์ต่างประเทศ
- รองผู้แทนถาวรประจำองค์การยูเนสโก, ปารีส
- ผู้อำนวยการกองแผนงาน ส.ป.
- รองอธิบดี กรมวิชาการ
- รองอธิบดี กรมการศึกษานอกโรงเรียน
- ผู้ตรวจราชการกระทรวงฯ
- เลขาธิการ ก.ค.
- เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สังกัดสำนักงานกษา)

ราชการการเมือง

- พ.ศ. 2539 – 2547 ผู้แทนราษฎร สังกัดพรรคประชาธิปัตย์
- พ.ศ. 2541 – 2543 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ผลงานวิชาการ

1. เหตุการณ์ปัจจุบันของโลก
2. รัฐธรรมนูญประเทศตะวันตกและไทย
3. การปฏิรูปการเมืองไทย
4. วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป
5. วัฒนธรรมพลเมือง

6. วิวัฒนาการของระบอบประชาธิปไตย
7. โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต
8. อุดมการณ์ทางการศึกษา
9. หลักพื้นฐานทางการศึกษา
10. วิฤติการเมือง พ.ศ. 2548-2550
11. Regional Disparities in Educational Development (IIEP, Unesco)
12. Education and Employment, The Case of Thailand.
13. Secondary Education in Thailand (World Bank)
14. เส้นทางเกียรติยศ
15. ความเป็นพลเมืองเพื่อสังคมธรรมาธิปไตย

An Abstract of the book

“The Pedagogy of the Democrat”

By **Vichai Tunsiri**

The Pedagogy of the Democrat is a continuation of the work previously undertaken to disseminate the concept and the role of political culture in democracy, particularly in a country like Thailand which experiences unstable democracy since the beginning of the regime from year 1932.

The cultural, psychological and behavioral approach to political reform is really worthy of serious considerations by the would-be reformers in Thai society at this juncture. So many written constitutions have been drafted by Thai political reformers in the past, and yet they have been found wanting for the last 82 years. The big question is the problem of attitude and values and moral sanction which should be inculcated along with the desirable political institutions.

The present author has been advocating this political culture approach for the last 18 years or since the drafting of the constitution in 1997 and with the kind support of Konrad Adenauer Foundation, at least two publications – **Political Culture and Reform** and **Civic Culture** have been widely disseminated among school teachers and NGO agencies.

The present publication, **the Pedagogy of the Democrat**, as the title implies, is aimed at the classroom teachers, at the level of the first year university level, as well as the in-school and out of school clients. Apart from the distinct emphasis on

appropriate political attitudes and values and ideology which democracy demands, and school education should constantly cultivate, the book devotes a good portion to exemplary lessons on concepts teaching such as the basic concepts of “political system”, such as “authority”, “legitimate power”, “power”, and principles of “Democracy”. What Bernard Crick, an English political scientist, refers to as the literacy approach to learning in school is one of the approaches adopted in the text.

However, the distinct aspect advocated in this book is the inspirational approach to political education, i.e. the reading of politically inspired novels which teachers should frequently advocate in the classroom. Example of politically inspired novels have been cited as examples in the text.

The role of education for the adult is also advocated here, in the final chapter. Believing in the non-formal and informal aspects of education, the book conceives the role of adult education as also crucial for grassroots democracy at the village community level.

Finally, it should also be said that since every society has its own unique identity, a political system appropriate for each particular society should have a certain uniqueness, and not necessarily a replica of any “advanced” nation. Thailand is a buddhist society, so Buddhist Dhamma should be an integral part of Thai political system. So we advocate “Dhamma Democracy” rather than pure and simple “free, liberal democracy”, which tends towards self-serving, narrow minded individualism, at the expense of common goods, which should be one object for investigation and promotion.

“ศาสตราจารย์ฮาโรลด์ ลาสเวล (Harold Lasswell) ตั้งคำถามที่เด็ดไว้อย่างน่าสนใจว่า “Is there a democratic personality?” มีใครบ้างที่มีบุคลิกภาพเป็นประชาธิปไตย? สังคมประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่เป็นนักประชาธิปไตย แต่จะมีพลเมืองมากน้อยแค่ไหน ที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย”

ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย หน้า 18

“หนังสือเล่มนี้ เขียนขึ้นโดยนักการศึกษาและนักรัฐศาสตร์อาวุโสที่ได้รับการศึกษาอย่างดีเลิศจากอังกฤษและอเมริกา...หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่เพียงตำราหรือเอกสารประกอบการสอนเท่านั้น แง่คิดต่างๆ ที่ผู้อ่านจะได้รับจึงมิใช่เพียงทฤษฎีหรือนามธรรมที่แห้งแล้ง หากยังจะได้ “จับต้อง” ผลึกความคิดจากประสบการณ์และปฏิบัติการกว่าครึ่งศตวรรษของผู้เขียนด้วย”

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

“ผู้สนใจและผู้มีหน้าที่โดยตรงในการปฏิรูปการเมืองควรอ่านหนังสือนี้ ในระยะเวลาที่จะมีการปฏิรูปการเมือง หนังสือนี้จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจกระบวนการสร้างประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก”

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช